

2017. évi évkönyv
2022. évi évkönyv
Évi évkönyv

CSALÁD GYERMEK IFJÚSÁG

■ SZEREPÉK VÁLTOZÁS
ÉS SZOCIÁLIS HÁLÓ

■ INTÉZMÉNYEK ÉS SZOL-
GALTSÁGOK
GONDOZÁSÁÉRT

■ KÖRNYELTI ÉRTEL-
M ÉS SZOCIÁLIS
KÖZVETÜLÉS

■ KÖRNYELTI ÉRTEL-
M ÉS SZOCIÁLIS
KÖZVETÜLÉS

Tartalom

■ BEVEZETŐ	
▪ Herczog Mária: Családgondozás komolyan	4
■ FÓKUSZBAN	
▪ Hauptman Ágnes: A szabadidő-szervezés lehetőségei a szociális munkában egy nyári tábor során	6
■ MÉRLEG	
▪ Herczegh Ágnes-Mitták Tünde-Otti Ernőné: Ideiglenes hatállyal elhelyezett gyermekek sorsának után-követéses vizsgálata	20
■ NÉZŐPONT	
▪ Kravalik Zsuzsanna: Együttműködés a gyermekvédelmi igazgatásban	28
■ ESETTANULMÁNY – SEGÍTŐ KAMERA	
▪ Szilvási Léna: Szociális izoláció egy falu közepén	35
■ AJÁNLÓ	
KÖNYV: ▪ Neményi Eszter: Hogyan válhatunk gyermekeink és saját magunk jó szüleivé?	39
■ BESZÁMOLÓ	
▪ Holló Zsuzsa: Tehetség gondozás hátrányos helyzetű gyerekek számára	40
■ BEMUTATJUK	
▪ Yossi Korazim-Kőrösy: „Kadima” – Közösségi Intervenciós Program	41
■ ÁLLÁSFOGLALÁS	
▪ 2004. évi Konszenzus Konferencia állásfoglalásai	45
■ IRODALMI JOGESETEK	
▪ Kiss Anna: Az abortusz jogi és etikai kérdései Csáth Géza A gyermek című novellájában	48
■ MOZAIK	53

Családgondozás komolyan

■ A gyermekvédelmi törvény sokat emlegetett, de még mindig kevésbé érvényesülő alapelve, hogy a problémákat ott kell kezelni, ahol azok keletkeznek, tehát elsősorban az alapellátás keretében, a gyerek, a család lakóhelyén. Érdeemes közelebbről is szemügyre venni, hogy milyen tényezők befolyásolják az alapellátás színvonalát és eredményességét. Nyilvánvaló, hogy az anyagi feltételek hiánya az egyik meghatározó, de nem kizárólagos tényező. A szakellátás átalakulását és körülményeit vizsgáló számvevőszéki jelentés szerint¹⁾ a gyermekvédelmi törvény életbelépésekor és azóta sem álltak rendelkezésre azok az anyagi feltételek, amelyek szükségesek lettek volna a jogszabályban előírt átalakításokra és gyermekbarát ellátási formák megfelelő arányú kialakítására.

A jelentés szerint a családjukból kiemelt gyerekek elhelyezése például döntően annak alapján történik, hogy a gyermekotthonokban, lakásotthonokban hol van hely,

mert teljes feltöltöttség esetén is gondokat okoz a fenntartásuk, de ha nincsenek kihasználva, akkor sem csökkennek jelentősen a költségek. A nevelőszülői ellátás nem kellő arányú igénybevételenek – más okok mellett – ez is oka. Másrészt az is kitűnik az ÁSZ-vizsgálatból, de saját, most befejezett kutatásomból is, hogy változatlanul nem a gyerekek szükségletei határozzák meg az elhelyezés és gondozás formáját. A számvevőszék jelenleg csak a szakellátást vizsgálta, de nem jutott volna más eredményre akkor sem, ha az alapellátást veszi górcső alá. Ráadásul azt a folyamatot, hogy miképpen és miért emelik ki a gyereket a családjából és mennyire indokolt ez a megelőző gondozás és segítségnyújtás alapján, önmagában is jó lenne, ha a számvevőszék is vizsgálná. Itt is kiderülhetne ugyanis, az a közhelynek számító, de el nem fogadható igazság, hogy a helyi önkormányzat és ellátórendszer abban érdekelt, hogy megszabaduljon a problémás gyerekektől és családoktól.

Ismert, de sajnos nem eredményez változást, hogy a helyi önkormányzatok nem fizetnek a szakellátásba kerülő gyerekek

után, így anyagilag biztosan nem érdekeltek a jobb és hatékonyabb alapellátás megvalósításában.

Más oldalról a gyerek elkerülésével csökken a szűkös kapacitásokat terhelő gondozási, segélyezési szükséglet is, legalábbis a fenntartók többsége ezt így értelmezi, mivel a gyakorlatban a szakellátásba került gyerekek családjainak gondozása a legritkább esetben történik meg, és ezt a hazakerülések aránya és sikerességének foka is jól demonstrálja. Szükség lenne arra, és ezt már többször leírtuk, hogy az esetek valamilyen módon történő elemzésével, az adott helységben, kerületben gondozott, kezelt ügyek értékelésével láthatóvá válják, hogy mit csinálnak jól, kevésbé jól vagy adott esetben egyáltalán nem elfogadható módon, és ez egyben jó esélyt adna arra is, hogy az ún. jó gyakorlatokat, bevált technikákat tudatosan használják, míg a kevésbé vagy egyáltalában nem elfogadhatóakat elveszék. Más oldalról az is kiderülhetne, hogy kinek, melyik szakembernek, intézménynek mik az erősségei és mik a gyengeségei, amit nem ellene, hanem a családok, gyerekek jobb gondozása érdekében lehetne felhasználni.

A jelen számban megjelenő anyagok közül 3 olyan van, ami a fenti szempontokból nagy jelentőséggel bír. Szilvási Léna esettanulmánya ugyan elsősorban videotréninges tapasztalatnak látszhat, valójában azonban éppen azokat a problémákat feszegeti számomra nagyon meggyőző és megindító módon, hogyan lehet egy adott család, gyerek problémáját megközelíteni, feltárni, a megoldást támogatni. Az általa feldolgozott eset minden szempontból tipikus laphelyzetet ír le, ami különösen azért izgalmas, mert olyan jellegű problémával indul, ami sok településen még a veszélyeztetettség megfogalmazását sem feltétlenül vonná maga után. Pest környéki kistélepülésen élő, egyedülálló, munkanélküli nő, rossz körülmények között, segítő családtagok nélkül neveli iskolai problémákkal küszködő gyereket, akinek az édesapjával minimális kapcsolata van. Sajnos, sok tízezer ilyen gyereket találhatunk ma, ha kíváncsiak vagyunk rájuk. Az eset kezelésének számtalan formája lehetne, hiszen kezdeményezhetne az iskola, a gyermekjóléti szolgálat vagy más szakember is. A döntő momentum

1) www.asz.hu/honlaprol/letoltheto/az_egesz_jelentes

az egyébként nagyon passzív – depresszív – anya érdeklődése a videotréning módszer iránt, amiről valahonnan tudomást szerzett. Az eset és a gondozási módszer számtalan szempontból elemezhető. Itt csak néhányra hívnám fel a figyelmet.

Más szempontból, de mégis ugyanoda vezető következtetésekre jutva vizsgálja az ideiglenes beutalásokat megelőző gondozást a budapesti XX. kerületben dolgozó alapellátási szakemberek egy csoportja. Figyelemreméltó – adatokkal is alátámasztott – eredményeik egybeesnek a tapasztalatokkal, és külön öröm, hogy az érintett, vagyis a területen dolgozó szakemberek írják ezt le, így nem hangozhat el az a gyakori vád, hogy a realitással nem számoló, légvárakat építő elméleti munkával foglalkozók ideái nem hozhatók össze a napi valósággal és a lehetőségekkel.

A mind több országban érdeklődéssel fogadott izraeli gyermekvédelmi program, a Kadima ismertetése is ebben a lapszámban található. Látszólag a fenti két területtől távolabb eső, valójában azzal szorosan összefüggő kérdésekről, a helyi együttműködésről és más – nem csak gyermekvédelmi – tevékenységgel foglalkozók bevonásáról, hosszú távú tervezésről és lépésekre lebontott, operacionálizált programról szól, amely ugyancsak a megelőzés és a korai beavatkozás, a gyerek kiemelésére nélküli gondozás megerősítését szolgálja.

Az említett írásokból néhány egybecsengő következtetést, illetve szükséges teendőt összefoglaltam, mindig remélve, hogy együtt gondolkodásra, vitára serkentem vele az olvasót.

1. Ha a kliensek, vagy potenciális kliensek nem kapnak megfelelő gyakoriságú, jó színvonalú, érthető és „hivogató” információkat, akkor nagyon kevésbé érvényesíthető az önkéntesség és a probléma felismerést követő segítség-kérés mint elvárás.

2. Ha a megkeresett szakember, intézmény nem tud az általa alkalmazott módszerekkel, lehetőségekkel segíteni, akkor célszerű megnézni, hogy ő maga képes-e más lehetőségeket is használni, vagy megkeresni azt a szolgáltatást, amire az adott családnak szüksége van.

3. Ha fontos, hogy az adott problémát megoldjuk, a gyereket és családját támogassuk, akkor alaposan elemeznünk kell az alapellátás helyi lehetőségeit és nem beletörődve a hiányzó szakmai vagy más típusú erőforrás lehetőségébe, meg kellene keresni azt, amit ott és akkor lehet tenni.

4. Evidenciának tűnik, mégsem mutatkozik a gyakorlatban a kliensek és környezetük saját erőforrásainak, rejtett tartalékainak feltárása, felhasználása, pedig ez az egyik leghatékonyabb lehetőség.

5. A kliensek elfogadása, megerősítése és ezek visszajelzése rengeteg lehetőséget teremt, és nagyban előreviszi a probléma megoldását.

Abban egészen biztosak lehetünk, hogy amennyiben az a cél, hogy a bajban lévő gyerekek és családjaik segítséget kapjanak, akkor jóval egyszerűbb megtalálni azokat az eszközöket, amelyek ehhez valamilyen módon hozzájárulhatnak, és amit ezek az írások nagyon beszédesen tükröznek. Remélem, kedvet kapnak azok is az ilyen és ehhez hasonló tevékenységhez, akik úgy érzik, hogy egyedül vannak és nincs esélyük. Talán éppen ezért saját rosszkedvüket, sikertelenségüket áthárítják, vagy elhagyják a pályát. Ha pénz és megbecsülés nem is lesz több a közeljövőben, egy sikeres esetkezelés, egy jól megszervezett helyi program, együttműködés a kollegákkal, más szervezetekkel, már sok embert elterelt ezekről a negativisztikus megközelítésektől. Nincs reális esély a helyzet alapvető megváltozására és jelentős javulására a közeli jövőben, csak akkor, ha a gyerekekkel és családokkal dolgozók felmérve saját erejüket és lehetőségeiket minél több esetben érezhetik úgy, hogy mindent megtettek, ami tőlük telt, és ehhez új ismereteket, ötleteket, praktikákat vetettek be. Ez jóval több, mint azt ki-ki egy elkeseredett pillanatában gondolná, de nem menti fel a szakmapolitikát, a különböző szintű döntéshozókat. Sem egyik, sem másik nem oldja fel a pillanatnyi patthelyzetet, csak együtt fog menni, viszont a gyakorlati sikerek, a nyilvánvaló erőfeszítések másokat is erre sarkalhatnak, ami megsokszorozza a kapacitásokat, segíti a szemléletváltást és kiváló mintát ad a krízisekkel küszködő klienseknek is.

Herczog Mária

A szabadidő-szervezés lehetőségei a szociális munkában egy nyári tábor során

Tanulmányunk szerzője frissen végzett szociális munkás, két éven keresztül családgondozóként családi- és gyerektábor szervezéssel, vezetéssel is foglalkozott, jelenleg ötödéves szociálpolitikus hallgató. Témaválasztásának egyik indoka, hogy a szabadidő-szervezést, a gyerekjóléti szolgálatok törvényben meghatározott feladatai közül az egyik legfontosabbnak, ámde a legkidolgozatlanabbnak tartja.

Véleménye szerint egy családsegítő és/vagy gyerekjóléti szolgálaton belül végzett klasszikus szociális munka sok esetben csak az intézményes kereten belüli családgondozást teszi lehetővé. Ez a szükségletekre adható valódi komplex segítségnyújtást nehezítheti.

„A táborozás a szociális munka egy valóságosabb, család- és „életközeli” formája. Egy nyári tábor, vagy szabadidős program során kivisszük a szociális munkát az intézményből és ezzel az élethez, realitáshoz, közösséghez kerülhetünk közelebb.”

A szerző tanulmányában interprofesszionális keretben elemzi a Budavári Önkormányzat Családsegítő és Gyerekjóléti Szolgálat munkatársaként szerzett tapasztalatait.

A szabadidő hasznos eltöltésének szüksége, a gyermekek szocializációjában és a családok minél megfelelőbb működésében, fontos szerepet tölt be. Ennek a szükségletnek a kielégítésére a törvényalkotók, szakmai szolgáltatásokat, feladatokat határoztak meg az oktatási és gyermekvédelmi rendszer intézményei számára. Ebből adódóan a szükséglet-kielégítést több társzakma, gyermekekkel foglalkozó intézmény látja el. A társzakmák egymáshoz való viszonyának meghatározása, a szabadidő-szervezéssel foglalkozó szakemberek együttműködése elengedhetetlen feltétele annak, hogy ezen a területen történő szolgáltatások, feladatok eredményesek, hatékonyak legyenek. Ezért is tartom nagyon fontosnak, hogy a szociális munka is megtalálja a szabadidő-szervezéssel kapcsolatos fogalmi rendszert.

Tanulmányom fő témája a Budavári Önkormányzat Családsegítő és Gyerekjóléti Szolgálat által szervezett nyári családi- és gyerektábor fejlődési folyamata, mint egy a szociálisan rászoruló gyermekes családoknak nyújtott szolgáltatás átalakítása, szakmai újragondolása, amit megkísérlek a szociális munka, szociális animáció és a csoportmunka elméleti rendszerébe elhelyezni, és a táborban alkalmazott módszerek gyakorlatba való megvalósulását bemutatni.

A SZABADIDŐ-SZERVEZÉS FOGALMI RENDSZERE A JOGSZABÁLYI HÁTTÉR TÜKRÉBEN

A szabadidő-szervezés és szociális munka viszonyáról – szakirodalmi háttér hiányában – interjúkat¹ készítettem. Ezek segítségemre voltak abban, hogy végiggondoljam, milyen szerepet tölt be a szociális munkában a szabadidő-szervezés.

A szabadidő szervezést, a hagyományokból és történetiségéből adódóan, jelenleg az oktatás és a művelődés monopol helyzete uralja, ezért talán jogos lehet a kérdés, mi keresnivalója van ezen a területen a szociális munkának? Miért nem az iskolai szabadidő-szervezőkre, és a népművelői irányzatból fejlődő szociális animációra, animátorokra bízunk a program-szervezést?

A szabadidő-szervezés, a piaci szférában olyan szolgáltatások palettáját – a turizmus, a sport- és a művelődés területén – öleli fel, amelyek nem feltétlenül a szükségletekből, a keresletből indulnak ki, viszont mindenképp generálják azokat. A szervezők – az oktatási és szociális intézményekkel ellentétben – a szolgáltatások színvonaláért vállalnak felelősséget, nem pedig a résztvevőkért. Ilyen szolgáltatások lehetnek: (pl. az I. kerületben) a Várjátékok, Barlangtúrák, Lovas táborok, Hadi játékok.

Az oktatási intézményekben az 1993. évi LXXIX. Közköztartási törvény értelmében a szabadidős programok, a tanórán kívüli foglalkozásokat jelentik. Ezeket a foglalkozásokat a tanulók érdeklődési köréhez, igényeihez mérten kell kialakítani. Ilyenek lehetnek:

a) Az iskola pedagógiai programjában rögzített tanórán kívüli foglalkozás, mely önkéntes részvételt feltételez, és az iskolában történik: napközis és tanulószobai foglalkozások, szakkörök, önképző körök, kulturális versenyek, diáknapok

b) Az iskola pedagógiai programjában rögzített, a tanítási órák keretében meg nem valósítható, iskolán kívüli, kötelező, osztály- vagy csoportfoglalkozások: osztálykirándulások, tanulmányi kirándulások, sportrendezvények.

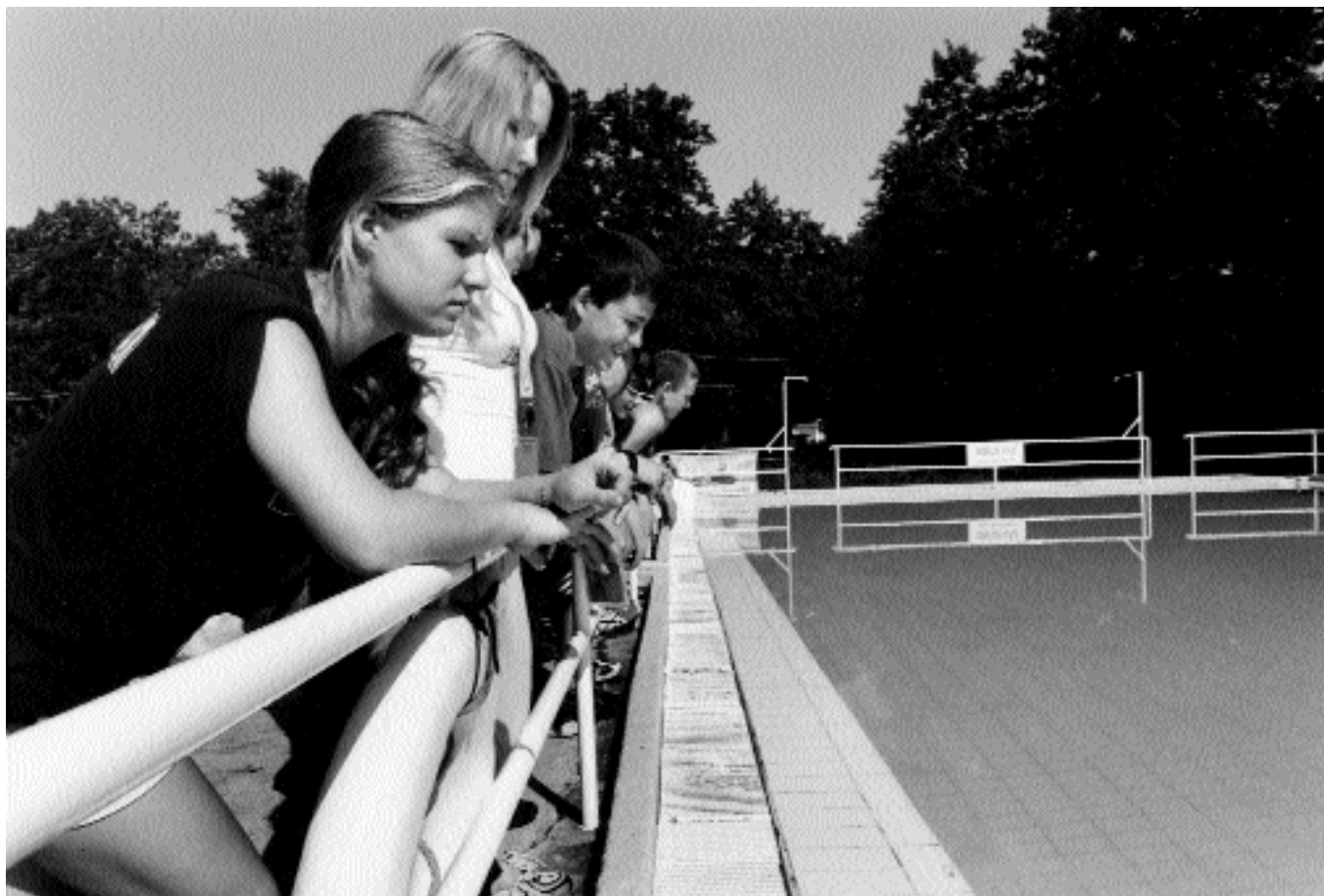
Ezeket a programokat az állam az önkormányzatokon keresztül finanszírozza, részben vagy teljesen fedezve azok költségeit.

Az oktatási intézmények, a szabadidő-, és művelődési központok által szervezett tevékenységek egy része nem profitorientált (ezért ingyenes, vagy csak alacsony pénzügyi hozzájárulást igényelnek). A gyerek- és családi programok megelőző és nevelési célokat szolgálnak. Ezeket ideális esetben szükséglet-felmérésre alapoznak.

A 11/1994.(VI. 8.) MKM nevelési-oktatási intézmények működéséről szóló rendelete a programszervezést szabadidő-szervező feladatául határozza meg. Ő látja el – a pedagógusok és diákjaik közösségi életének kialakítása érdekében – a tanórákon kívüli, a pedagógiai programhoz kapcsolódó és attól független foglalkozások, programok szervezését.

Ezeknek a programoknak célja az egészséges életmódra nevelés, a szenvedélybetegségek megelőzése, az iskola hagyományainak ápolása, alapvető emberi értékek, kisebbségi hagyományok megismerése, testvériskolákkal való kapcsolatfelvétel.

¹⁾ Bárdos Kata, Terézvárosi Családsegítő Szolgálat intézményvezetője Tóbiás László, Széchenyi Egyetem, Szociális munka Tanszék adjunktusa Madár Csaba, Budavári Önkormányzat Családsegítő és Gyerekjóléti Szolgálat intézményvezetője

A *civil szférában* egyre több olyan kezdeményezés születik, amely a szabadidő-szervezésre alternatív megoldásokat kínál. Az alternatív kezdeményezések, egyrészt színesítik a szabadidős programok palettáját, másrészt azt mutatják, hogy a szabadidő-szervezést hagyományosan ellátó intézmények nem adnak választ valamennyi szükségletre.

Ezek kialakításában a helyi önkormányzatokkal együttműködve, lehetőség van arra, hogy olyan programok jöhessenek létre, mint pl. a Magyar Máltai Szeretetszolgálat: Játszva megelőzni projektje, ami a lakótelepi játszótér közösségformáló hatásának jó példája.

Ezek a non-profit szervezetek képzett szabadidős szervezőket (is) alkalmaznak. Az animátorok, a pedagógia egyfajta reformszemléletét képviselik. Magyarországon a szociális animáció népművelői gyökereket tudhatna magukénak, többek között ezért is hangsúlyos a nevelői funkciójuk. Az animáció abból a gondolatból indul ki, hogy a gyerekek önnevelését elő kell segíteni azzal, hogy sokszínű, különböző szükségletekre reagáló programokat kínálnak fel nekik.

A *szabadidő szervezés a szociális munkában* is a prevenció egyik fontos területe. Ez lehetőséget ad arra, hogy ne csak „veszélyeztetett gyerekekkel” foglalkozunk, hanem a felügyelet hiánya és a szabadidő hasznos eltöltésének szempontjából hátrányos helyzetű gyerekekkel is. A szociális szakma szemléletéből kiindulva ezeknek a programoknak meg kell találniuk a szegregáció és integráció, valamint az egyén (gyerek) és a család közötti egyensúlyt.

A gyerekjóléti szolgálatok és civil szervezetek szabadidős programjai, a gyermekvédelmi törvény és végrehajtási rendeletének legutóbbi módosításával, alternatív napközbeni ellátásokként létjogosultságot, nagyobb teret és pályázati finanszírozást is kaptak. A törvény meghatározza az alternatív napközbeni ellátások formáit. Ezeknek igazodniuk kell a célcsoport életkori sajátosságaihoz, a szülők speciális élethelyzetéhez, elő kell segíteniük a gyermekek társadalmi beilleszkedését:

a) Sport és szabadidős tevékenységek, klubfoglalkozások, amelyek felügyeletet és hasznos szabadidő eltöltést biztosítanak.

b) Játéktevékenységekhez kötődő, képesség és készségfejlesztő, családi nevelést segítő, a szülő-gyermek kapcsolatot elősegítő játszóház, integratív családi játéktár, valamint játszótérprogramok.

c) Hasonló problémákkal küzdő, szociálisan hátrányos helyzetű gyermekek, különösen csellengő, vagy egyéb okból veszélyeztetett, 10 év feletti, személyiségfejlesztő, önsegítő vagy kortársfejlesztő csoportok.

■ A HÁTRÁNYOS HELYZETŰ GYEREKEK KISZORULÁSA A SZABADIDŐS PROGRAMOKBÓL

A hátrányos helyzetű családok számára a szabadidő-szervezéssel foglalkozó intézmények szolgáltatásaihoz való hozzáférés, több ok miatt nehéz.

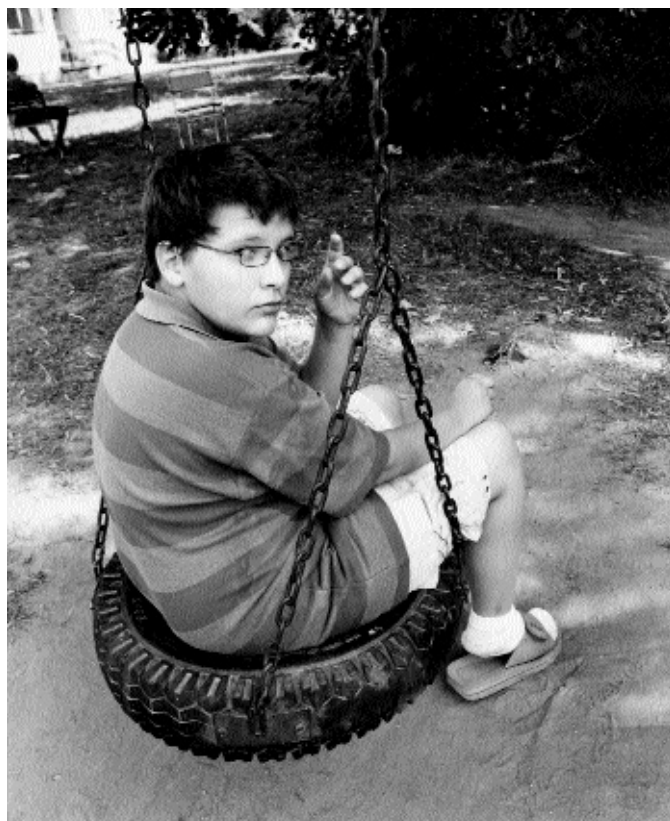
A művelődési- és szabadidős központok, a rendszerváltás óta – az elégséges finanszírozás hiánya miatt – a szolgáltatásaik

díját felemelik. A szolgáltatói szektor szabadidős programja pedig, anyagi ráfordítás nélkül, a szociálisan rossz helyzetben lévő családok számára eleve elérhetetlen.

Az oktatási intézmények szervezésében történő tanórákon kívüli foglalkozások költsége – amelyeket a pedagógiai program rögzít, és kötelező jellegűek – egyrészt az iskolára, másrészt a családokra hárul. A családok, rossz anyagi helyzetük esetén vagy kiszorítják a kirándulások költségét, háttérbe szorítva egyéb fontos szükségleteiket, vagy valamilyen segélyformát igényelnek, vagy összeszorított foggal, de tudomásul veszik, hogy a gyermekük kimarad. A törvénymódosítással pozitív irányba változott a helyzet: amennyiben az önkormányzatok elfogadják a fenntartásukban lévő iskola pedagógiai programját, akkor az abban rögzített tanórákon kívüli foglalkozások finanszírozását a fenntartónak kell biztosítania. Nem kötelezhető arra a család, hogy osztálypénz keretében fizesse ki azok költségeit.

Ennek ellenére, abban az esetben is kiszorulhatnak gyerekek, ha jó szociális helyzetben vannak, de beilleszkedési nehézségekkel, magatartási problémákkal küzdenek. Sok esetben – a gyerekeknek az integrációjához szükséges nevelői eszközök elégtelensége miatt – az iskola úgy „kezeli” a helyzetet, illetve bünteti a gyermeket, hogy kizárja az osztálykirándulásból, erdei táborból.

A piaci szféra szolgáltatásaiból és a közoktatás keretében szervezett szabadidős programokból kiszoruló gyerekek – szabadidős programokhoz való hozzáférés tekintetében – a gyermekvédelmi rendszer civil és állami intézményeire szorulnak, vagy az utcán és a bevásárlóközpontokban csellengő gyerekké válnak.

A SZOCIÁLIS MUNKA FELADATA A SZABADIDŐ-SZERVEZÉSBEN

A gyerekek szocializációjában a szabadidő hasznos eltöltése fontos, szocializációt nagymértékben befolyásoló tényező. Ezért már maga a szabadidő-szervezés önmagában is fontos cél. A szociális munka számára azonban önmagában nem elegendő. A szociális munka a szociális animációval ellentétben nem cél, hanem eszköznek tekintti a szabadidő-szervezést.

A nyaralás, a szabadidő hasznos eltöltése, fontos része a család jól működésének. A szabadidő hasznos eltöltése közben a családok kiszakadva a hétköznapiakból, pihennek, játékkal, szórakozással töltik az idejüket, aminek önmagában is vannak pozitív következményei. A közös családi élmény javítja a családon belüli kapcsolatokat, erősíti a család megtartóerejét. A megszo- kott környezetből kiszakadva másként tekinthetnek családi problémákra, oldottabb közegben könnyebben sikerül megbeszél- ni, megoldani azokat. A szociális munkának feladata hozzá- segíteni a családokat, és főként a hátrányos helyzetű családokat a minél jobb működéshez, a szabadidő minél örömtelibb, és hosz- szú távon is érezhető pozitív hatású élményének megéléséhez.

Szabadidő-szervezés és/vagy szolgáltatástervezés

A gyermekjóléti csoport speciális szolgáltatásainak a kialakítása esetében vízvonalstónak számít a 2000-es év, amikor az intézmény és a gyermekjóléti csoport élére is diplomás szociális munkás került. A rákövetkező év a szolgáltatások kialakításának kezdeti fázisa volt, a segítő munka kiaknázatlan területeinek felismerése teremtette meg az igényt a szolgáltatások komplex újragondolására, rendszerbefoglalására. Ennek a munkának a szabadidőhöz (is) kapcsolódó irányvonalait a következőképp lehetne csoportosítani:

◀ A gyermekjóléti csoport által kialakított új speciális szolgáltatások létrehozása.

◀ Társszaktáknak nyújtott segítség a szolgáltatásaik kialakításában, és együttműködés a prevenció programjaik létrehozásában.

◀ A már meglévő szolgáltatások átalakítása, a változó igényekhez való igazítása.

A szociálisan rászoruló gyermekes családok kedvezményes üdülési lehetősége, már 2000 óta a Budavári Önkormányzat által (a saját üdülőjében) biztosított szolgáltatások egyike, ami 2002-től a Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálat szervezésében történik, ugyanakkor egy gyerektáborral is kiegészült. A következő részben szeretném részletezni, miért jelentkezett az önkormányzat részéről (is) az az igény, hogy a kedvezményes üdülésből szervezett, a szabadidő hasznos eltöltésére irányuló programokkal teli nyári tábor jöjjön létre.

KEDVEZMÉNYES ÜDÜLÉS, MINT SZOLGÁLTATÁS SZAKMAI ÚJRAGONDOLÁSA

2000 és 2001 nyarán az önkormányzat által biztosított kedvezményes üdülésre pályázó rászoruló családok közül azok

vehettek részt, akik (akkor még) kiegészítő családi pótlékban részesültek. Az önkormányzat 100 férőhelyes üdülőjében szinte minden feladat a gondnokra hárult. A családok fogadásától kezdve, az üdülő alapvető szükségleteinek a biztosításán keresztül, a családok által spontán módon alakuló programok szervezésében való segítségnyújtás, mint pl. tábortűzhöz szükséges anyagok beszerzése, információnyújtás a környék kirándulólhelyeiről, programjairól.

A nyaralás tapasztalatai közé tartozott, hogy a családok nem tudtak élni a szabadidejükkel. A közösség kialakulása nagyon lassú volt, a családok egymástól függetlenül kicsi szigetekként léteztek, szűkös pénzügyi kereteik a kirándulás vége felé eléggé megfogyatkoztak. A rossz idő nagy problémát jelentett, mert ha a fő program, a fürdés elmaradt, akkor nehezen tudták a szülők lefoglalni gyermekeiket, a feszültségek néha egy-egy pofonban vezetődtek le. A gondnokot terhelte olyan problémák megoldása, ami a 10 napos „együtt nyaralásból” adódott. A résztvevő családok többsége a Családsegítő és Gyermejjóléti Szolgálat kliensköréből került ki, családi konfliktusokkal terhelten. A szomszédsági, lakókörnyezeti ellentétek, viszályok a nyaralás alatt is előjöttek, sőt fokozódtak. Ahogy a családok anyagi helyzete romlott, úgy fokozódtak a feszültségek. Ezek a családon belül, és családok között is érezhetőek voltak. A keretek, közösségi szabályok kialakítása nehézségekbe ütközött, a meglévő házirend betartatása a gondnok számára egy személyben szinte lehetetlen volt. Ezt az is nehezítette, hogy a gondnok népművelői képesítéssel rendelkezett, és a gondnoki állásából adódó szerepe ütközött a népművelői szerepével. A programszervezést helyezte előtérbe, és tegeződő, baráti viszonyokat alakított ki a családokkal, ezért nem tudta a tábor kereteit tartani. Ebből konfliktusok sorozata alakult ki. A keretek áthágásának egyik konkrét példája volt, hogy több esetben a nyaralást elnyerő családok nyaralni hoztak rokon gyerekeket, akikért a felelősséget nem vállalták teljes mértékben. Ez a helyzet a már az intézményünk által szervezett későbbi táborokban nagy nehézségeket okozott. Ezekről részletesebben a szakmai szempontok végig gondolásánál írok.

A nyaralás tapasztalatai, (és a gondnok segélykiáltása: „Tegyen már valaki rendet!”) teremtette meg az önkormányzat részéről az igényt, hogy a nyaralást koordinálja, szervezze meg a Családsegítő és Gyermejjóléti Szolgálat (ha már egyszer ismeri, és kapcsolatban van ezekkel a családokkal), biztosítson programokat, szervezze meg a gyermekes családok szabadidejét, csökkentse a konfliktusokat. Ez az igény pedig találkozott az újjászerveződött gyermejjóléti csoport azon céljával, hogy a szabadidő-szervezést egyre professzionálisabb módon alkalmazza az eszköztárában.

A nyári tábor szakmai koncepciójának átgondolását és a táborban való részvételt elsősorban a fiatal, képzett munkatársak tartották fontosnak. Az évközben folytatott segítő munka alatt megfogalmazódott, hogy a gyermejjóléti csoport gyerektábort szeretne megvalósítani azoknak a rászoruló, hátrányos helyzetű gyerekeknek, akik kiszorulnak a különböző nyaralási lehetőségekből.

Az át-, illetve újragondolás szempontjai közt szerepelt elsősorban, hogy mi a célunk a rászoruló családoknak, és gyerekek-

nek szervezett nyári táborral? Kiknek szervezzük, milyen háttérű gyerekeknek, és milyen családokra számíthatunk? Miből finanszírozzuk a táborok költségeit? Hol legyen a gyerek és családok tábor helyszíne? Milyen szakmai eszközökkel és hogyan érik el a tábor általunk meghatározott céljait?

Ezekre a kérdésekre a következő részben adok választ, viszont nem írok a táborok költségvetéséről, sem a helyválasztásról, mivel jelen helyzetben, az önkormányzat fenntartása által ezek adóttak.

■ Mi a célunk a rászoruló családoknak, és gyerekeknek szervezett nyári táborral?

A *családos tábor* célja, hogy a rászoruló családok nyaralhasanak, gyermekeikkel együtt tölthessenek egy hetet. Ez alatt lehetőséget adunk az aktív és passzív pihenésre.

A tábor látens, illetve a rendszerszemléletű szociális munka célja: nemcsak a gyerekeknek és szüleiknek való élményszerzés, hanem a családok működésének javítása, új minták, működésmódok kialakításának elősegítése a közösségi programokon, játékokon, rekreációs tevékenységeken keresztül.

Cél, hogy azokkal a családokkal, akikkel évközben segítő munka folyik, kötetlenebb helyzetben tudjunk találkozni, partneri viszonyt kialakítani, és a család egészéről új információkat kapni. Ezek az együttműködést, és segítő munkát hatékonyabbá teszik.

Fontos cél továbbá az újrászerveződő Családsegítő és Gyermejjóléti Szolgálat arculatának megmutatása, ami elősegítheti, hogy az intézményünkkel kapcsolatot tartó családok ne kapjanak a közvélemény felől pejoratív bélyeget, ugyanakkor könnyebben jöhessenek segítségért kérni az arra rászorulókat.

A megelőzés további fontos célkitűzés. A szabadidő hasznos eltöltésének önmagában is ismeretes a pozitív hatása. Az együttes tevékenységnek közösségformáló szerepe van, a közösségnek, pedig megtartó ereje.

A gyerektábor szervezésével célunk volt, hogy azok a gyerekek, akik vagy a szegénység okán, vagy egyéb családi konfliktusok miatt nem vesznek részt nyaraláson, ne maradjanak ki belőle. Arról, hogy milyen módon maradnak ki a nyaralásból, és milyen lépéseket teszünk ennek megakadályozásában, a későbbiekben részletesen írok.

További cél a gyerekek társas készségeinek fejlesztése, a közösségélmény, és a közös játék élményének megszerzése. A játékokon keresztül a szabálytudat és alkalmazkodáshoz szükséges normák elsajátíttatása és megismertetése. Mintanyújtás a konfliktuskezelésre.

Cél továbbá, hogy a gyerekeken keresztül a szülőkkal is kapcsolatba kerüljünk, jobb együttműködést alakítsunk ki, és közvetítsük a nyaralás fontosságát, törekedve arra, hogy ösztönözzük a családi nyaralást.

■ Kiknek szervezzük, milyen háttérű családoknak, gyerekeknek?

A *Gyermejjóléti Szolgálat klienseinek* egy része mindennapos egzisztenciális gondokkal küszködik, körükben a munka-

nélküliség jóval magasabb arányú, mint a kerület többi lakosa között, a havi rendszeres jövedelmük jelentős hányadát a szociális juttatások alkotják. A kerület legelszegényedettebb részén, a leghanyagoltabb lakásokban élnek, többségüknek jelentős díjhátraléka van. Ezek a családok jövedelem, foglalkoztatás, iskolai végzettség és lakáshelyzet tekintetében is kedvezőtlenebb helyzetűek, az egyik legveszélyeztetettebb rétege a társadalomnak.

A klienskör másik része nem a hagyományos értelemben vett szegény emberek, hanem a lecsúszó középosztály megkapaszkodni nem –, vagy nehezen tudó tagjaiból kerül ki. Ezekben a családokban a felnőttek a létfeltételek megteremtésére, illetve szinten tartására fordítják az összes energiájukat. Igényük van a szabadidő hasznos eltöltésére, viszont alig marad rá energiájuk, pénzük, idejük.

A gyerektáborban résztvevő gyerekek kiválasztásában elsődlegesen az alábbi szempontok alapján gondolkodtunk:

Ha az iskolák szerveznek tábort és egy gyerek a szegénység miatt nem vehet ezen részt, akkor egyik lehetőség: az önkormányzat juttat az iskolán keresztül anyagi támogatást, hogy az anyagi gondokkal küzdő családok gyermekei is részt vehessenek például az osztálykiránduláson (a szegregáció ellenható eszközök egyike). A másik lehetőség, hogy a család valamilyen segélyezési formát igényel, például rendkívüli gyermekvédelmi támogatást, amelynek segítségével finanszírozni tudja gyermeke táborozását.

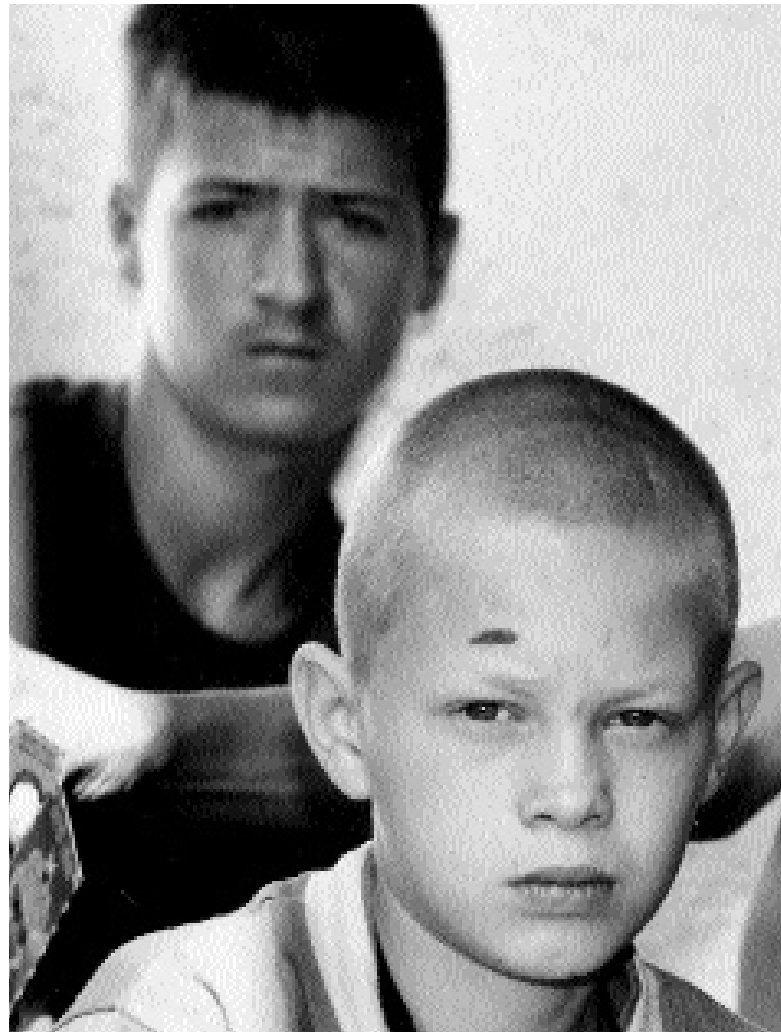
Ha nem a szegénység az oka annak, hogy egy gyerek nem jut el az osztálykirándulásra, akkor több minden állhat annak háttérben. Ilyen lehet például, ha a nehezen kezelhető, vagy magatartási zavarral küzdő gyereket az iskola nem tudja jól kezelni, integrálni az osztályközösségbe, így egyszerűen nem viszi a gyereket kirándulni. Egyfelől bünteti a gyereket „rossz” magatartásáért, másfelől saját helyzetét teszi problémamentessé.

Előfordulhat az is, hogy a szülők nem engedik el a gyereket, vagy azért, mert nem tartják fontosnak, vagy azért, mert a család belső konfliktusokkal terhelt, sokproblémás.

Gyerekjóléti Szolgálatunk azoknak a gyerekeknek szervez jelenleg is gyerektábort, akik vagy a szegénység okán esnek el a nyaralás lehetőségétől, vagy akiknek részvételétől az iskola zárkózik el, beilleszkedési gondjaik miatt.

■ Milyen szakmai eszközökkel és hogyan?

Szociális munkásként úgy gondolom, hogy a gyakorlati munka szélesebb elméleti keretbe való helyezésének előfeltétele a segítő beavatkozás módszerének kiválasztása. A következő nagyobb fejezetben megkísérlem az intézményünk által szervezett gyerek és családi tábort a csoportmunka elméletébe illeszteni, ezzel is előrevetítve a táborokban végzett szociális munka célját, beavatkozási irányát, módját. A feladat nem egyszerű, a tisztán létező modellek csak egyfajta gondolkodási keretet, támpontot nyújthatnak, mivel a táborunk nem a hagyományos értelemben vett csoportmunka helyszíne, területe.

■ A CSOPORTMUNKA HELYE A SZOCIÁLIS MUNKÁBAN

Életünk során folyamatosan és egyszerre vagyunk tagjai csoportoknak. Ezek nagymértékben meghatározzák személyiségünket, környezethez való viszonyunkat. Ilyen csoportjaink a család, amibe beleszületünk, vagy amit létrehozunk, a kortársak, baráti körök, iskola- és munkatársak, vagy a péntek esti foci csapat. A csoporttevékenységek során a környezetünkkel kerülünk kölcsönhatásba, másokhoz viszonyítva éljük meg magunkat, így leginkább tetten érhető a változás és változtatni akarás.

Magyarországon a szociális munka gyakorlatában domináns egyéni esetkezelés (case-work) mellett, egyre nagyobb szerepet kapnak azok a beavatkozási formák, amelyek a családok, csoportok egészére koncentrálnak, felismerve a csoportban rejlő lehetőségeket. A szakirodalom megkülönböztet *szociális csoportmunkát*, amelyben „a csoportviszonyok a csoporttagok közötti interakciókat jelentik. Ezt a szociális munkás tudatosan stimulálja és irányítja. (Phillips, 1957, 42-43 old.)”². A szociális

² Szilvási Léna: A csoportmunka gyakorlatának áttekintése, In: Hegyesi Gábor, Talyigás Katalin(szerk.): A Szociális munka elmélete és gyakorlata. 1. kötet. 23. oldal

csoportmunkában a szociális munkás olyan helyzetet teremt, amelyben a csoport saját maga alakítja ki a saját vezetését, döntési struktúráját a csoport céljának elérése érdekében. Ezzel szemben a *csoportterápiában* a csoportvezető a résztvevők interakcióit elsődlegesen diagnosztikus célokra használja, a tagok egyéni céljainak elérésében segíti a csoport. Abban az esetben, amikor a szociális munkás aktívan segíti a csoporttagokat abban, hogy önmagukat és a többieket, a csoport egészét jobban érzékeljék, *csoportokkal végzett szociális munkáról beszélünk.*

A csoportokkal végzett szociális munka célja, hogy kölcsönös segítségnyújtás alakuljon ki a tagok között, amit a kommunikáció elősegítésével ér el. (Szilvási Léna: A csoportmunka gyakorlatának áttekintése).

Ebben a megközelítésben, amely a csoportmunka és szociális munka viszonyát igyekszik meghatározni, a táborunkban végzett szociális munka, szociális csoportmunkának feleltethető meg. Elsősorban azért, mert a csoport, a tábor egészének céljait elsődlegesnek tartottuk az egyénekéhez képest. A kölcsönös segítségnyújtás kialakulásának feltétele ilyen létszám mellett nehezített, ezért a családon belüli és családok közötti interakciók javítását, fejlesztését céloztuk meg, ezzel is elősegítve, hogy a tábor maga kezdjen el élni, és hasznosan eltölteni a családi nyaralást.

■ A csoportmunka definíciója és modelljei

Amennyiben Szabó Lajos szociális munka definíciójából³ indulunk ki, aki szerint a szociális munka egyén és a környezete közötti interakciókra fókuszál, akkor a csoportmunka, mint módszer, számtalan lehetőséget jelent a beavatkozásra. A csoportmunka definiálása és modelljeinek, típusainak áttekintése közelebb visz annak megértéséhez, milyen lehetőségekről is van szó.

Toseland-Rivas a csoportmunkát a következőképp definiálja: *„Emberek kis csoportjával végzett célorientált tevékenység, mely szocio-emocionális igények kielégítése és feladatok végrehajtása érdekében történik. Ez a tevékenység egyaránt irányul a csoport egyes tagjaira és a csoport egészére a szolgáltatási rendszer keretein belül”*⁴. A definíció fontos eleme egyrészt, hogy ez egy célorientált tevékenység, mely során cél lehet *„a csoporttagok rehabilitációja, oktatása, társas kapcsolataik építésének vagy fejlődésüknek elősegítése”*, másrészt a képessé-tétel, hogy az egyének képesek legyenek szociális környezetükön változtatni, alakítani. Tehát egyszerre jelennek meg egyéni és csoport célok, melyekre a szociális munkásnak kettős fókusszal kell figyelnie. A definíció szintén fontos része, hogy a csoportok háttérben mindig valamilyen szervezet, intézmény, szolgáltatási rendszer áll, mely hatással van a csoport kereteire.

A szociális munka számára fontos beavatkozási formává vált a szociális csoportmunka. Ezen belül három modellt állapít meg a Papell-Rothman⁵ páros a szerint, hogy hogyan határozható meg a szociális munka társadalmi funkciója :

1. társadalmi célmodell
2. gyógyító modell
3. reciprok modell

„Az egyik modell szerint a szakma elsődleges feladata az ellátás (provision) és a megelőzés. A második modell inkább a gyógyítást és a rehabilitációt helyezi előtérbe. A harmadik pedig megpróbálja felölelni, és egymással összeegyeztetni ezt a két történetileg kialakult irányzatot.”

A csoportmunka elméleti fejlődése során ezek a modellek is továbbfejlődtek. Míg a társadalmi célmodell hangsúlyozta a társadalmi kezdeményezések fontosságát, és a közösségi szociális munka alapvető területe lett, addig a gyógyító modellt megelőző és rehabilitációs célokra fejlesztették tovább. A reciprok modell, amely leginkább áll közel a táborunk elméleti keretéhez, humanisztikus, illetve interakciós modellekké fejlődött, melyben *„a csoportmunkás feladata egyrészt közvetítés az egyének és mások, illetve a társadalmi környezet között, másrészt reciprok kapcsolatok és kölcsönös támogató rendszer kialakítása a csoporton belül a közös célok elérése érdekében.”*

3) Szabó Lajos: Szociális Esetmunka -Elméleti alapvetés, Szociális Munka Alapítvány kiadványai, Budapest, 1993, 7. oldal

4) Toseland-Rivas: A csoportmunka gyakorlatának központi kérdései, In: In: A szociális munka elmélete és gyakorlata 4. kötet, szerk.: Szilvási Léna-Talyigás Katalin, Budapest 1997, 54. oldal

5) Szilvási Léna: A csoportmunka gyakorlatának áttekintése, In: In: A szociális munka elmélete és gyakorlata 4. kötet, szerk.: Szilvási Léna-Talyigás Katalin, Budapest 1997

■ Csoport tipológiák

A csoportmunka gyakorlatának központi kérdései c. tanulmányban⁶ Toseland és Rivas a csoportok létrejöttének célja szerint határoznak meg csoporttípusokat. Ezek alapján megkülönböztetnek terápiás- és feladatcsoportot. A terápiás csoportban a tagok közös szükségletei és azonos helyzetük a kiindulási alap, és cél a tagok társas és érzelmi szükségleteinek kielégítése, míg a feladatcsoportban a tagok egy feladat érdekében működnek együtt, mint például egy termék létrehozása, vagy egy rendezetalkotás.

Témám szempontjából, talán ez a felosztás visz legközelebb a tábor elméleti keretbe helyezéséhez, ezen belül, ha nem is a szorosan vett, terápiás csoport megközelítés. A terápiás csoportok segítséget nyújtanak abban, hogy a tagok felismerjék, mások is küzdenek hasonló problémákkal, ezzel egymás felé is nyitottabbá válnak, problémamegoldási módjaik kiszélesednek, mindez segíti őket a személyes céljaik elérésében. Ezeket a folyamatokat a szociális munkás direkt, vagy indirekt módon segíti. A terápiás csoportok tipológiája megkülönböztet oktató-, személyiségfejlesztő-, gyógyító-, szocializációs csoportot.

A nyári táborunk szocializációs csoportnak feleltethető meg. A szocializációs csoportban tevékenységeken keresztül való tanulásról van szó. A tagok egyéni és a csoport közös szükségleteit programtevékenységeken keresztül igyekszik kielégíteni, és nem kizárólag csoportos beszélgetéssel. *„A szocializációs csoportok abban segítenek a tagoknak, hogy megtanuljanak bizonyos társas készségeket, a társadalom által elfogadott viselkedési mintákat, és így a közösségben a tőlük elvárt módon viselkedjenek.”*⁷

A szocializációs csoportoknak három elterjedt formája létezik: 1. társas-készség csoportok, 2. önkormányzati vagy lakócsoportok, 3. szabadidős csoportok. Részletesen a szabadidős csoportformát tekintem át a következő fejezetben, mint a nyári táborunk elméleti hátterét, amely meghatározta gyakorlati munkánkat.

■ Szabadidős csoportok

Az eddigi elméleti gondolatmenetben a következő három fontos fogalom segít abban, hogy körülhatárolható legyen, miről is szól egy hátrányos helyzetű családoknak és gyermekeknek szervezett nyári tábor: terápia, szocializáció, szabadidő.

A rekreációs tevékenység, a szabadidő hasznos eltöltésének elérése, lehet maga a cél, vagy eszközül szolgálhat más célok eléréséhez. Ilyen célok lehetnek a gyerekek, családok szocializációs hiányainak felismerése, az interperszonális készségek elsajátítása, a csoport és közösségi élményeken keresztül a valahová való tartozás élményének elősegítése. *„Mint eszköz, a rekreációs tevékenység egy bizonyos populációnak szánt segítségnyújtási mód lehet, mely révén bekapcsolódnak valamely terápiás hatású tevékenységbe, ami például fejleszti társas készségeiket.”*⁸

6) In: A szociális munka elmélete és gyakorlata 4. kötet, szerk.: Szilvási Léna-Talyigás Katalin, Budapest 1997

7) Szilvási Léna: A csoportmunka gyakorlatának áttekintése, In: In: A szociális munka elmélete és gyakorlata 4. kötet, szerk.: Szilvási Léna-Talyigás Katalin, Budapest 1997, 71. oldal

8) Szilvási Léna: A csoportmunka gyakorlatának áttekintése, In: A szociális munka elmélete és gyakorlata 4. kötet, szerk.: Szilvási Léna-Talyigás Katalin, Budapest 1997, 73. oldal

A szabadidős csoportok a játék, az élmények, az örömszerzés és kreativitás forrásai, amelyek pozitív hatásai már önmagukban is meghatározóak. A szabadidős csoportot vezető szociális munkásnak egyszerre kell jártasnak lennie a csoportmunkában és a felhasznált szabadidős tevékenységekben, technikákban.

■ A TÁBORBAN SZERVEZETT SZABADIDŐS-PROGRAMOK

Az Budapest I. kerületében jellemző polgári értékrend egyik fontos eleme, a szabadidő hasznos eltöltése, a kirándulások, a közös családi és kulturális programok iránti igény. Ezen igény kielégítésére szervezett szabadidős programok közül azokat használtuk fel, amelyek leginkább sikeresek voltak, és leginkább megfeleltek a nyári tábor keretének.

Mivel a táborban egyszerre üdültek a gyermekes családok és a gyerekek, ezért a szabadidős programjaik részben közösek voltak.

A programok céljait két szempont szerint határoztuk meg, egyrészt olyan programokat terveztünk, amelyek a gyerekeknek szóltak, tehermentesítve a szülőket, másrészt olyanokat, melyeken a szülők és gyermekek együtt vehettek részt, erősítve a családi együttműködést, kohéziót. Figyelembe kellett vennünk a táborozó gyerekek kor szerinti összetételét. A tábor környezetének adottságait is ki akartuk használni, ezért a következő kategóriájú és típusú programokat terveztük meg:

◀ kézműves foglalkozások: kreatív tevékenységek, agyagozástól a szalvétatechnikáig, gyöngyfűzés, aszfaltrajz, gipszfestés, magokból, tésztából képkészítés, tésztábabuk készítése,

◀ sportprogramok: vízen, szárazon sportjátékok sokasága, mely főleg csapatokat igényeltek, játék határok nélkül - szellemi és sportjáték, felnőtteknek és gyerekeknek külön és együtt is,

◀ kulturális programok: a Balaton lehetőségeit kihasználva egyrészt előre tájékozódunk a látványosságokról, program- és eseménysorozatokról, amelyekről értesítettük a családokat, másrészt szerveztünk lovas kocsival való városnézést, kirándulást a Baba Múzeumba, és fürdést Siófokon.

A tevékenységek, programok kiválasztásánál, előtérbe helyeztük azokat, amelyek nem a versenyhelyzetet erősítették, hanem a csapatban való együttműködést igényelték. Az egyéni teljesítményt feltételező játékok helyett, többségében közösségi és csapatjátékokat szerveztünk.

■ A CSOPORTOK FEJLŐDÉSI FÁZISAI

A csoportokat folyamatos fejlődés, alakulás, dinamika jellemzi. A csoport fejlődési folyamatok felismerése fontos szerepet tölt be a segítő beavatkozások irányának meghatározásában. Ezeknek a fázisoknak különböző felosztására nem térek ki részletesen, a teljesség igénye nélkül írok róluk. Tiszta formájukba nehéz lenne a tábor fejlődési szakaszait bármelyikbe is beleerőltetni. Céлом az, hogy meghatározzam, milyen fázisokon ment keresztül a nyári tábor, és ehhez szeretném támaszul használni a következő felosztásokat.

Több szakember foglalkozott a fejlődési fázisok meghatározásával.

Winter⁹ modelljében négy szakaszt különít el, (amelyet Tuckman a csoportstruktúra és feladatirányú cselekvés mentén tovább fejlesztett):

1. Találkozás: a bevonódás-elfogadás a központi dilemma.
2. Differenciálódás, konfliktusok, normaképzés: harc a vezető szerepekért, egymástól való megkülönböztetésért.
3. Produkció: kialakulnak a normák, a figyelem a feladatokra irányul
4. Elkülönülés: a történetek megértése, és a csoporthalál elhárítása a központi kérdés.

Garland, Jones és Kolondy¹⁰ modelljében öt szakaszt határoznak meg, melyben a csoport központi témája:

1. Ismerkedés: a közeledés-távolság az egyének ambivalenciája.
2. Hatalom és kontroll: a lázadás, autonómia és a védelem, támogatás.
3. Intimitás: személyes bekapcsolódás intenzívebbé válása, a családi működés leképezése.
4. Differenciálódás: a különbözőségek elfogadása, erős csoportösszetartás.

5. Lezárás: értékelés, az elválás tagadása.

A modellek közös szempontjainak figyelembe vételével a következő fejezetben a nyári tábor fejlődési fázisait igyekszem meghatározni, kiemelve a különböző szakaszokban előfordult problémákat és az arra való beavatkozási stratégiáinkat.

■ A TÁBOR FEJLŐDÉSI FÁZISAI

A nyári tábor fejlődési fázisait a tapasztalatokból kiindulva fogalmaztam meg, ebben segítségemre voltak az áttekintett modellek. A fázisok meghatározása mellett írok a szakaszokként jelentkező problémákról, és azokról a kérdésekről és dilemmaokról, melyek a problémák kapcsán merültek fel, és a beavatkozások irányát is befolyásolták.

A következő öt fejlődési fázist határoztam meg, jelképesen segítségül hívva a természet elemeit:

1. *Milyen lesz az időjárás?*
2. *Hurrá nyaralunk!*
3. *Gyülekeznek a felhők!*
4. *Kisütött a Nap!*
5. *Véget ér a nyár?*

■ 1. Milyen lesz az időjárás?

Ez az első, kezdeti fázis, a találkozások, keretek kialakításának ideje. A hatalom és a kontroll központi kérdés. Túlnyomórészt ebben a szakaszban derül ki, hogy ki hogyan képzeli a nyaralást, mi minden teljesülhet belőle, kik azok, akik a családsegítőből vannak, és mit akarnak?

A családok tekintetében az elvárások különbözőek voltak, ami abból is adódott, hogy maguk a családok is különböztek, ahogyan már a korábbi részből kiderült. Maga a megérkezés is

9) Rudas János: *Delfi örökösei, Új Mandátum, Budapest, 2001, 54. oldal*

10) James Whitaker: *A csoportfejlődés ötszakaszos modellje és alkalmazásának gyakorlati vonatkozásai, In: A szociális munka elmélete és gyakorlata 4. kötet, szerk.: Szilvási Léna-Talyigás Katalin, Budapest 1997.*

konfliktusokkal terhelt volt. A családok szombat reggeltől folyamatosan érkeztek. A gondnoknő fogadta őket, míg mi is megérkeztünk. A szobabeosztások, és a családok tagjainak utolsó percig való változása mindig problémát okoz. Ennek egyik előzménye, hogy a korábbi táborokban a keretek nem voltak egyértelműek. Mivel több olyan családdal táboroztunk, akik évek óta részt vettek a nyaralásokon, nehéz volt elfogadtatni, hogy a szobákat nem versenyezve, hanem kijelölésük alapján foglalhatják el. Második éve volt gyakorlatban a névre szóló értesítés, ami a szobaszámot is tartalmazta, megelőzve ezzel is a családok, helyért folytatott küzdelmét. Természetesen ez a megoldás is problémákat szült. Az ismerősök, szomszédok szerettek volna egymás mellett lakni, vagy jó messze elkerülni egymástól. Lehetetlen volt ezeket az igényeket úgy teljesíteni, hogy mindenkinek jó legyen.

A Báthory család szombat kora reggel érkezett, mikor még mi sem voltunk a táborban. A szobák előre nyitva voltak, a gondnoknő már csak azt észlelte, hogy azoknak a szobáknak az egyikébe költöztek be, amelyek a gyerekeknek voltak fenntartva. Ráadásul a nyaralást megpályázó édesanyja és lánya helyett, Báthoryné élettársa és annak lánya jött el.

Ebben az esetben mindkét probléma előjött, és ennek kapcsán még inkább előtérbe került a támogató-kontrolláló attitűdök kérdése. Az önkormányzat „rendfenntartó” szerepet szánt nekünk, ami ütközött segítői szerepünkkel. Kerezi Klára¹¹, tanulmányában erre tágabb értelmezésben ad választ: „...a kialakult családi problémákra segítő-kész-támogató, vagy az ezzel szembeáll, ellenőrző-büntető válasz adható attól függetlenül, hogy az állam a családi autonómiát tiszteletben tartó, vagy az ezzel ellentétes korlátozó-kényszerítő beavatkozást részesíti előnyben.”

Az is nehezítette a helyzetet, hogy tisztázni kellett magamban, hogy táborvezetőként melyek azok a feladatok, amelyek a vezetői szerepből adódóan a keretek megtartását szolgálják. (Mindezt még az is árnyalta, hogy a gondnok is új volt, és vele is a tábor során kellett kialakítani az együttműködést.)

Ha a problémát szervezeti munkamegosztás oldaláról közelítem meg, akkor a táborban betöltött szerepek, a szervező intézményektől függenek. Ebben az esetben kialakítható az a munkamegosztás, amelyben az önkormányzat feladata a táborra való jelentkezés lebonyolítása, az alkalmazásában álló gondnok feladata a tábor azon kereteinek a betartatása, melyek a szoba, létszám, és részvétel jogát érintik, a Gyerekjóléti Szolgálat pedig a táborban nyaraló családokkal, gyerekekkel folyó szakmai munkát látja el.

Ha a szakmai oldalról közelítem a kérdést, akkor fontos látni, hogy a családok a megérkezésükkor hozzák azokat a családi működésmódokat, amelyekkel szociális munkásként dolgozunk kell. A határok betartása, keretek kialakítása sok családnak okoz nehézséget. Ilyen esetben cél, a keretek tisztázása, a döntéshoz szükséges információk átadása, és a beavatkozásunk következményének számbavétele. Mindezek mellett fontos, hogy a döntést a család kezébe adjuk.

11) Kerezi Klára: *Család, gyermek, társadalom In: Szilvási Léna(szerk.): Gyermek – Család – Társadalom, Szociális munka gyermekes családokkal, ELTE Szociológiai Intézet Szociálpolitikai Tanszéke, Budapest, 1996.*

A táborban a gondnokkal együtt fogadtam a családok többségét, megadva a lehetőséget a szobacserékre. Ebben, amennyire lehetett, igyekeztünk rugalmasnak lenni. A probléma másik részében, amely a család részvételének *illetékességéről* szólt, a megoldás érdekében igyekeztünk közvetíteni a lehetőségeket, azok következményeit, és a család döntésére bíztuk, melyiket választja.

A gyerektáborban, a megérkezés után, kész szobabeosztások várták a gyerekeket. A szobabeosztásnál szempont volt, hogy lehetőleg a barátok lakjanak együtt, a testvérek viszont külön. A beosztás felolvasását, nyomban problémák kísérték. A gyerekek a családi konfliktusokat oly módon is leképezték, hogy utálták, és nem akartak együtt lakni azzal, akinek szülei az ő szülei rossz viszonyba voltak.

Az egyik későn érkezett család, miután megnézték a szobájukat, azt látták, hogy ott már valaki lakik, mert ruhák, cuccok heverték az ágyon. Gyorsan kiderült, hogy Zolié. Zoli 10 éves, hiperaktív, talpraesett fiú. Nem akart együttlakni Mátéval, mert a szülei állandó viszályban álltak egymással. Zoli azzal oldotta meg a helyzetet, hogy a faházuk melletti üres faházba költözött teljes titokban. Mielőtt a család jelezte volna, hogy valaki már lakik náluk, már gyanús volt az a dolog, mert minden faházban lakó csapat kapott egy üveg üdítőt. 5 faház volt és mi bárhogy számoltuk, hat üveggel fogyott.

Ennek a fejlődési fázisnak fontos része volt az első este, amikor „megnyitottuk” a tábort. A családokkal nagy körben bemutatkozó játékokat játszottunk. Tisztáztuk a tábor kereteit, hangsúlyozva azt a helyzetet, hogy a gyerektáborral együtt alkotunk egészet. Elmondtuk milyen programokkal készültünk, mely programok szólnak a családoknak és melyek gyerekeknek. Nyitottak voltunk az ötletekre. A programokról való tájékoztatás, és az azokra való jelentkezés módját is megbeszéltük.

A gyerekekkel a gyerektábort vezető stáb tartott ismerkedő estét, melyben játékok segítségével mutatkoztak be a gyerekek, és kezdődött el a csoporttá váló alakulás.

■ 2. Hurrá nyaralunk!

A keretek, lehetőségek tisztázása után elkezdődött a mozgalmasság játéka. A szabadidős tevékenységek, programok során lehetőség teremtődött a családokkal való személyesebb kapcsolatra. El kezdett „élni” a tábor, beindultak a játékok. Látenszen formálódni kezdtek azok a problémák, amelyek csak később kerültek felszínre.

Mind a családok, mind a gyerekek belevetették magukat a nyaralásba. Az élményeket adó szabadidős programok kezdetben a tapogatózásról, a technikákkal való ismerkedésről majd játékról, nevetésről szóltak. Az időjárás is kedvezett ennek.

Ebben a szakaszban a gyerekek már felszabadultan élvezték a nyarat, és nagy érdeklődéssel vettek részt a sport-, és kézműves foglalkozásokon. A szülők kezdetben gyermekeikkel jelentek meg, és mustrálgatták a lehetőségeket, miután gyermekeiknek tetszettek a foglalkozások, maguk is bekapcsolódtak. Voltak édesanyák, akik már nagy gyakorlattal fogtak hozzá a gyöngyfűzéshez, gipszfestéshez. Őket, olyannyira be lehetett vonni, hogy nemcsak új technikákkal, ötletekkel szolgáltunk, hanem le is vezettek foglalkozásokat.

Azokkal a családokkal, akikkel évközben is segítő munka folyik, kicsit közvetlenebbül beszélhettünk arról, hogy is vannak, milyen most ebben a helyzetben lenniük.

Az új családokkal, szülőkkel a foglalkozások alatt lehetett ismerkedni, négyszemközt könnyebben visszajelezték, hogy mi az, amit üdvözölnek a táborban, és mit hagynának ki. Többen feltették a kérdést, kik vagyunk mi, mivel is foglalkozunk. A családok azzal is próbálták felmérni, hogy kikkel van dolguk, hogy tegeződést ajánlottak, vagy már azonnal tegeződéssel indítottak. Lehetett tisztázni, miért nem kezdtünk el tegeződni, de voltak családok, akik ezt nem fogadták el. A táborban több fiatal édesapa volt, akik látva fiatal csapatunkat, azonnal letegeztek bennünket, és érezhetően úgy viszonyultak hozzánk, mint fiatal lánykákhoz, akik feltételezésük szerint, nem tudnak érdemben végigvezetni egy tábort.

Ez a kérdés, hogy kik is vagyunk mi, a gyerekeknél is felvetődött. Úgy viszonyultak hozzánk, mint tanáraikhoz. Annak ellenére, hogy tegezhetek bennünket, és nem az iskolában megszokott tanár-diák viszonyban voltunk velük, nehezen tudtak elvonatkoztatni ettől.

Az egyik kislány, Marcsi több gyerekekkel együtt előszeretettel hívott bennünket tanároknak. Mondtam neki, hogy szociális munkások vagyunk, és beszélgettünk a különbségről. Megnyugtattam, hogy szólíthat bennünket a nevünkön, vagy kicsit humorosan, szocmukiknak. Marcsi pár óra múlva így kiáltott a többi gyerekeknek: Figyelem, jönnek a szocmuki tanárok!

Ezek a kérdések bennünket is arra kényszerítettek, hogy újra átgondoljuk a szerepünket. Vita tárgyát képezte, hogy vajon milyen módon közelítsük meg a családokat, hogy tiszteletben tartsuk a pihenés általuk preferált formáját, ugyanakkor sikerüljön elérnünk, hogy nyissanak, érdeklődjenek a foglalkozásaink iránt. Be lehessen vonni őket a játékokba, és még céljaink is megvalósuljanak.

Ez a kérdés talán nem merül fel számomra ennyire élesen, ha már a tábor előtt felmértem azt a helyzetet, hogy *egyszerre nyaralnak a táborban* családok, akik között idegenek, ismerősök felváltva vannak, és nem szakmai szempontok alapján, hanem a Gyerekjóléti Szolgáltatótól független módon is kerültek be a nyaralók közé. Ha ezt már a kezdetekkor tisztázzuk, tisztázom, akkor talán nem kezdek el aggódni azon, hogy mi van azokkal a családokkal, amelyeket nem érdekelnek a programok, és hogy itt fontos terápiás célokat kell elérnünk, mert mi kitűztük azokat. Látnunk kellett volna, ez a tábor nem ad arra lehetőséget, hogy nagy változások történjenek a családok életébe. Éppen ezért féket kellett tennem szakmai, és „sürgősen eredményt váró” elvárásaimra, és rá kellett hangolódnom arra az ütemre, és módra, melyet a családok engedtek.

Ebben a szakaszban célunk volt a családokkal való ismerkedés, kapcsolatfelvétel, olyan közeg megteremtése, amelyben bátrabban megnyílnak. A nagycsoportban a létszám miatt nem tudtuk elősegíteni - és ezzel számoltunk is - a személyesebb helyzetet, ezért a kiscsoportos tevékenységek, és a pihenés percei lettek az intímabb beszélgetések terei. Célunk volt az is, hogy a tevékenységekbe minél könnyebben bekapcsolódjanak mind a gyerekek, mind a szülei.

■ 3. Gyülekeznek a felhők

Ez az időszak talán a legdinamikusabb a tábor életében. Ebben a fázisban azok a konfliktusok jönnek elő, melyek az együttélésből, és a nyaralással kapcsolatos elvárások ütközéséből erednek. Ugyanakkor ebben a szakaszban lehet leginkább dolgozni a változáson. Ez az a szakasz, mely a csoportfejlődési fázisok elméletében nem szerepel, én mégis beiktattam. Mindezt azért tettem, mert a tábor nem kiscsoport. Nehéz összefogni, elvárásokat összeegyeztetni, nehéz kereteket közösen megalkotni úgy, hogy abban mindenki aktívan vegyen részt. Épp ezért a kezdeti fázis megoldatlan helyzetei, a fejekben maradt kérdések újra, meg újra előjöttek a tábor életében. Nehéz ebben a szakaszban képviselni, hogy urai vagyunk a helyzetnek.

A problémák sorozata jött elő. A gyerektáborban és a családok táborban is tűzhányó módjára kitortek a feszültségek. A gyerektáborban lévő gyerekek felerősítették egymás „égetni valóan rossz” oldalát, a faházak ablakán közlekedtek, összeverekedtek. A családok nehezen viselték, hogy a saját gyerekeik is megvadultak, és sokszor nem látják, egyáltalán hol is vannak. A Balaton alacsony szintje nem adott arra jó lehetőséget, hogy fürödjének, félórát kellett begyalogolniuk, hogy úszni lehessen, és egyre nagyobb meleg köszöntött ránk.

A gyerekek esetében központi kérdés volt a konfliktusok kezelése és a büntetés módja.

Az ebéd utáni órában, mely a pihenésre vagy a szoba rendberakására volt szánva a gyerektáborosok időbeosztásában, nagy kiabálásra lettünk figyelmesek. Két faháznyi gyerek egy faházban veszekedett azon, hogy ki miért nem teszi el a ruháját. Ez annyira eldurvult, hogy a gyerekek egymásnak estek.

Ebben az esetben pszichológus kollégámmal és az érintett gyerekekkel a faház melletti székekre ültünk, mi hallgattunk. A nyolc gyerek duzzogva ült és hallgatott. Egy egyszerű kérdés után, a gyerekek egymás szavába vágva elkezdtek lerendezni a dolgot. Kicsit tartottuk a beszélgetés medrét, a gyerekek lassítottak, és el tudták mondani, kit, mi zavart. Néha vissza kellett tartanunk kollégámmal a nevetést, mert a mediáció hatására egy-két gyerek kezdte magát „angyal” szerepbe feltüntetni. Végül is sikerült megbeszélni velük, hogy a verekedés helyett hogyan lehet a problémákat megoldani.

Az egyik éjjel, kb. kettő óra magasságába a tó stégén ismerős papucsokra bukkantunk. Hamar kiderült, hogy a családos tábor kamaszai, és a táboros gyerekek kiskamaszai közül ketten, az ablakon keresztül éjszakai fürdőzésre indultak. Amikor kijöttek a vízből, úgy tettek, mintha a mosdóba mentek volna ki egy pillanatra.

Ez az eset elgondolkodtatott bennünket. A büntetés kérdésében mindig is szempontunk volt a következetesség, diszkréció és az, hogy a helyrehozás, kárpótlás valamilyen formában megtörténjen. A két fiú viszont föladta a leckét. A gyerektáborban a kiskamaszokkal való viszonyunkban figyeltünk arra, hogy megkülönböztessük őket a kicsiktől, és bevonjuk őket feladatokba. Az ő esetükben a kiszökés a határ- és bizalompróbálgatásról is szólt. Szerettük volna éreztetni velük tettük súlyát, ezért többlépcsős büntetési módot találtunk ki, ügyelve arra, hogy ne történjen megszegényítés. A két srácnak másnap miután megbeszéltük a történeteket, azt a feladatot adtuk, hogy a faházak ablakán a kiszakított szúnyoghálókat meg kell javítaniuk, és visszaszögelniük. A javításokért felelős karbantartótól kapták meg a szükséges szerszámokat. A délelőtti biciklizés helyett, egeret kellett fűzniük apró gyöngyökből, fűzéspinta alapján. Az aznapi gyöngyfűzést az egyik gyakorlott édesanya vezette, az ő segítségére bíztuk a fiúkat, felhívva rá a figyelmét, hogy ne készítse el helyettük.

Estére a szúnyoghálók az ablakon voltak, a két srác pedig villogott a hátizsákjuk cipzárján lógó gyöngyegerekkel.

Ugyanezt az éjjelt megelőzően, este a főzőhelységben megállított egy szülő, aki nehezen viselte, hogy a férfimósdó szörnyen mocskos. Odalépett egy másik, aki arról panaszkodott, hogy sokáig asztali teniszeznek a gyerekek, ezért a kicsi gyerekei nem tudnak elaludni. A harmadiknak nem tetszett, hogy milyen zenét hallgatnak a srácok. A negyedik pedig, mert pillanatok alatt sokasággá nőttek ki magukat a panaszáraddal együtt, azt nehezményezte, hogy ha már „tanárok” vagyunk, akkor neveljük meg ezeket a gyerekeket.

Ez volt az a helyzet, ami leginkább megmutatta annak hátrányát, hogy a két tábor együtt van. Ez egy kényszerhelyzet volt, a pénzügyi keret szűkössége miatt, de nem gondoltam volna azt, hogy ez ilyen problémákat szülhet. A csoportdinamikából jól ismert bűnbaképzési folyamat indult meg, melynek áldozatai a táboros gyerekek lettek. Ennek egyik lehetséges oka

Toseland és Rivas¹² szerint: „*amikor egy csoport tagjai bűnbakká kiáltják ki egyik társukat, gyakran azt a jellemvonását támadják, amelyet a leginkább gyűlölnék önmagukban.*” Könnyebb megoldás volt a táboros gyerekekre vetíteni azokat az indulatokat, amelyek általában véve, és saját gyermekeikre nézve is keletkeznek akkor, amikor látják a fiatalok egyre „értéknélkülibb és felszínesebb életmódját”.

Másnap reggel fórumot hirdettünk, megadva a lehetőséget arra, hogy mindenki felvállalja, és elmondhassa gondjait. A főzshelység megfelelő volt erre. Gyülekeztek is a szülők, érdekes módon azok, akik leginkább dühöngtek, vagy nem jelentek meg, vagy csak fél füllel főzőcskéztek. Viszont többen jöttek olyanok, akik jól megfogalmazták azt, mivel van problémájuk. A mediálást a pszichológus kolléganőm végezte, én ennek nagyon örültem, mert oroszánbarlangban éreztem volna magam. Kezdő szakemberként ahhoz, hogy tudjak működni problémamegoldó szituációkban, el kell távolítanom magamtól az ilyen helyzetek súlyát, belátva azt, hogy nem feltétlenül velem van bajuk, hanem a helyzettel, és nem engem érnek a vádak.

A fórum jól sikerült, mert a szülők lehiggadtak, úgy tűnt, hogy a feszültségek csökkentek, mindez később is éreztette hatását, mert sokkal toleránsabbak lettek. Ezt az is elősegítette, hogy voltak olyan szülők, akik pozitívumokról is beszéltek, és az ő megfogalmazásukba hangzottak el olyan dolgok, melyeket mi is próbáltunk megértetni.

A másik helyzet, mely említést érdemel, és aminek kimenetről még nem írtam, a fiatal édesapák viszonyulása hozzánk, fiatal segítőkhez. Ez a helyzet, leginkább bennünket zavart, a megoldás pedig számunkra is meglepő volt.

Az egyik délután felnött ping-pong bajnokságot szerveztünk, melynek nyertese bort kaphatott ajándékba. Miután többen látták, hogy az egész stáb benevezett, sorra jöttek a fiatal és középkorú édesapák, és pár édesanya is. Sorsolással döntöttük el a kezdő párosokat, és a nyertesek jutottak tovább. A kezdés előtt kíváncsian várta mindenki a bajnokságot, egy-egy provokatív megjegyzés is hallatszott, mert a véletlen folytán hozám is, és minden fiatal munkatársamhoz is férfi került. Az ellentábor tagjai (annak kell neveznem, mert mi hátra dobva szakemberi mivoltunkat, nem hagytuk magunkat) látva az ellenfelet, bennünket, már a sorsoláskor zsebükben érezték a győzelmet. Ekkor történt a meglepetés. Mert hárman voltunk a legfiatalabbak, és valamilyen előtörténet alapján mindannyian tudtunk ping-pongozni, szoros meccsre, volt hogy győzelemre szorítottunk egy-egy férfi ellenfelet. Legnagyobb megdöbbenésünkre, elismerték a ping-pong tudásunkat, még dicséretet is kaptunk, és onnantól kezdve magázódva beszéltek velünk.

Nem szeretném elemezni azt, hogy milyen könnyen előjöttek bennünk a saját indulatok, hogy milyen könnyen játszmába kezdünk, és milyen jól közvetítettük azt a versenyszellemet, melyet az egyéb sportjátékok szervezése alatt igyekeztünk tompítani.

Összefoglalva elmondhatom, hogy ebben a szakaszban nem volt idő a dilemmázásra, mindenki számára egyértelmű volt,

hogy segíteni kell a konfliktusok megoldását, nemcsak azért, mert már a feszültségek tetőpontra hágtak, hanem azért is, mert leginkább akkor lehet változást elérni, mintát nyújtani, amikor konkrét helyzet van.

A problémamegoldás tárházából több minden előkerült, viszont az volt a legfontosabb, hogy a játékok és a humor engedtek olyan közeget teremteni, melyben könnyebben lehetett meghallatni, beláttatni a nehézségek okát.

■ 4. Kisütött a Nap!

Ebben a szakaszban a tábor légköre megváltozott. Kialakult egyfajta egyensúly. Tér, lehetőség is bizalmi helyzetek teremtődtek, melyben a családokkal jól tudtunk akár fürdeni, akár beszélgetni, vagy éppen főzni. A csapatjátékokra már kialakult baráti társaságok jelentkeztek, és a gyerekek, szülők is előálltak nemcsak az ötleteikkel, hanem azok megvalósításával. A gyerekek visszafogottabbak ugyan nem lettek, de a legzűrösebb srácokat is be lehetett vonni a gyöngyfűzésbe. A biciklitúrán a nagyobbak felelősséget éreztek a kisebbek iránt. A családok is bizalommal fordultak felénk. Újra felnött ping-pongozás kezdődött, de már csak a játék örömeért.

Egyik este táborunk férfi munkatársát kereste az egyik édesanya, aki gyerekeit egyedül nevelte, és a táborba is csak a két kislányával jött. Elmondta, hogy az egyik édesapája, aki családjával együtt nyaral, esténként meglátogatja, és nála akarja tölteni az éjszakát. Hiába zárja be az ajtót, a férfi nem tágít előle. Mivel ő már nem tudja, mit tegyen, segítséget kért.

Ahhoz, hogy az édesanya merjen segítséget kérni, feltételezésem szerint hozzájárult az is, hogy helyrekerültek a szerepek, tisztázódtak a fejekben, hogy miért vagyunk mi a táborban, hogy lehet hozzánk segítségért fordulni, és hogy kompetensek is vagyunk abban, ami a feladatunk.

Csütörtök délután felajánlottuk, hogy a tábor összes gyerekeit elvisszük trambulinozni, és vizibiciklizni. Cserébe a szülők, főként az édesanyák vállalták, hogy az összes gyereknek palacsintát sütnék. Kikötöttük, hogy nem jöhetnek velünk szülők. Ennek ellenére a gyülekezéskor a kisgyerekekkel két édesapája szivárgott be a sorokba.

Ez a helyzet a bizalomról szólt. Vajon ránk bízzák-e a szülők gyermekeiket? Örültünk annak, hogy szinte minden családból jött gyerek, a legkisebbeket, érthető módon az apákra bízták. Úgyhogy a kikötést édesanyákra módosítottuk.

Mód volt arra, hogy a gyerekekkel négy szemközt beszélgesünk a szüleikről, barátaikról, problémáikról. Erre jó alkalom volt a séta, vagy a napozás. Mi is közelebb engedjük magunkhoz a gyerekeket. Az ebédelőben egy idő után már a gyerekek közé ültünk, nem pedig külön asztalnál. Jöttek ölelésért, simogatásért és mi is könnyebben fejeztük ki szeretetünket. Jól jött, hogy fiatalok vagyunk, mert a mászókan ugyanúgy megtaláltak bennünket, és a hintánál mi is kivártuk a sorunkat.

A leginkább akkor csodálkoztak el a gyerekek, mikor két munkatársammal egymásba kapaszkodva csúsztunk le nagy vitások közepette a szemük láttára a csúszdán. Persze figyeltünk arra, hogy ne infantilizmust közvetítsünk, hanem felelősen legyünk benne a játékokba, és hogy a játék örömeért tegyük.

12) A csoportvezetésről, In: A szociális munka elmélete és gyakorlata 4. kötet, szerk.: Szilvási Léna-Talyigás Katalin, Budapest 1997, 169. oldal

Közvetítettük, hogy nem baj, ha valamiben alul marad az ember, és hogy neki lehet vágni többször az olyan nehézségeknek is, mint a műanyaghalak kifogása a vízből.

■ 5. Véget ér a nyár?

A tábor vége, mint ahogy a csoportfolyamatok során is tapasztalni lehet, ambivalens érzésekkel jár. Egyrészt jó visszagondolni az örömekre, és nehéz szembenézni azzal, hogy véget ért. Az érzések azért is kettősek, mert a tábor végére derül ki, hogy a nyaralással kapcsolatos elvárások mennyiben teljesültek. Örömeik és rossz érzések mérlegre kerülnek.

A tábor zárásának fontos része volt a tábortűzre való készülés, és maga a tábortűz.

Már délután elkezdődött a hangolódás. A 140 virsli nehezen sült meg az egyetlen tűzön, amit közel 50 ember ült körül, de a hangulatot ez nem zavarta. A tábor ideje alatt zajló sport bajnokságok, csapatversenyek győztese kihirdetésre kerültek, és ajándékot kaptak. Igyekeztünk minden gyereknek valamilyen címen ajándékot adni, ezért különdíjak tömegét osztottuk ki. Ilyen címek voltak: a leglovagiasabb, legjólneveltebb gyerek, a legjobb testvér, a legaranyosabb mesehallgató gyerek, a legaktívabb nagymama, a legszétszórtabb fiú, (megkapta a már másodjára is elveszített diákigazolványát). A díjkiosztásnál az is szempont volt, hogy ha valamelyik családban nyert egy gyerek, akkor az ő ügyességét díjazva a többi testvére is kapott ajándékot.

Az este a gyerekek lefektetése után a családokkal még a tűz körül maradtunk, ahol a ping-pong verseny győztese megkínált bennünket borral. A szülők részéről pozitív, negatív visszajelzéseket egyaránt kaptunk.

Nóra megjegyezte, hogy olyan dolgokért, mint pl. a rendrakás, ami teljesen természetes neki, és a gyerekeinek, a táboros gyerekek folyamatosan jutalmazva voltak. Balácsi apa, és vele együtt többen is megfogalmazták, hogy jó volt, hogy igyekeztünk minden gyerekre figyelni, és bevonni őket a játékokba. Éva néha úgy érezte, hogy a tábor kicsúszik a kezünkől, és aggodott, nehogy rossz vége legyen. Réka nagyon örült, hogy sok kreatív foglalkozás volt, amin minden gyereke megtalálta a neki tetszőt. Péter, aki tanár, visszajelezte, hogy a gyerekprogramokon több esetben a gyerekek mellett cigiztek közülünk, és ezt nem tartja jónak. Kovács nagymama elmondta, hogy az unokája milyen büszke volt, amiért az ő nagyija kapta a legaktívabb nagymama díjat. Kati szerint jó lenne a szobákat a szerint elfoglalni, hogy azok a családok, akik az este a korai lefekvést választják, azok a tábor csendesebb részébe lakhassanak, és akik még tovább fennmaradnak, azok lakjanak a társalgó közelébe.

A visszajelzéseket komolyan vettük, és mi magunk is megfogalmaztuk örömeinket, és nehézségeinket is. A tábortűz utáni napon a csomagolás és haza készülődés közben minden családtól külön-külön elbúcsúztunk, és jeleztük, amennyiben kedvet kaptak a szabadidős programjainkon való részvételhez, úgy évközben is szeretettel várjuk őket a csoportfoglalkozásokra, melyekre meghívókat is küldünk.

A tábor életéből több minden nem került papírra, ezért is tartom fontosnak, hogy kis kitérőt tegyek a gyerektáborban

nyaraló gyerekekkel való munka fontos részeiről, többek között azokról a hiányokról, melyek ezeket a gyerekeket jellemzik, és amely szükségletek kielégítésére, már a tábor előtt készülnünk kellett.

■ A TÁBOR SORÁN ADOTT VÁLASZOK A GYEREK HÁTRÁNYAIRA, SZÜKSÉGLETEIRE

A szociálisan hátrányos helyzetű családokban élő gyerekek szocializációja több mindenben különbözik az átlagostól. Testi, szellemi és érzelmi fejlődésük akadályozott a megfelelő feltételek hiánya miatt. *„Hátrányos társadalmi helyzetben azok a felnőttek és gyerekek vannak, akiknek alapvető szükséglet-kielégítési lehetőségei, életkörülményei, s életmódja a társadalmi átlagnál lényegesen rosszabb.”¹³*

Több gyerek az átlagostól alacsonyabb, vékonyabb testalkatú. Nagyobb eséllyel és gyakrabban betegszenek meg, mivel a táplálékuk tápanyagokban szegény, ritkán jutnak gyümölcsökhöz, zöldséghez. Vitaminokat tablettá formájában nem kapnak. Megbetegedéskor a szűk anyagi keret miatt a szülők nem váltják ki részükre az összes felírt gyógyszert. „Az ép testben, ép lélek” gondolatot tekintve ezek a gyerekek fizikai hátrányaik miatt már kevesebb eséllyel indulnak otthonról az iskolapadba.

A gyermekek megfelelő táplálékhoz való jutásának szükségletére azzal reagáltunk, hogy az üdülő környékén fellelhető életermek, étkezési lehetőségek közül olyan szempont alapján választottunk, a költségek figyelembevételével, hogy a napi háromszori étkezés során lehetőség legyen a gyerekeknek repetára, előre tudható legyen a menü, a leveket ne adagokban szolgálják fel, hanem a gyerekek szedhessenek akár több merőkanállal is. A rendszeres étkezések között több alkalommal üdítőt adtunk a gyerekeknek, melyet a Vöröskereszt adományaként kapott intézményünk. Minden nap, valamilyen rétes, gyümölcs várta a gyerekeket, melyet olcsón be lehetett szerezni, a helyi termelőktől. A kézműves foglalkozásokon résztvevők mindig kaptak egy kis édességet. A tábortűzre a szalonnát, kolbászt, és hozzávalókat intézményünk állta, a tábor összes lakója, családja számára. Időközben a palacsintasütésre vállalkozó szülők számára pedig biztosítottuk az alapanyagokat, így a tábor összes gyerekének készült palacsinta. A tábor alatt felismert szükségletekre való reagálásként a következő táborban az üdítő helyett, vagy kiegészítésként, vitamin pezsgőtablettákat igyekeztünk majd a gyerek számára, adományként szerezni.

Marcsi és Tibi ikrek, 12 évesek, mindketten cérnaszál vékonyak, az étkezések során nagyon nagy mennyiséget voltak képesek megenni, ennek ellenére ez nem látszott meg rajtuk. Több olyan gyerekekkel ültek egy asztalnál, akik nem voltak hajlandóak enni, vagy, mert válogattak, vagy, mert a kamaszkor küszöbén álló Vikivel – aki alakja megőrzése érdekében nem evett – szolidárusok voltak. Marcsi és Tibi mindig vevő volt a repetára, maradékra. Viki és a vele tartó lányok csapatára

¹³ Bűnmegelőzési módszertani füzet- Gyermek- és Ifjúságvédelemmel kapcsolatos fogalmak. B.A.Z. megyei Bűnmegelőzési Alapítvány és a B.A.Z. Megyei Rendőrfőkapitányság Bűnmegelőzési Osztálya, Miskolc, 1995.

különösen figyeltünk, nem teheték meg, hogy egyáltalán ne legyenek, valamennyi ételnek el kellett tűnnie a tányérjukról. Ezt módszeresen úgy igyekeztek megoldani, hogy Marcsival és Tibivel tüntették el.

Az egészség másik fontos feltétele, a megfelelő higiénia. Ezen a területen is hiányokat tapasztaltunk. A napi tisztálkodás rítusa kevés gyereknél volt természetes. Több gyerek csak egy-két fehérműt kapott otthonról, volt, akinél hiányzott a fogkefe, szappan, váltó papucs, elegendő tiszta ruha. A tábor alatt ezek a hiányok fokozatosan jelentek meg, ahogy teltek a napok. Az esti zuhanyzást, és a Balaton vize utáni fürdés elvégzését mindig ellenőrizni kellett. A tisztálkodáshoz való hozzáállásban a gyerekek egyrészt a családi szokások mintáit követték, másrészt a személyiségükből is fakadt, volt olyan gyerek, akinél az édesanya előre jelezte, hogy a fogmosást, fürdést figyelemmel kell kísérni gyermekénél. A tisztálkodáshoz szükséges eszközök hiánya viszont egyértelműen a szocializációs és anyagi hátrányokból eredt. Erre nem készültünk fel, a tábor alatt a balatoni árakon tudtunk csak fogkefét, tusfürdőt venni. Az üdülő felszereltsége volt

segítségre, így ki tudtuk mosni a váltó ruhákat. A jövőre nézve két dolog fogalmazódott meg ezzel kapcsolatban, egyrészt az, hogy még a tábor előtti bevásárlásnál veszünk tisztálkodási szereket, amiket ajándékba kaphatnak a gyerekek, másrészt nyári pólókat, sortokat előre beszerzünk. A másik lehetőség, hogy a tábort megelőzően a szülőkkel megbeszéljük, hogy kb. minimálisan milyen ruhából mennyi darabra van szükség, és a mosás lehetőségét is felajánljuk.

Zolinak a tábor alatt allergiás kiütései lettek, előzetesen nem jelölték meg a szülei, hogy valamire is allergiás lenne. Hamar kiderült, hogy a balatoni fürdőzés után rendszeresen „elfelejtett” mosakodni, és az esti fürdés is elmaradozott. Az egyik este koszos lába kandikált ki a takaró alól. Elküldtem zuhanyozni. A faház, amiben lakott másik három gyerekkel, a legmesszebb volt a zuhanyzótól. Kis idő után visszatért a fürdésből-megdöbbenésemre- még koszosabb lábakkal. Hamar kiderült (nagyot nevetünk), hogy papucs és törülköző nélkül ment zuhanyozni. Sajnos, újabb fordulót kellett tennie.

A gyerekek szellemi képességei különbözőek voltak. Tehetségük, adottságaik nem lebecsülendők. Magas IQ-val rendelke-

ző gyerekünk is volt a táborba. Viszont fontos szempont, hogy a képességeik fejlődéséhez szükséges környezeti feltételek nem adóttak. A szülők körében az alacsony iskolai végzettség és intellektuális szint a domináns. Így a gyerekek, noha képességeik jók, lassabb ütemben fejlődnek. Az ingerszegény környezet nem ad lehetőséget képességeik fejlesztéséhez, tehetségük kibontakoztatásához. Gyakran tapasztaltuk, hogy a szókinccsük kevés, nehezen fejezik ki magukat, játékuik egyszerű. A logikai gondolkodást igénylő játékos feladatokkal nehezen boldogulnak.

A szellemi hátrányok figyelembevételével olyan programokat is szerveztünk, melyek gondolkodást, kreativitást igényeltek, melyet csapatban gyakorolhattak a gyerekek, elkerülve az egyéni kudarcokat. A játék fontos eleme volt a programszervezésünknek, mert: *„Az olyan gyerekek közül, akiknek nemigen van alkalmuk játszani, és akikkel még ennél is ritkábban játszanak, sokan szenvednek komoly hátrányt, sőt károsodást intellektuális fejlődésük során, mivel a gyermek a játékban és a játékon keresztül gyakorolja be az egyes gondolkodási műveleteket.”*¹⁴

Tapasztalataink közé tartozik, hogy a gyerekek intenzíven élték meg az érzelmeiket. A sikertelenség nagyon elkésérítette és feldühítette őket, könnyen feladták. Az összetűzésekkor könnyen dühbe jöttek és nagyon könnyen agresszív eszközökhöz nyúltak, verekedtek. Gyakori volt a sírás, dühöngés de a nevetés, sikongatás is. A káromkodás és zsargon használata mindennapos volt. A szeretet igényük, mint minden gyereknél, magas. Igényelték a simogatást, odajöttek megölelni bennünket, versengtek, hogy ki fogja a kezünket. Nehezen viselték a várakozást, mindig kíváncsiak voltak a következő programra, szerették volna mindig előre tudni, mi fog velük történni. A barátságok és szövődő szerelmek változatosak voltak, a történések mindig új felállást eredményeztek. Ezekre az intenzív érzelmekre nem lehetett nem reagálni. Ebben fontos eszközünk volt a megerősítés, bátorítás, a konfliktusok megoldására adott mintanyújtás, és nem utolsó sorban a humor.

■ A TÁBOR EREDMÉNYEI

A játék, nyaralás közegében folytatott munka már a tábor alatt is érezte a jótékony hatását, és hosszabb távon is lettek eredményei.

A családokkal évközben folytatott segítő munka is átgon-dolandó szempontokat, új lendületet kapott, és a családokban új erőforrásokat ismertünk fel. A táborban a családokról szerzett információkat a családgondozókkal esetenként végigbeszéltük.

Volt olyan család, akit a táborban ismertünk meg, és már szeptemberben bejött hozzánk, mert segítséget akart kérni.

Ezeket kívül két fontos hozadéka volt a nyaralásnak. Az egyik a Kreatív családok Klubja, amit a nyári kézműves foglalkozások nagy népszerűségére való tekintettel már szeptember végén beindítottunk. A másik a kamaszklub, amelyre már a táborban elkezdődött a hangolódás, olyan formában, hogy a klub leendő tagjaival egyfajta érdeklődési kör-, és szükségletfelmérés történt.

A tábor szintén fontos eredménye volt a családsegítő és gyerekjóléti munkacsoport együttműködésének a javulása. Ez nemcsak csoport, hanem munkatársi szinten is érezhető volt.

A nyári tábor szociális csoportmunka elméletébe való illesztése új szempontokat adott a jövőre nézve. Számomra egyértelművé vált, hogy a két tábor összetétele és szükséglete a tábor jellegére nézve különböző, amire mi azonos válaszokat tudunk csak adni. Fontos látni, hogy a két tábor, különböző időpontban, vagy helyen történő megszervezése, nagyobb esélyt adott volna arra, hogy az egyértelműbb keret, cél és eszköz viszonylatban eredményesebbek legyünk. Mindezzel olyan problémákat előzhetünk volna meg, amelyek a tábor során a közös térből és programokból adódtak.

■ BEFEJEZÉS

A szabadidő hasznos eltöltése a szocializáció, a gyermekek megfelelő testi, lelki, értelmi, érzelmi fejlődésében és a családok minél harmonikusabb működésében fontos szerepet tölt be. Ennek a szükségletnek a kielégítésében több szakma - pedagógia, szociális animáció, szociális munka - vesz részt. A szükséglet-kielégítés minél eredményesebb megvalósításához, véleményem szerint, feltétlenül szükség van a szemléletbeli különbségek és azonosságok meghatározására. Ez a szabadidő-szervezéssel foglalkozó intézmények, törvényben meghatározott feladat- és munkamegosztásának, szakmai módon történő megvalósulásához szükséges. Ehhez feltétlenül szükség van az intézmények együttműködésére. Ez feladatként ugyan a törvényekben szabályozott, de a gyakorlatban alig valósul meg.

A szabadidő-szervezés és szociális munka viszonyában a szabadidő-szervezésnek eszközként kell szolgálnia. Mivel a szociális munka feladata az egyén és környezetének interakciójában való segítségnyújtás, önmagában nem elégedhet meg a gyermekekre korlátozó szabadidős programok szervezésével, és/vagy a napközbeni felügyelet ellátásával. A társadalmi jóléthez hozzájárulva, feladata a gyermekek, családok számára a minél szélesebb körű és színvonalasabb szolgáltatások kialakítása. Kerületi szinten a gyerekjóléti szolgálatoknak feladata a szolgáltatásokat nyújtó társintézményekkel való együttműködés annak érdekében, hogy - a szabadidő-szervezés mentén - szolgáltatásaival ne hiánypótló szerepet töltsön be. Szakmai szinten pedig, fontos az alkalmazott módszerek tárházának új eszközökkel való bővítése.

A szociális munkában a prevenció szintjén ugyan elszigetelődve, de léteznek olyan kezdeményezések, programok, szolgáltatások, amelyek a szabadidő hasznos eltöltését célozzák meg. Ezek rendszerbe helyezésére került sor 2003 augusztusában, a 15/1998. (IV.30) NM rendelet módosításával. Úgy tűnik, a módosítás jó keretet teremtett az e téren nyújtott szolgáltatások rendszerének, és ezzel még inkább aktuálisá vált a megvalósítás szakmai eszközeinek, alkalmazott módszereinek a kérdése, ami a szakmai és szakmaközi viták, közös gondolkodás tárgyát képezheti.

Hauptman Ágnes

¹⁴ Bettelheim, B: Az elég jó szülő, In: Játékpszichológia, Szöveggyűjtemény, szerk: Stöckert Károlyné, Eötvös József Könyvkiadó, 1997 Budapest 24.oldal

Ideiglenes hatállyal elhelyezett gyermekek sorsának után-követéses vizsgálata

Az ideiglenes hatályú elhelyezések és azok kihatásának vizsgálata során elkerülhetetlen, hogy a gyermekvédelem valamennyi résztvevője – az alapellátás, a gyámügy, a szakellátás és a gyermekvédelem más közreműködőinek – munkáját, egy-egy gyermek életútja kapcsán áttekintsük. S bár tudjuk, hogy az „ered-

ményesség” és „hatásfok” e területen nálunk ma még sztenderdek és mérési eszközök híján nehezen értelmezhető fogalmak, azonban a vizsgálatot végzők óhatatlanul szembesültek döntéseikkel, a mögöttük húzódó emberi sorsokkal és minden egyes esettanulmány elkészítése után feltették maguknak a kérdést: „Megérte?”

A vizsgálat elsődleges célja, hogy feltárja, melyek az ideiglenes hatályú elhelyezés szükségességének okai és mennyire hatékonyak a törvény által megfogalmazott gyermekvédelmi intézkedések, különös tekintettel az ideiglenes hatályú elhelyezésre. A gyermek családjából való kiemelése milyen változásokat, eredményeket hozott a kiskorúak életében? Jelenleg hol és hogyan élnek, vérszerinti családjukkal milyen a kapcsolatuk? Hogyan valósult meg – a Gyermekvédelmi törvény hatályba lépését követő hat év elteltével – a „gyermek mindenképp felett álló érdeké”-nek védelme?

Mivel a vizsgálat során egy budapesti kerület esetei kerültek feldolgozásra, így a tapasztalatokból – természetesen – általános érvényű megállapításokat sem tehetünk. Hangsúlyozni is szeretnénk, hogy megállapításaink csak az adott vizsgálati anyagra vonatkoznak. A vizsgálatnak az sem volt célja, hogy a kapott eredmények okait mélységében feltárja, csupán a helyi tapasztalatokat próbáltuk meg elemezni és néhány meglévő jelenségre kívánjuk felhívni a figyelmet. Nem utolsó sorban szeretnénk, ha a vizsgálat eredményei a helyi gyermekvédelemben dolgozó kollégáknak tanulságot szolgálna további munkájukhoz.

VIZSGÁLATI ANYAGOK ÉS MÓDSZEREK

A gyermekek védelméről és gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény hatálybalépése óta Budapest XX. kerületében a gyámhatóság (jegyzői gyámhatóság és gyámhivatal) 112 gyermek ideiglenes hatályú elhelyezéséről határozott. A vizsgálat alapjául elsősorban a hatóság előtt és a gyermekjóléti szolgálatnál keletkezett iratanyag alapján készített esettanulmányok, statisztikai adatok és mélyinterjúk szolgáltak. Az ideiglenes hatályú elhelyezés óta eltelt idő azonban sok esetben szükségessé tette társhatóságok, a területi gyermekvédelmi szakszolgálatok, illetve nevelő intézetek megke-

resését is. Néhány esettanulmány elkészítése komoly „nyomozati munkát” igényelt.

Az esettanulmányok elkészítésének főbb szempontjai:

- A gyermek ideiglenes hatályú elhelyezését megelőzően a gyermeket ismerete-e a gyermekjóléti szolgálat, a gyermek családban tartása érdekében történtek-e lépések és milyen jellegűek?

- Melyek voltak az ideiglenes hatályú elhelyezést kiváltó ok(ok)?

- A határozat szerinti elhelyezés típusa? (nevelőszülő, gyermekotthon, harmadik személy...)

- A helyezési tárgyaláson milyen javaslat született és mit tartalmaz a gyámhivatali határozat?

- A felülvizsgálati tárgyalások eredménye?

- A kiskorú jelenlegi elhelyezése, tartózkodási helye és a vérszerinti családdal való kapcsolata?

Az interjúk részben intézményi kerekét között, részben a gyermek saját vérszerinti családjában, illetve a jelenleg is gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermekkel vagy fiatal felnőttel készült az alábbi kérdések mentén:

- Az ideiglenes hatályú elhelyezés előtt milyen kapcsolatot alakult ki a családgondozóval és gyermekjóléti szolgálattal?

- Hogyan segítette közvetlenül a családgondozó a problémáid megoldását?

- Ki gondoskodott az intézetbe vagy más személyhez való szállításról, fennmaradt-e a családgondozóval a kapcsolatot?

- Jelenleg milyen körülmények között élsz, milyen a téged gondozó felnőttekkel való kapcsolatot?

- Tartasz-e a vérszerinti szüleiddel kapcsolatot és hogyan?

- Milyen hosszú távú elképzelések vannak a jövőddel kapcsolatosan?

- Hogyan valósult meg az utógondozás illetve a vérszerinti családba való hazagondozás?

- Mi a véleményed az alkalmazott gyermekvédelmi intézkedésről, megváltoztatta-e életedet és hogyan?

- Mi a véleményed a téged körülvevő szakemberek munkájáról, mit kellene a jövőben másként csinálniuk?

- Kihez volt az eljárás során legnagyobb bizalmad, kitől kaptál a legtöbb segítséget ahhoz, hogy problémád megoldódjon?

■ A VIZSGÁLATI HELYSZÍN BEMUTATÁSA, KIEMELTEN KEZELVE A GYERMEKJÓLÉTI ÉS -VÉDELMI ELLÁTÓRENDSZERÉT

Budapest XX. kerületében az állandó lakcímmel rendelkező lakosok száma (2002.01.01.-i állapot szerint) 65 119 fő. A lakónépesség 65 567 fő. A 18 év alatti állandó lakcímmel rendelkezők száma 10 165 fő. A 18 év alatti lakónépesség száma 10 278 fő. Budapest egyik legszegényebb kerületeként tartják számon, a lakosság mintegy 65-70 %-a él a létminimum alatti jövedelemből. Ennek egyharmadát a különösen nehéz körülmények közt élők teszik ki.

A kerületben 1997. november 1-jétől működik gyermekjóléti szolgálat. 1998-tól a gyermekjóléti alapellátások működtetéséért – a bölcsődék üzemeltetésétől eltekintve – a Pesterzsébeti Család- és Gyermekvédelmi Központ a felelős. Szolgáltatásai között megtalálható a gyermekjóléti szolgálat, gyermekek átmeneti otthona, helyettes szülői hálózat, családi napközi, házi gyermekfelügyelet. Budapest tekintetében a gyermekjóléti alapellátások kiépítésében a XX. kerület élenjáró volt. A gyermekjóléti alapellátások egy része Budapest viszonylatában elsőként itt kezdett működni.

A gyermekjóléti szolgálatban 13 fő állandó munkatárs és több külsős szakember áll a kerületben élők rendelkezésére.

A jegyzői gyámhatóság 4, a gyámhivatal 7 fővel látja el a hatósági feladatokat. 22 védőnő, 11 gyermekorvos és minden óvodában és iskolában gyermekvédelmi felelős segíti a gyermekvédelem munkáját.

A veszélyeztetett kiskorúakra nézve pontos adatokkal nem rendelkezik a kerület. Erre vonatkozó egységes nyilvántartási kötelezettsége a gyermekvédelem rendszerének nincs. A gyermekjóléti szolgálatnak, a gyámhatóságnak, a kerületi iskoláknak, óvodáknak vannak nyilvántartásai, de ezek tartalma, fogalomrendszere nem minden esetben jól körülhatárolt, a veszélyeztetettség fogalmát sokan, sokféleképpen értelmezik. A gyermekek egy része több helyen is nyilván lehet tartva, és ezekből a nyilvántartásokból többnyire hiányoznak a hajléktalanok, illetve a bejelentett lakcímmel nem rendelkezők vagy az országban évek óta illegálisan tartózkodók.

A Gyermekvédelmi törvény hatályba lépését követően az ideiglenes hatályú elhelyezésről 1998-ban a Gyámhivatal, 1999-ben pedig a Jegyzői Gyámhatóság és a Gyámhivatal egyaránt hozott határozott. 1999-től egy-egy ritka kivételtől eltekintve az ideiglenes hatályú elhelyezésekkel a jegyzői gyámhatóság foglalkozott.

■ A VIZSGÁLAT TAPASZTALATAI

Az országos adatok szerint a családjukból kiemelt gyermekek száma 1990. és 2000. között folyamatosan csökkenő tendenciát mutat. Ugyanakkor a XX. kerületi adatok azt mutatják, hogy az ideiglenes hatályú elhelyezések száma a 2000. évtől eltekintve folyamatosan nő (1. sz. táblázat).

	gyermekek száma	családok száma	gyermek otthonban elhelyezettek	nevelőszülőnél elhelyezettek	3. személynél elhelyezettek
1998	12	11	12		
1999	20	17	20		
2000	16	13	12	1	3
2001	25	22	22		3
2002	39	31	28	1	10
összesen:	112	94	94	2	16

1. számú táblázat: 1997.11.01.-től 2002.12.31.-ig a XX. kerületi gyámhatóság által, ideiglenes hatállyal elhelyezett gyermekek és az érintett családok száma, a gyermekek elhelyezésének helye

(A 2000. évben a kerületben mind a hatósági munka, mind az alapellátások tekintetében jelentős személyi változások történtek. Ez elméletileg nem befolyásolhatja a gyermekvédelem működését, de a gyakorlatra valószínűleg kihatással volt.)

Az ideiglenes hatályú elhelyezés tulajdonképpen „mentő akció”, hiszen akkor kerül rá sor, ha a gyermek felügyelet nélkül marad, vagy testi, érzelmi és erkölcsi fejlődését családi környezete vagy önmaga súlyosan veszélyezteti. Fontosnak tartottuk megvizsgálni, hogy az ideiglenes hatályú elhelyezést megelőzően mennyire volt az elhelyezett gyermek a gyermekvédelem látókörében. Ismerte-e a gyermekjóléti szolgálat a gyermeket, illetve annak családját? Az alapellátás keretein belül megkapta-e a gyermek és családja a megfelelő segítséget? Volt-e védelembé véve a gyermek, és ha igen mennyi ideig?

Az elmúlt évek során azt gondoltuk, hogy a gyermekvédelem rendszerének kiépülésével csökkeni fog azoknak a gyermekeknek a száma, akiknek veszélyeztettségéről a gyermekjóléti szolgálat nem szerez tudomást, s így az ideiglenes hatályú elhelyezés szükségességét legtöbbször a gyermekjóléti szolgálat jelzi majd (2. sz. táblázat).

Várakozásunkkal ellentétben azonban azt tapasztaltuk, hogy a vizsgált 112 gyermek elhelyezése előtt 44 gyermeket a gyermekjóléti szolgálat egyáltalán nem ismert, ez az összes elhelyezés mintegy 40 %-át jelenti. Felmerül a kérdés: Vajon mi lehet ennek a magyarázata?

Az okok felderítése céljából a megnéztük a „nem ismert” gyermekek korát és az elhelyezés okát, körülményeit (3. sz. táblázat).

A gyermekjóléti szolgálat által nem ismert esetek korosztály szerinti megoszlását végig tekintve megállapíthatjuk, hogy több mint a fele, összesen 26 gyermek, egy év alatti volt!

	nem ismerte	alapellátásban gondozta	helyettes szülőnél volt	gyermek-átmeneti otthonában volt	védelembé volt véve	alapellátás sem kell javaslat	gyermek száma összesen
1998	3	8					12
1999	10	10		1			20
2000	5	11	2	3	8		16
2001	9	15		2	10	1	25
2002	16	23	1	2	16		39
összesen:	44	66	3	8	34	1	112

2. számú táblázat: Az ideiglenes hatályú elhelyezést megelőző ellátások

	1998	1999	2000	2001	2002	összesen
0-1 év	3	8	2	4	9	26
1-3 év				2		2
3-6 év	1	2				3
6-10 év					2	2
10-14 év		1	1	1	3	6
14-18 év		1		2	2	5
összesen:	4	10	5	9	16	44

3. számú táblázat: A gyermekjóléti szolgálat által az elhelyezést megelőzően nem ismert gyermekek kor szerinti megoszlása

A 0-1 év közötti gyermekek elhelyezését a legtöbb esetben a kórház jelezte a hatóság felé. 5 alkalommal az anya gyermekét a kórházban hagyta, 7 esetben a szülő lemondott róla, 4 esetben a szülő betegsége (tartós betegsége van, értelmi fogyatékos, pszichés problémák), 2 esetben gyermekbántalmazás miatt került sor az elhelyezésre. Ebben a 18 esetben a kórházi védőnő kezdeményezte a gyermek elhelyezését úgy, hogy erről a gyermekjóléti szolgálatot nem értesítette.

Bízunk benne, hogy a gyermekek többsége gondozott terhességből született (sajnos az esettanulmányok elkészítése során nem vettük szempontnak ennek megfigyelését). De az bizonyos, hogy volt olyan eset, amikor a védőnő és a hatóság intézte a gyermek ideiglenes hatályú elhelyezését, s később a szülőnek való hazaadását is, a gyermekjóléti szolgálat bevonása nélkül. Az illetékes gyermekjóléti szolgálat a vizsgálati anyag készítése kapcsán értesült a gyermekkel történetéről.

A gyermekjóléti szolgálat által az elhelyezést megelőzően nem ismert 0-1 év közötti gyermekek másik két jellegzetes csoportja a nem magyar állampolgár szülőktől született gyermekek, valamint az előzetes letartóztatásba került szülők gyermekei. Ezekben a „kategóriákban” szinte kivétel nélkül extrém történetekkel találkoztunk. Csak egy példa: a hajléktalan anya gyermekeivel anyaotthonban élt, ahol bántalmazta őket, s ennek kapcsán az anya előzetes letartóztatásba ke-

rült, a gyermekek pedig kórházba. Sem a rendőrség, sem az anyaotthon nem értesítette a gyermekjóléti szolgálatot és a hatóságot, az esetet a kórház jelezte a jegyzői gyámhatóságnak.

1 éves kor felett az elhelyezési okok rendkívül sokszínűek és egyenletes szóródást mutatnak mind korosztályt, mind pedig okok tekintetében. Egy esetet azonban kiemelnénk ezek közül is. Egy 17 éves lány saját maga kérte az elhelyezését, szülői elhanyagolás, valamint szexuális zaklatás miatt. A lány ügyében évekkel ezelőtt a rendőrség már folytatott büntetőeljárást az apa ellen szexuális zaklatásért, de az akkor 13 éves lány nem tudta bizonyítani a zaklatást, így az eljárást megszüntették. 17 évesen a gyermekvédelem segítségével apját ismét feljelentette, a bűncselekmény bizonyítást nyert, az apa 8 év börtönbüntetést kapott.

Az ideiglenes hatályú elhelyezett gyermekek korosztályos megoszlását és a beutalásukat kiváltó okokat vizsgálva az alábbiakat tapasztaltuk:

Az adatok szerint feltűnően magas a három év alatti – 41 fő – és a 10-18 év közötti – 46 fő – gyermekek száma (4. sz. táblázat).

	1998	1999	2000	2001	2002	összesen
0-1 év	2	6		4	4	16
1 év-1 év	1	3	2	3	6	17
1-3 év	1		1	4	2	8
3-6 év	2	2	2	2	2	10
6-10 év	3	4	3		8	15
10-14 év		1	3	2	10	19
14-18 év	3	2	5	10	7	27
összesen:	12	20	16	25	39	112

4. számú táblázat: Az ideiglenes hatályú elhelyezett gyermekek kor szerinti megoszlása

Az ideiglenes hatályú elhelyezések okait vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az elhelyezések legjellemzőbb okai korosztályonként változnak (5. sz. táblázat). A statisztika készítésekor a beutaláshoz vezető legerősebb indokkal dolgoztunk, de sajnos tény, hogy a problémák 10 éves kor felett a legtöbb esetben halmozottan jelentkeznek. Persze a gyermek magatartási problémái mögött is a legtöbb esetben családi konfliktus, helytelen szülői minta, alkoholizmus, bántalmazás húzódik meg.

	A szülő gyermke örökbeadásához hozzójárult	Az anya a gyermekét ott- hagyta a kórházban	A szülő hajléktalan	A szülő magatartásával gyer- mekét veszélyezteti	A gyermek magatartásával saját magát veszélyezteti	Gyermek betegsége	A szülő betegsége	Bántalmazás	Szülői felügyelet hiánya
0-1 hó	6	4	2			1	1		2
1 hó-1 év	1	2	3	2		2	1	3	3
1-3 év				4				1	4
3-6 év			1	2				4	1
6-10 év				8	1			5	2
10-14 év			1	7	6			1	4
14-18 év				3	16		1	2	5
Összesen	7	6	7	26	23	3	3	16	21

5. számú táblázat: Az ideiglenes elhelyezések okai

Egy éves kor alatt az elhelyezésre legtöbbször – mint azt az előzőekben már bemutattuk – azért kerül sor, mert az anya nem kívánja gondozni, nevelni a megszületett gyermekét.

A gyermek 1 hónapos korát követően megjelenik, mint veszélyeztető tényező a szülő nem megfelelő magatartása. Bántalmazás, helytelen életvitel, bűnözés/börtönbüntetés, stb.

10 éves kortól folyamatosan emelkedő tendenciaként jelentkezik a gyermek magatartási problémája: iskolakerülés, különböző deviáns, önvészélyeztető magatartásformák. 14 éves kor fölött, pedig egyértelműen ezek a közvetlenül az elhelyezéshez vezető okok.

Gyvt. „73. § (1) Az illetékes gyámhivatal – az ideiglenes hatályú elhelyezést követően. – annak elrendelésétől számtított

a) harminc napon belül megszünteti az ideiglenes hatályú elhelyezést, ha annak okai nem állnak fenn, vagy

b) harminc napon belül elrendeli a gyermek átmeneti vagy tartós nevelésbe vételét, vagy

c) hatvan napon belül pert indít az ideiglenes hatályú elhelyezés fenntartása vagy megváltoztatása mellett a gyermekelhelyezés megváltoztatása, illetve a szülői felügyelet megszüntetése iránt.”

15/1998.(IV.30.)NM rendelet alapján a területi gyermekvédelmi szakszolgálat a gyermek gondozási helyének meghatározása érdekében – a gyámhivatal meg-

keresésére – a gyermekről szakvéleményt készít és erre alapozva elhelyezési javaslatot tesz.

„137. § (2) A szakvélemény elkészítéséhez el kell végeznie a gyermek személyiségvizsgálatát, melynek célja a gyermek egészségi, illetve személyiségállapotának meghatározása...”

(6) Az elhelyezési javaslat előkészítése során a szakszolgálat figyelembe veszi a gyámhivatal által rendelkezésére bocsátott, a korábbi gyermekvédelmi gondoskodásra vonatkozó iratokat (...).

(8) Az elhelyezési javaslat kialakítása érdekében a szakszolgálat elhelyezési értekezletet hív össze. Az értekezletre meg kell hívni a gyermeket és szülőjét, valamint a gyermek lakóhelye szerint illetékes gyermekjóléti szolgálat, illetve a javasolni kívánt gondozási hely képviselőjét, akinek a szakszolgálat által előterjesztett elhelyezési javaslatra vonatkozó véleményét írásban kell rögzíteni (...)

Tekintsük át az elmúlt hat év elhelyezési javaslatait:

A gyermekek 16%-a került vissza családjába. A többiek esetében az ideiglenes hatályú elhelyezés okai továbbra is fennálltak, így valamely otthont nyújtó szakellátási formába kerülésére született javaslat. Beszédés adat a gyermekotthonba, illetve nevelőszülőkhöz kerülők aránya: 71% : 5%!

A helyezési tárgyalás után hazakerült gyermekek (15 fő) közül 3 fő sajnálatos módon a későbbiek folyamán ismét elhelyezésre került, egy gyermek jelenleg át-

meneti nevelésben, illetve előzetes letartóztatásban van, egy gyermeknek pedig pártfogói felügyeletét rendelték el. Talán ez is megelőzhető lett volna, ha a helyezéskor a „döntéshozók” megfelelő információval rendelkeznek.

A 7%-ot kitevő, „döntés még nem született” kategóriának is szenteljünk némi figyelmet! A gyermekek közül 5-en (testvérekről van szó) négy éven keresztül voltak védelembe véve. A szülők és a gyermekek körül kialakult problémahalmaz dokumentumai szintén nem jutottak el az elhelyezési tárgyaláson részt vevő szakemberekig. (Sajnos ez nem tekinthető rendkívüli esetnek.) Így fordulhat elő, hogy ezek a gyermekek immár nyolc hónapja „lógna a levegőben”. Többszöri elhelyezési tárgyalást követően sem sikerült megoldást találni a gyermekek elhelyezésére. Az ideiglenes hatályú elhelyezéssel egyidejűleg a védelembe vételüket meg kellett szüntetni, a szakszolgálat kötelességében vannak, mégis otthonukban élnek, súlyosan veszélyeztetett környezetben, egyrészt szüleik, másrészt saját maguk által.

Óriási problémát jelent az ideiglenes hatállyal elhelyezett, és a beszállítást követően megszökött gyermekek sorsa. Amíg a gyermek szökésben van, további elhelyezéséről döntés nem születik.

Egy – a vizsgálati körünkbe tartozó – fiatalkorú, két év elteltével is ideiglenes elhelyezett volt a folyamatos szökés miatt. Két év múlva aztán előzetes letartóztatásba került, így „megoldódott” a gyermekvédelem rendszerének problé-

mája. Az ideiglenes hatályú elhelyezést meg lehetett szüntetni, hiszen más intézkedés került foganatosításra. Bízunk benne, hogy az ehhez hasonló problémák megoldására a nevelési felügyelet elrendelése, a megfelelő intézmények létrehozása megoldás lesz, s nem a gyermekvédelmi rendszer kényszeríti bele a gyermeket egy bujkáló, létfenntartásért küzdő, bűnöző életmódba.

A vérszerinti családjukból kiemelt gyermekek sorsának nyomon követése során szerettük volna végigtekinteni, hogy a harmadik személyhez elhelyezett, illetve a szakellátás keretein belül gyermekotthonba, illetve nevelőszülőnél elhelyezett gyermekek élete hogyan alakul.

A gyámhatóság és a gyermekjóléti szolgálat minden gyermek esetében törekszik a gyermek családban, illetve megszokott környezetében történő elhelyezésére. Természetesen erre csak akkor van lehetőség, ha a családot a gyermekjóléti szolgálat, már az elhelyezést megelőzően ismerte, fel tudta térképezni családi kapcsolatait. Van idő a harmadik személynél történő elhelyezés megalapozására, az elhelyezés biztonságának kivizsgálására.

A nagyszülőnél, illetve egyéb harmadik személynél elhelyezett gyermekek élettörténetének áttekintése során több esetben azt tapasztaltuk, hogy a gyermek már több éve élt az illető személy gondozásában, mire az elhelyezésre sor került. Sajnos a jelzőrendszer tagjai nem tartották fontosnak, hogy a gyermek törvényes képviselője rendezve legyen. Úgy jártak óvodába, iskolába és a védőnő, illetve az orvos úgy látta el őket, hogy a törvényes képviselő ismeretlen helyen volt. Négy olyan esetünk is volt, amikor a rendőrség a szülőket letartóztatta, s a gyermek „ott maradt valakinél”. Senkinek nem jutott eszébe, hogy a letartóztatottaktól érdeklődjék, gondoskodott-e kiskorúról vagy egyéb, ön maga ellátására részben vagy egészen képtelen személyről, és valószínűleg maga a letartóztatott sem jelezte, hogy gyermek maradt magára az ő letartóztatásával egy időben.

A gyermek törvényes képviselőjének hiányára is többnyire egy akkut probléma hívta fel a gyermekjóléti szolgálat, illetve a hatóság figyelmét. Sürgős kórházi kezelés, műtéti beavatkozás szükségessége, stb.

	nagy szülő	apa	3. személy	családba fogadták	gyámrendelés	szülői felügyeleti jog felélesztése	bírói út indítása	nagykorú lett	családba visszakérül
2000	3				2		2	1	
2001			3		1		1		1
2002	7	2	1	2	6	2	6	1	
össz:	10	2	4	2	9	2	9	2	1

6. számú táblázat: Harmadik személyhez ideiglenes hatállyal elhelyezett gyermekek helyzete az ideiglenes elhelyezés felülvizsgálatát követően

A 6. számú táblát tekintve a következő kérdést kell feltennünk magunknak: Minden ilyen esetben a problémára adott legjobb „szakmai válasz” az ideiglenes hatályú elhelyezés volt?

Az ideiglenes hatállyal elhelyezett gyermekek további sorsára a Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat által tartott helyezési értekezleten a résztvevők tesznek javaslatot.

Sajnálatos tény, hogy az elhelyezési tárgyalás résztvevői a gyermek ügyében keletkezett iratanyagot, az ideiglenes elhelyezést megalapozó dokumentumokat, tényeket, információkat nem ismerik. A gyermek iratanyagát a jegyzői gyámhatóság az ideiglenes hatályú elhelyezést megalapozó határozattal együtt a gyámhivatalba teszi át. A gyámhivatal munkatársainak a tárgyaláson nem kötelező részt venni, így a helyezési tárgyaláson résztvevő szakemberek sokszor hiányos ismeretekkel rendelkeznek az adott ügyről és így születik meg a javaslat. A gyermekről szóló zárójelentések, szakértői vélemények, pedagógiai vélemények és egyéb fontos dokumentumok,

nem kerülnek a szakszolgálat szakértői bizottságának birtokába. Sok esetben a helyezési tárgyaláson megjelent meghívottak elmondásaiból kerekedik ki a történet többé vagy kevésbé és születik meg az elhelyezésre vonatkozó javaslat. (7., 8. sz. táblázat)

Az átmeneti és tartós nevelésbe vett gyermekek közül valójában azoknak a gyerekeknek a sorsa rendeződött megnyugtatóan, akik örökbe fogadó szülőkhöz, illetve családjukba kerültek haza. E kérdéskör kapcsán felmerült bennünk, hogy az örökbe fogadott gyermekek mennyi ideig éltek gyermekotthonba, mielőtt szülőkhöz kerültek, valamint hogy a családjukba haza került gyermekek ellátása, gondozása saját családjában mennyire biztosított? A gyermekjóléti szolgálat segíti-e a gyermekek családba történő beilleszkedését, segíti-e a gyermek családban történő nevelkedését.

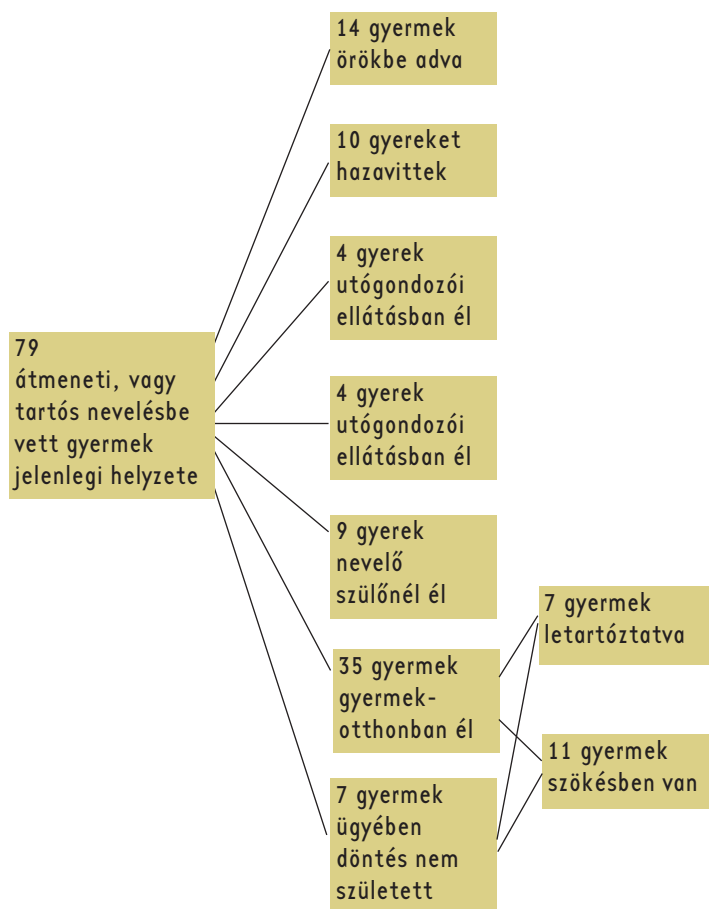
A 14 örökbe adott gyermek iratanyagából megállapítottuk, hogy 5 gyermekről az anyja a gyermek születése után közvetlenül lemondott, ők átlag 15 hónapot töltöttek csecsemőotthonban örökbead-

	összesen	szülő haza vitte	családba fogadták	gyermekotthonba került	nevelőszülőhöz került	döntés nem született IH-ban van
1998	12	1	1	10		
1999	20	1	1	18		
2000	13	2		10	1	
2001	22	5		16		1
2002	29	6		13	4	6
összesen:	96	15	2	67	5	7

7. számú táblázat: A szakszolgálat gondozásába ideiglenes hatállyal elhelyezett gyermekek helyzete az elhelyezési tárgyalás után

	örökbe fogadva	gyermekotthonban él	nevelőszülőnél él	haza vették	utógondozói ellátásban van	nincs válasz	összesen	szökött	előzetes letartóztatásban van, volt
1998	2	5		1	2		10		2
1999	3	6	3	6		1	18		2
2000		7	2	2		1	11	2	
2001	6	8			2		17	2	2
2002	3	9	4	1		3	23	7	1
összesen:	14	35	9	10	4	5	79	11	7

8. számú táblázat: A szakszolgálatnál elhelyezett gyermekek jelenlegi helyzete

suk előtt. 5 gyermeket a szülők kórházban hagytak, ők átlag 31 hónapot éltek gyermekotthonban mielőtt családba kerültek. 2 gyermek anyja meghalt, illetve börtön büntetését tölti, így örökbeadásukig 18 hónapot töltöttek el az otthonban. 2 gyermeket szüleik nem látogatnak, jelenleg örökbe adásuk felterjesztése van folyamatban, ők 57 hónapja vannak gyermekotthonban.

A fenti számok rémisztőek, hiszen tudjuk, hogy az élet első három évének tapasztalatai, az ekkor kialakult kötődések, egy életre meghatározzák a gyermek személyiségének fejlődését, későbbi kapcsolatainak alakulását. Úgy tűnik, mintha senki nem vette volna figyelembe a Gyermekvédelmi törvény betűjét és szellemiségét: a gyermeket elsősorban saját családjában, harmadik személynél, vagy ha ez nem lehetséges, a legközelebb élő nevelőszülőnél, s ha egyik sincs, csak akkor kell gyermekotthonban elhelyezni. Nem tudjuk elképzelni, hogy ne lett volna olyan örökbefogadó szülő, nevelőszülő, aki elvállalta volna ezeknek az újszülötteknek az ellátását, gondozását, amíg jogilag rendeződik a gyermek helyzete és örökbe adható lesz, amíg végleges családjába tud kerülni.

A vérszerinti családból történő kiemelést követő időszak egyik legfontosabb problematikája, hogy a kiemelést követően hogyan alakul a gyermek és a családja közti kapcsolattartás. Megvizsgáltuk, hogy a jelenleg is gyermekotthonban és nevelőszülőnél élő gyermekek és vérszerinti szüleik kapcsolata milyen. Van-e kapcsolat a gyermek és családja közt? Látogatják-e a gyermekeket? A gyermekjóléti szolgálat és a vérszerinti szülő között van-e kapcsolat? A 35 gyermekotthonban és 8 nevelőszülőnél élő gyermek közül 27 gyermeket látogatnak szülei, 16 gyermeket pedig nem, vagy csak nagyon ritkán. A gyermekjóléti szolgálatnak 24 gyermek családjával van kapcsolata, 19 családdal a kapcsolata megszakadt. A családok többsége elköltözött a kerületből, jelenlegi tartózkodási helyük nem ismert.

Sajnálatosan magasnak ítéltük meg azt az arányt, amely a gyermekotthonokban elhelyezett, de onnan megszökött vagy előzetes letartóztatásba került fiatalok számát mutatja.

Kiemelt figyelemmel tekintettük át azoknak a fiataloknak az életútját, akiknél a beutalás közvetlen indoka a gyermek magatartás-problémája volt, illetve akiknél a magatartással kapcsolatos problémák a bekerülést követően jelentkeztek. Megnéztük a gyermekek életkorát a beutaláskor, a beutalást megelőző intézkedéseket, az alapellátást, a védelembé vételt és azok időtartamát. (9. sz. táblázat)

A súlyos magatartásproblémás, deviáns, antiszociális és pszichés problémákkal küzdő gyermekek 25-en vannak. Ideiglenes hatályú elhelyezésükkor az átlag életkor 13 év volt. A gyermekjóléti szolgálat két gyermek kivételével minden gyermeket és családját ismerte, alapellátásban átlag 19 hónapig gondozták őket. Ezt követően veszélyeztetettségük a gyámhatóság elé került. Átlagosan 16 hónapig voltak védelembé véve. Mire a gyermekjóléti szolgálat és a hatóság közösen úgy döntött, hogy a gyermeket családjából ki kell emelni, a kiskorúak eljutottak az amúgy is nehezen kezelhető kamaszkorba. A szülők mintája, sok esetben a hajléktalanság, az önkényes beköltözés, a családban jelenlévő bűnözés, a munkanélküliség, alkoholizmus és egyéb negatív megnyilvánulások megszokottá, életformává váltak. Tetőzte ezt az is, hogy a mai iskolarendszer még mindig nem alkalmas és képes a problémás gyermekeknek megtartására. Sajnálatos tény, hogy az ilyen gyermekek, illetve fiatalok ellátására a szakellátás sincs felkészülve. Ezek a fiatalok az első adandó alkalommal megszöktek, és többnyire családjukhoz távoztak. Ettől kezdve kiestek a szakellátás, az alapellátás és az iskolarendszer támogató köréből, és visszakérültek oda – immár mindenféle kontroll nélkülözve –, ahonnan a gyermekvédelem úgy gondolta, ki kell őket emelni.

Úgy gondoljuk, hogy a gyermekjóléti szolgálatoknak az iskolákkal együttműködve kellene a magatartás problémás gyermekek hatékony segítségi módjait kidolgoznia. A hatóságnak pedig, nem elég a védelembé vételi határozatban kötelezettségeket állítania, azok számonkérési lehetőségeit is meg kellene oldania.

Gyvt. 68.§.(5) „Ha a védelembé vétellel a gyermek veszélyeztetettségét megszüntetni nem lehet, a gyermek érdekében a gyermekvédelmi gondoskodás más módját kell választani.”

gyermek kora a beutaláskor	a beutalás előtti alapellátás ideje	a beutalás előtti védelembé vétel ideje	átmeneti nevelésbe került	IH-ban van döntés nem született	beilleszkedett a gyermekotthonba	szükségben van, illetve többször megszökött	előzetes-letartóztatásban van
14 év	3 hó	3 hó	igen		igen		
15 év	2 hó		igen		igen		
15 év	5 hó		igen		igen		
12 év			igen			igen	Tököl
12 év	4 hó		igen			igen	Tököl
16 év			igen			igen	igen
14 év	14 hó		igen			igen	igen
15 év	36 hó	12 hó	igen			igen	
13 év	36 hó	12 hó	igen			igen	
14 év	12 hó		igen			igen	pártfogó
14 év	12 hó	1 hó	igen		igen	igen	Aszód
16 év				igen		igen	Aszód
17 év	24 hó	36 hó	igen			igen	
13 év	24 hó	36 hó	igen			igen	büntető el. Aszód
14 év	48 hó	12 hó	igen			igen	
12 év	48 hó	5 hó		igen		igen	
15 év	12 hó	48 hó		igen		igen	Tököl
14 hó	12 hó	48 hó		igen		igen	
8 év	12 hó	48 hó		igen		igen	
11 év	12 hó	48 hó		igen		igen	
6 év	12 hó	48 hó		igen		igen	
12 év	48 hó	4 hó		igen		igen	
10 év	36 hó	18 hó	igen		több otthon		
11 év	36 hó	18 hó	igen		több otthon		
14 év	24 hó	12 hó	igen			igen	

9. számú táblázat: Magatartásproblémás gyerekek a gyermekotthonokban

Hiába van védelembé véve három, négy éven keresztül egy gyermek, ha a kötelezettségek nem teljesülnek, ha a nem teljesítésnek nincsenek szankciói, ha a teljesítés nincs határidőhöz kötve.

Jelen pillanatban egyetlen „szankció” létezik: a gyermek kiemelése a családból. A gyermek kiemelésével azonban leginkább a gyermek van „büntetve”. Ezekben az esetekben mikor a legidősebb a kiemelés? Melyik az a legjobb pillanat? Vajon ezek a gyermekek, ha előbb kerültek volna el a családtól, be tudtak volna illeszkedni a társadalomba, megfelelő a többség elvárásainak?

ÖSSZEGLÉS

Vizsgálatunk fő célja az volt, hogy tapasztalatokat szerezzünk az ideiglenes hatállyal elhelyezett gyermekek sorsának elhelyezés utáni alakulásáról. A vizsgálat során elkerülhetetlen volt, hogy foglalkozunk – legalább a problémafelvetés szintjén – az alapellátás, a szakellátás és a hatósági munka különböző szinterein jelentkező problémákkal, a feladatellátás összehangoltságával. S bár tudjuk, hogy az „eredményesség” és „hatékonyság” e területen nehezen értelmezhető fogalmak, képet próbáltunk alkotni az ideigle-

nes hatályú elhelyezések eredményeiről.

A rendelkezésre álló adatok és felmérés elemzése során néhány olyan összefüggés mutatkozott, ami a korábbi, országos statisztikai mutatókkal azonos, illetve hasonló képet mutat:

↳ a gyámhatóság által nyilvántartott veszélyeztetett és ideiglenes hatállyal elhelyezett gyermekek száma az elmúlt években folyamatosan nőtt.

↳ a magatartásproblémával küzdő gyermekek száma folyamatosan emelkedik.

↳ Egy igen kis mértékű, de emelkedő tendencia jelentkezik a gyermekvédelmi gondoskodás keretein belül családoknál nevelkedő gyermekek számában.

A helyi szinten elvégzett vizsgálat számos problémára mutatott rá, amelyek közül néhánynak a megoldása messzebbre mutat a helyi lehetőségeknél:

↳ A kerületben lévő szülészeti osztály – figyelembe véve azt, hogy az ideiglenes hatállyal elhelyezett gyermekek 14%-a 1 hónaposnál fiatalabb – „nem javítja” a kerületi átlagot.

↳ Az alapellátás és a jelzőrendszer kiépítése Pesterzsébeten megtörtént, mégsem tapasztalható a megfelelő együttműködés. Az ideiglenes hatállyal elhelyezett gyermekek 39%-át a gyermek-

jóléti szolgálat az elhelyezés előtt nem ismerte, 18 esetben az elhelyezés az értesítésük nélkül történt.

◀ Az ideiglenes hatályú elhelyezések számát nem csökkentette az alapellátás teljes körű kiépítése sem, a számok kb. lineáris emelkedést mutatnak.

◀ Az ideiglenesen elhelyezett gyermekek 23%-a speciális ellátást igényelne, melynek sem az alapellátásban, sem a szakellátásban nincs meg az intézményi háttere.

◀ A Gyvt. 17. § (1) bekezdésében nevesített, „a gyermekvédelmi rendszerhez kapcsolódó feladatot ellátók”: egészségügyi szolgáltatást nyújtók, családsegítő, közoktatási intézmények, rendőrség, ügyészség, bíróság, menekültügyesek, társadalmi szervezetek, egyházak, alapítványok és az állampolgárok maguk sem mindig, és megfelelően élnek a jelzési, illetve együttműködési és kölcsönös tájékoztatási köteleességükkel.

◀ Jelen kutatásunk során nem vizsgáltuk azoknak a gyermekeknek a sorsát, akiknél a védelemben vétel nem vezetett eredményre, és a gyámhivatalnak átadtuk az iratanyagot „egyéb gyermekvédelmi intézkedést” kérve. E gyermekek körében is előfordul – összesen 7 gyermek esetében – hogy a helyezési tárgyalás javaslata és a hatóságok elképzelése nem azonos, s ezért ezek a gyerekek hónapok óta, teljes létbizonytalanságban, ellátás nélkül keringenek a szakellátás és alapellátás között. Eközben mindenki „teszi a dolgát”, mosva kezeit, egymásra mutogatva, és eközben arra törekedve, hogy a törvény betűit pontról pontra betartva megszabaduljon a problémától, ami a jelenleg meglévő ellátórendszerben valóban nem túl könnyen megoldható. A gyerekek pedig véglegesen és helyrehozhatatlanul tönkre mennek.

JAVASLATOK

A gyermekvédelmi törvény bevezetése óta eltelt hat év alatt a gyermekvédelemben ugyan pozitív irányú változások történtek, de még – az idő rövidege miatt – rengeteg a megújításra váró terület és számos a megoldatlan feladat. Igazán örömteli, hogy ezt a törvényhozók is érzékelik, és mind a gyermekvédelmi

törvényt, mind pedig a kapcsolódó rendeleteket több ízben módosították, a módosítást pedig szakmai viták és egyeztetések előzték meg.

A területi szintű vizsgálati eredményből kiindulva a prevencióra kell a legnagyobb hangsúlyt fektetni, és a speciális gondozás feltételeit is meg kell teremteni, mind az alapellátásban, mind a szakellátásban. Szükséges eredményesebb szakmai konszenzus az alap- és szakellátás között. A helyi szinten tapasztaltak szerint ugyanis a beutalt gyermekekkel sok esetben a beutalást követően megszűnik a családgondozó kapcsolata, utógondozás az esetek elenyésző részében valósul meg. Tapasztalataink szerint nem csak helyi, hanem országos viszonylatban is gyerekcipőben jár a gyermekek hazagondozása.

Mindennek oka lehet az interperszonális kapcsolati konfliktus-kezelő technikák magyarországi hiányossága. Mivel a vizsgált esetek csaknem 50%-ában a beutalást megalapozó ok mögött családi

konfliktus állt, meggyőződésünk szerint a konstruktív konfliktus-kezelő, mediációs technikák és képzett mediátorok alkalmazásával csökkenthető lenne a hatósági intézkedések száma. A szakellátásban dolgozó facilitátorhoz hasonlóan az alapellátásban mediátorok alkalmazására is szükség lenne.

Végezetül pedig el kell mondanunk, hogy Pesterzsébeten a gyermekvédelemben dolgozók lelkiismeretes, nagy teherbírású, többségében rendkívül elhivatott emberek. A gyermekvédelmi törvény hatályba lépése óta eltelt 6 év alatt kiépítettek Pesterzsébeten a teljes gyermekvédelmi alapellátást. Az, hogy tükröt mernek maguknak állítani egy ilyen vizsgálat segítségével is, azt mutatja, hiszik, hogy munkájuk nem hiába való. E területen is szeretnék értelmezni az „eredményesség” és „hatékonyság” fogalmakat.

*Otti Ernőné
Mitták Tünde
Herczegh Ágnes*

Együttműködés a gyermekvédelmi igazgatásban

Szociális, társadalmi problémákkal különböző munkakörökben foglalkozó szakemberek írásait olvasva, vitáit hallgatva sokszor úgy tűnik, mintha mindenki annyira el lenne foglalva saját látószögének élesítésével, hogy alig-alig jut ideje más perspektívák befogadására. Még inkább igaz ez a szervezetek, intézmények közötti párbeszéd hiányára. Pedig a kommunikáció, az együttgondolkodás a legfontosabb előfeltétele, hogy a fennálló, rendszerbeli problémákat felismerve, azokra gyógyírt lehessen találni. Az angol szaknyelv divatos szóhasználata ezt evidence based social policynak, azaz – kicsit körülményes magyar fordítással – valóságra alapozott szociálpolitikai programalkotásnak hívja. Amennyire tautológikusnak hangzik, hiszen mi más lehetne a szociálpolitikai tervezés, ha nem a valóságra, valós problémákra reflektáló, azokra választ kereső, annyira újszerű közigazgatási gyakorlatot tükröz: együttműködésre alapozott, nyitott szociálpolitikai igazgatást jelent. Ha azt keressük ugyanis, hogy mi az, ami a valós életben, nem az íróasztal mellett, hanem a „terepen” működik, akkor muszáj föltekinteni az íróasztal mellől, beszédbe, lehetőleg párbeszédbe elegyedni szociális munkásokkal, önkormányzati szakemberekkel, kutatókkal, külföldi szakértőkkel, vagy kollégákkal. A következőkben, néhány elméleti bevezető gondolat után egy életből – az angol közigazgatási gyakorlatból – ellesett példán keresztül mutatom be, hogy hogyan valósítható meg az együttműködés. A példa egy gyermekvédelmi probléma, az gyermekvédelmi gondoskodásban részesülő fiatalok tanulmányi eredményeinek az átlagtól való elmaradása körül kibontakozó gyakorlati munka, kutatás és kormányzati munka összekapcsolódását mutatja be.

A szociálpolitikai igazgatás két egymástól jól megkülönböztethető történelmi szakaszra oszlik. Nyugat-Európában az ötvenes évektől a jóléti közigazgatásban az az optimista nézet uralkodott, hogy a gazdaság és ennek megfelelően a jólét növekedésével, a szolgáltatások és az állami újraelosztás kiterjesztésével a társadalmi bajok megszüntethetők lesznek. Ennek megfelelően alakult ki a „mindenttudó” köztisztviselő figurája, aki az egyre növekedő jóléti kiadásokat teljhatalmúlag irányítja és szabad belátása, ítélete alapján dönt azok felhasználásáról. A gazdaság növekedésének hetvenes években kezdődő lassulása, majd megtorpanása, a jóléti kiadások növekedésének befagyasztása azonban meggondolásra készítette a politikusokat, szociálpolitikusokat egyaránt. Oda lett az optimizmus, és ezzel együtt a köztisztviselők hatalma is megingott. Már nem mondhatták magukat minden titkok tudójának. Mégis, hogy hitelüket megtartsák kénytelenek voltak nyitni a szociálpolitika más szereplői, civilek, kutatók, szolgáltatók és általánosságban a lakosság felé is. A folyamat eredménye lett a „valóságra alapozott szociálpolitikai programalkotás” kialakulása.

A köztisztviselők hozzáállásában, kommunikációra, együttműködésre való hajlandóságán érhető tetten tehát a változás: nyitottabb, kifelétekintő működés, folyamatos párbeszéd, reflexivitás jellemzi.

Mit tekinthetünk azonban ebben az értelemben valóságnak? Minden olyan párbeszédet, amelyben a köztisztviselők, programalkotók részt vesznek. A kapcsolatok forrása sokszínű lehet: párbeszéd a lakossággal, mint a szolgáltatások használói-val, összegezve a tapasztalatokat, mint a közvéleménnyel is, párbeszéd pénzügyi és ideológiai véleményalkotókkal, döntéshozókkal, mint politikusokkal vagy a pénzügyminisztériummal, párbeszéd a tudományos élet szereplőivel, statisztikusokkal, kutatókkal és kutatóintézetekkel, és persze párbeszéd saját magukkal, a tárcák közötti párbeszéd, nemzetközi összehasonlítás a területen dolgozók és a közigazgatás különböző szintjein dolgozók bevonásával. De a területhez kevésbé kapcsolódó intézmények, szereplők véleménye, hangja is egyre fontosabb lesz: a média, az újságírók tudása, figyelemfelhívása, az üzleti élet szereplőinek tapasztalatai, más igazgatási területek tapasztalata. A valóságra alapozott szociálpolitikai tervezés figyelembe veszi azt a valóságot, amelyet az ellátások és szolgáltatások mindezen érintettjei képviselnek, párbeszédet folytat velük, azaz széles körű információs bázissal rendelkezik. „A jó minőségű közigazgatás jó minőségű információ alapszik. Ez sokféle forrásból táplálkozhat: szakértők tudása, az ellátásban dolgozók tapasztalata, létező hazai és nemzetközi kutatások, statisztikák, érintettekkel való konzultáció, korábbi igazgatási formák kiértékelése, ha szükséges új kutatások meghirdetése, de lehetnek másodlagos források is, mint például az internet.”² A valóságra alapozott szociálpolitikai programalkotás azonban a különböző információs forrásait nem csak arra használja, hogy saját gondolatainak, ötleteinek támpontot keressen. A nyitottság, a párbeszéd sokkal mélyebb gyökerű: jelenti a problémafelvetést is. Ha valami igazgatási szinten „nem probléma”, de a gyakorlatban igen, vagy kutatások azt mutatják, hogy a kormányzati intézkedések, beavatkozások eredményességére jelentős befolyással van, akkor azt a minisztériumi szakemberek beemelik a programalkotási folyamatba, a szféra többi szereplőjével együtt kidolgozva ennek menetét.

A következő két írás a valóságra alapozott szociálpolitikai munka két fázisát mutatja be. Hogyan alakul ki a társadalmi figyelem, hogyan artikulálódik a civil szervezetek szintjén és hogyan csapódik le mindez az államigazgatási gyakorlatban. Ennek megfelelően az első írás egy civil szervezet, a Barnardo's Alapítvány megbízásából készült kutatást mutatja be. A gyakorlati tapasztalaton, tudáson alapuló keretében, civil és akadémiai

1) Hasonlóan az orvostudományban elfogadott „evidence based” gyakorlathoz, ami azt jelenti, hogy bizonyítottan, igazoltan bevált, nem csak elméleten, véleményeken vagy spekuláción alapszik.

2) Cabinet Office (1999) Better Policy Making, UK, London

munkák ötvözeteként kvázi a „társadalmi lelkiismeret” megfelelője lehet. Ezt tekinthetjük annak a „valóságnak” tehát, amelyre a kormányzat reflektált és beemelte programjába a gyermekvédelmi ellátásban részesülő fiatalok iskolai teljesítményének javítását, mint feladatot. A második írás az angol kormányzat, közigazgatási tervezés válasza a felvetett problémákra. A cselekvési program tervezési időszaka 2001-ben kezdődött és 2003-ra készült el a maga a terv, költségvetési vonatkozásaival és szabályozásbeli újításaival együtt. Ha összevetjük a két anyag közötti probléma-felvetéseket láthatjuk mennyi a hasonlóság, a gondolatok mennyire egymásra épülnek.

A két írás azonban csak önkényes kiemelés egy gondolkodási folyamatból, ezt megelőzően is voltak civil és kormányzati intézkedések, amelyre kölcsönösen építhettek a résztvevők és ezt követően is folytatódik a párbeszéd, civil szféra, közigazgatás és a kutatók között. Már a Barnardo's anyag is hivatkozik korábbi kormányzati anyagokra, amelyeknek elsődlegesen nem volt célja a gyermekvédelemben felnövő fiatalok oktatási esélyeinek javítása, azonban érintőlegesen mégis foglalkoztak ezzel a közösséggel. És természetes az is, hogy a kormányzat sokkal szélesebb körből merít inspirációt, mint egyetlen civil szervezet kutatásaiból. Azonban mégis remek példáját szolgáltatják az alkotó, inspiráló együttgondolkodásnak.

■ SONJA JACKSON ÉS DARSHAN SACHDEV: RAGYOGÓ OKTATÁS, RAGYOGÓ JÖVŐ³

A Barnardo's – Nagy-Britannia legnagyobb gyermekekkel foglalkozó alapítványa – 1866-ban jött létre. Célkitűzése, hogy a leginkább rászoruló gyerekeket és fiatalokat abban segítse, hogy úgy alakíthassák át az életüket, hogy minél jobban kihasználhassák a bennük rejlő lehetőségeket. Segítséget kívánnak nyújtani a gyermekeknek a legsúlyosabb hátrányok – abúzus, hajléktalanság, szegénység, vagy a fogyatékoság kihívásai – leküzdésében. Több, mint háromszáz alszervezeten és szolgálaton keresztül több, mint százezer gyereket és családjaikat érik el. A gyermekszegénység, az ellenük elkövetett abúzus és diszkrimináció ellen média- és tudatosság kampányokkal küzdenek, minden gyermek egyenlő joga érdekében. Kampánytevékenységüket azonban nemcsak a döntéshozók, politikusok felé irányítják, hanem gyűjtéseikkel, akcióikkal folyamatosan jelen vannak a mindennapi életben is, járókelő gyakran találkozhat aktivistáikkal bevásárló és szórakoztató központok környékén a városok kulturális központjaiban.

A figyelemfelkeltést szakmai tevékenységek, kutatómunka, érdekegyeztetés alapozza meg. A kormányzati intézkedések visszacsatolását is magában foglalja az a beszélő nevű kiadványsorozat, amelyet „Mi működik?” címmel jelentetnek meg, benne a területtel foglalkozó legjobb kutatások eredményeinek átfogó áttekintése. Céljuk, hogy a „terepmunka” bemutatásával befolyásolják a szociálpolitika irányítását és gyakorlatát. Olyan témákat fednek le, mint a családba helyezés, a rendszer elhagyása, stabilitás a szolgálatban, gyermekvédelem, az egészségügyi egyenlőtlenségek csökkentése, fiatal bűnelkövetők, inkluzív ok-

3) Barnardo's Alapítvány kiadványa, 2001, London, www.barnardos.org.uk

tatás, és a fogyatékos gyerekek segítése. Ebben a sorozatban jelent meg az állami gondoskodásban részesülő fiatalok iskolai, tanulmányi eredményeivel foglalkozó tanulmány is, amelyek felépítését most be szeretném mutatni.

A „Ragyogó oktatás, ragyogó jövő” kiadvány célja az innovatív gyakorlatok bemutatása, elterjesztése. Az önkormányzatok által bevezetett ígéretes tervezési és gyakorlati kezdeményezések például szolgálhatnak más önkormányzatoknak, a párbeszéd erősödésével az önkormányzatok nem állnak majd magukban problémáikkal. A tanulmány így hozzájárulhat ahhoz, hogy a kezdeményezéseket széles körben megismerve, azok más önkormányzatoknál is bevezetésre kerülhessenek. A tanulmány hármas rendszerben épül fel. A struktúrát a területre vonatkozó létező kutatások alkotják. A tematikusan csokorba gyűjtött különböző részterületekre vonatkozó kutatások tematizálják a tanulmányt, képzik az egyes fejezeteket. Maguknak a kutatások eredményeinek, tanulságainak bemutatása adja a fejezetek első részét. A második rész a korábbi kormányzati kezdeményezésekre aktívan reagáló önkormányzatok tevékenységét mutatja be, szociális munkások, szociális szolgáltatások, oktatási szakemberek által kipróbált gyakorlati újításokat. Természetesen a tanulmány a kutatásban részt vevő önkormányzatok elérhetőségét is mellékelte, ugyanis a cél pontosan az, hogy a vertikális kommunikációt erősítse, a különböző területi egységek, önkormányzatok önálló kapcsolatfelvételét, egymástól való tanulását elősegítse. A harmadik részben pedig magukat a fiatalokat szólaltatja meg. Az intézményesített állami beavatkozások hatását az emberi sorsokra ugyanis legkönnyebben azon embereken keresztül lehet lemérni, akiknek a sorsára hatással van, ha személyesen mondják el tapasztalataikat, igényeiket. Így a fiatalokat megszólaltatva nemcsak közelebb hozza őket, hanem rávilágít a „papírgyártó bürokrácia” esetlegességére, és így az intézkedések következményeinek komolyabb figyelembevételére sarkall.

A fellelhető kutatások hat, jól elhatárolható területre voltak felbonthatók, amelyek kezelése létfontosságú. Érdekes lehet a hazai gyakorlat szempontjából is, hogy a felosztás nem a hatályos jogszabályok hiányosságai, nem az igazgatás problémái, gyengeségei alapján történt, hanem a fiatalok sorsára befolyással bíró valós problémák alapján. Talán így hathatósabb a lobbizás is. Egy civil szervezetnek nem az a feladata, hogy kitalálja a jogi változtatások technikai megvalósítását, hanem az, hogy jelezze az ilyen-olyan ügyességgel létrehozott jogszabályok lefedik-e az igényeket, megvalósulnak-e egyáltalán a jogszabályok meghatározta követelmények. Ennek alapján a hat terület a következőképpen alakul:

- közösségi/testületi szülőség (corporate parenting)
- az elvárások és a teljesítmények szintjének növelése
- az ellátási környezet
- a motiváció kihangsúlyozása
- önbecsülés
- az iskolai inklúzió (befogadás) elősegítése
- a már elért eredményekre való építés

Mégsem a szakmai szempont a legfontosabb tanulsága az osztályozásnak. Nem is az, hogy civil szervezetek képesek arra, hogy a területen zajló kutatásokat összefoglalják, és a gyakorlati tapasztalatokkal együtt integrált módon rendszerezék. A tanulmányt majd a következő rész hozza. Ugyanis a minisztériumi anyag, aminek meghirdetése egyidőbe esett ennek a kiadványnak a megjelenésével, szinte pontosan átvette az ebben a kiadványban megnevezett témaköröket, a strukturális felosztást. Egyértelmű tehát, hogy a kormányzat párbeszédben áll a civil szervezetekkel, az általuk felvetett problémákat érvényesnek tekinti, adott esetben kritikájukat elfogadja, képes a szemléletváltásra. Ez az együttműködés, együttgondolkodás a legfontosabb tanulsága ennek a történetnek. Most egy-két gondolat erejéig bemutatom a tanulmány gondolatait, kulcskérdéseit, a kutatások közül pedig példaképpen egy-egy területet.

■ **Közösségi szülőség (az „állam gyerekei”)**

A gyermekvédelmi gondoskodásban felnőtt gyerekek iskolai teljesítményének kutatása egyértelműen mutatja, hogy jelentős javulást elérni csak az oktatási és szociális szolgáltatások összehangolásával, együttműködésével lehet. Elkerülendő, hogy a közösségi szülőség rosszabb minőségű legyen, mint a vér szerinti, ahonnan elválasztották a gyermeket. Fennáll ugyanis a veszélye a közösségi szülőség rossz teljesítményének, ha nincs olyan személy akinek teljes rálátása van a gyerek sorsára, annak minden aspektusára szemben a természetes szülők nagy többségével. Az önkormányzati törekvések között többféle módot is találhatunk ennek a hiányosságnak a kiküszöbölésére. Némelyek a két terület összevonásával próbálkoztak, mások közös cselekvési terveket dolgoztak ki, vagy együttes képzést szerveztek szociális és oktatási munkatársaknak. Más önkormányzatok pedig az állami gondoskodásban felnövő gyerekek iskolai foglalkozásokban való aktív részvételére koncentráltak, vagy olyan szolgáltatások megszervezésére, ami társaiknak értelemszerűen áll rendelkezésükre, mint például egészségügyi kérdésekről való információnyújtás.

■ **Az elvárások és a teljesítmények szintjének növelése**

Kutatások hosszú sorának tapasztalata, hogy a gyermekkel szembeni elvárások nagymértékben befolyásolják a teljesítményüket. Ezen összefüggés gyermekvédelmi szolgáltatásokra vonatkozó következményeinek a megértése fontos pont az érintett gyerekek iskoláztatásának megszervezésében. Ha a szociális munkásoknak és tanároknak alacsonyok az elvárásaik az „intézeti gyerekekkel” szemben, csak azért, mert intézetben nőnek fel, illetve, mert nehezített családi, életkörülményekből érkeznek, akkor az nagymértékben befolyásolja teljesítményüket és így jövőbeli lehetőségeiket. Ez a fajta előítéletes és sztereotip hozzáállás egyenes következménye annak, hogy a fiatalok iskolai sikeressége, eredményessége nem kap elsőbbséget a gondozás, nevelés tervezésében. A fiatalok nem kapják meg azt a tanulmányi segítséget, amire szükségük lenne. A szociális munkások alulértékelik azt a lelki terhet, nehézséget, amellyel a fiataloknak meg kell küzdeniük.

■ **Az ellátási környezet**

Az ellátási környezet is sokban felelős a gyermekek iskolai előmenetelében. A gyermekotthonban, vagy nevelőszülőnél ügyelni kell arra, hogy a fiatalok a szülői gondoskodáshoz hasonló figyelmet kapjanak a tanulmányok területén is. Megfigyelhető a gyermekotthonok vezetésében az a tendencia, amelynek alapján a szakellátásban a gyermekek testi fejlődését kísérik figyelemmel elsősorban, és tanulmányaikat az iskolák kizárólagos felelősségének tekintik. Az intézeti keretek között felnövő gyermekek tanulmányi teljesítményével kapcsolatban három kulcsfontosságú területet határoz meg az ismertetett tanulmány: a fizikai környezetet, a motivált felnőtteket és a segítségnyújtást, figyelmet.

A tanuláshoz szükséges eszközök mellett ezek a gyerekek sokszor hiányt szenvednek csendes, tanulásra alkalmas helyben is. A vizsgálatba bevont önkormányzatok tapasztalata alapján a különböző szakemberek, oktatási, jóléti, iskolai pszichológusi és egészségvédelmi szakemberek együttes tervezési és monitorozási munkája tűnik eredményesnek.

A nevelőszülőknél élő gyermekek esetében a problémát abban látják, hogy a nevelőszülők nem kapnak elegendő segítséget az iskolákkal való együttműködés mikéntjéről, tanulmányi ügyekről. Azonban kutatások arra is rámutattak, hogy abban az esetben, ha a hivatásos nevelőszülők kifejezett figyelmet fordítanak a fiatalok tanulmányi eredményeire, az ugrásszerű javulást mutat. A nevelőszülőket minden lehetséges módon segíteni kell, hogy az iskolai teljesítmények fontosságát megérték és rendelkezzenek a szükséges felkészültséggel és stratégiákkal, hogy tudjanak valódi segítséget nyújtani. Írott anyagok, konferenciák, hírlevelek és természetesen anyagi segítségnyújtás, mind-mind eszközei annak, hogy a nevelőszülők felelősségét kiemeljék és képzésüket támogassák.

■ **A motiváció kihangsúlyozása**

A motiváció fontossága nemcsak egyéni sorsok esetében kiemelkedő. A gyermekvédelmi ellátásban felnövő fiatalok teljesítményeinek az elismerése és megünneplése nemcsak a megdicsért fiatalok önbecsülését növeli, hanem a többi fiatal váromlásait, lehetőségeit is növeli, követendő példát adhat számukra. Sőt még a tanárok felfogásának, negatív sztereotípiáinak megváltoztatására is jó eszköz lehet. Ugyanígy a fiatalok önbecsülését növeli, ha lehetőséget kapnak arra, hogy az életüket befolyásoló döntéseknél szavuk legyen, ha az eseményeket maguk tudják formálni. A szabadidős programok szerepe, kulturális eseményeken való részvétel, háziállat tartása, sportolási lehetőségek, önkéntes segítő munkák, diákmunka, úgy tűnik szintén védelmezőleg hat a fiatalok fejlődésére.

Ennek megfelelően az önkormányzatok közül is azok tűnnek sikeresnek, amelyek ezekre a dolgokra odafigyelnek: a gyermekvédelmi ellátásban részesülő fiatalok tanulmányi teljesítményeit megünneplő rendszeresen megrendezésre kerülő eseményeken a szociális és oktatási osztályok vezetői, választott képviselők részt vesznek, ajándékokat, okleveleket adnak át. Kreatív módon bekapcsolják a fiatalokat az oktatási kérdéseket

érintő döntéshozatalba: telefonos interjúk, konzultációk, konferenciák, kortársak vezette kutatások. Természetesen az is létfontosságú, hogy a szabadidős programokra szánt összegek címzetten kerüljenek átadásra.

■ Az iskolai inklúzió elősegítése

Arra is nagyon sok bizonyíték utal, hogy a gyermekvédelmi gondoskodásban élő gyerekek sokkal nagyobb veszélynek vannak kitéve, hogy gúnynevekkel és más címkékkel csúfolják őket. Ugyanilyen jelentős az a megkülönböztető automatizmus, amelynek folytán sokszor szegregált és alacsonyabb színvonalú oktatásban részesülnek. A fiatalok eltávolodását és az oktatással szembeni hűvösségét, utálatát sok esetben nem kezelik, nem tesznek lépéseket azért, hogy a fiatalokat visszavezessék az iskolákba.

■ Már elért eredményekre építeni

Sok gyermekvédelmi gondoskodásban felnövő fiatal panaszkodik arról, hogy rutinszerűen küldik őket rosszul fizetett, alacsony szakképzettséget kívánó, szellemileg nem megerőltető munkahelyek felé. Ebből kifolyólag ambícióikat sem veszik komolyan, az állami gondoskodás elhagyását célzó projektek nagy része a tanulmányaik folytatását nem tekinti kellőképpen fontosnak. Emellett a fiatalok, akik mégis tovább akarnak tanulni egy sor különböző problémával találják magukat szemben: hiányos információk egyetemi kurzusokról és lehetőségekről, lanya segítségnyújtás a szociális szolgáltatók és a szociális munkások részéről, nehézségek kollégiumi elhelyezéssel, szállással kapcsolatban a tanulmányi és szorgalmi időszakban, az alapvető szükségletekhez és egyéb költségekhez, mint például tankönyvek és tanulmányutak tekintetében az anyagi források előteremtése, a teljes magáruatlanság, a felnőtt társadalom emocionális és szociális segítségének hiánya. A gyermekvédelmi ellátásban felnövő fiatalok felsőoktatásban való részvétele egészséges folytatása kellene, hogy legyen a fiatalok életének. Az esélyek egyenlősége azt is kell jelentse, hogy ezek a fiataloknak is ugyanolyan esélyekkel indulhassanak a munkaerőpiacon, tehát ennek előfeltételeként az oktatási rendszerben is.

■ Befejezés

A kutatásokból és önkormányzati gyakorlatokból vett példák talán triviálisnak, magától értetődőnek tűnnek, még magyar vonatkozásban is. Azonban igazi különbség, hogy a felvetett összefüggéseket csak sejtjük, vagy kutatásokkal alá is tudjuk támasztani, ahogyan a létező önkormányzati gyakorlat, példák is közelebb visznek a megvalósuláshoz. A kutatások összegzése másrészt Magyarországon is felvethet gondolatokat, hiszen az állam gondoskodásában felnövő fiatalok hátrányos megkülönböztetése, társadalmi beilleszkedésének nehézségei formájukban nem térnek el egymástól annyira a két országban.

Tehát, ha a valóságra alapozott szociálpolitikai tervezés elvét komolyan vesszük, akkor tanulhatunk az angol példából, és a külföldi példát kétféleképpen is hasznosíthatjuk Magyarországon. Egyrészt hasonló módon összegyűjthetjük az állami gondoskodásban felnövő gyermekek tanulmányi előmenetelére vonatkozó kutatásokat és innovatív önkormányzati gyakorlatokat, ahogyan ez a tanulmány is tette. Másrészt az angliai kutatási eredmények hazai átültetésének lehetőségén, relevanciáján gondolkodhatunk el. A következő írás arra mutat példát, hogy a brit kormányzati vezetés miként vállalta fel politikailag és szakmailag is a civilek által felvetett problémakört, hogyan próbálta az oktatási esélyeket kiegyenlíteni gyermek és gyermek között.

■ OKTATÁSI ESÉLYEK, TANULMÁNYI EREDMÉNYEK A GYERMEKVÉDELEMBEN RÉSZESÜLŐ FIATALOK KÖZÖTT – EGY ANGLIAI KORMÁNYZATI PROGRAM BEMUTATÁSA

Árvákról, csellengőkről, kolduló gyerekekről írni Angliában nem jelent újdonságot. A Koldus és királyfi, Twist Olivér kalandos sorsa vagy Jane Eyre árvaháza nemcsak a szigetországban, hanem szerte a világon formálta a fiatalok képét a család nélkül felnövő, elhanyagolt gyerekekről. De nemcsak az irodalom figyelt fel a kallódó gyerekek problémájára. Már 1889-ben született törvény, amely felhatalmazta az államot, a gyermek szülői gondoskodásból való elszakításáról, és állami gondoskodásba vételéről, ha a gyermek érdeke úgy kívánta. A huszadik század pedig a szülők és az állam felelőségének egyre pontosabb körülhatárolását hozta: a második világháború óta öt különböző törvényt hoztak kifejezetten a gyermekek védelme érdekében. Azonban amíg a szülői nevelésből való kivétel sok esetben a fizikai biztonságot jelentheti, sokszor az állami gondoskodás nyomorítja meg lelkileg a felnövekvőket. A helyes arány megtalálása nem egyszerű feladat. Mégis úgy tűnt, hogy a kormányzati figyelem és az ellátások széles köre ellenére a gyermekvédelmi ellátórendszer sokszor rendezetlen, illetve lassú a gyermekek érdekeinek megfelelő célok kijelölésében és megvalósításában. Megdöbbentő adatokat kerültek ugyanis napvilágra a gyermekvédelmi ellátásban részesülő gyermekek iskolai teljesítményével kapcsolatban. Vagy talán az az igazán megdöbbentő, hogy ilyen adatok léteznek és napvilágot, médiát látnak, ami után a kormányzati cselekvés részét képezik? Ennek eldöntését az olvasóra bízom.

Angliában a gyermekvédelmi ellátásban részesülő gyermekek iskolai teljesítménye messze elmarad a családi környezetben felnövő társaikétól. A 16 éves korban a közintézetekben egységesen kötelező vizsgákon az 5 tantárgyból legalább közepes eredményt összesen 8%, míg az összes fiatal körében 50% ért el. 42 százalékuk egyáltalán nem vizsgázott, míg az azonos korú teljes lakosság körében ez az arány csak 4%. A továbbtanulást tekintve 19 éves korban az összes fiatal 86 százaléka tanul, dolgozik vagy valamilyen képzésen vesz részt,

4) A tanulmány a brit kormány *A better education for children in care* című kormányzati cselekvési terve, az annak alapját megerőltető közvéleménykutatás eredményeinek elemzése és a végső jelentés felhasználásával, továbbá a csoportban résztvevő munkatársakkal készített interjúk alapján készült. A jelentés angol nyelvű változata a www.socialinclusionunit.gov.uk honlapról tölthető le.

míg a gyermekvédelmi ellátásban felnőtt gyermekek esetében ez az arány csak 46%, egyetemre pedig mindössze 1 százaléku iratkozik be. Ezek az eltérések a szociális, gazdasági helyzetüket figyelembe véve is jelentősek. Későbbi életük során a rossz iskolai tapasztalat is hozzájárul a szociális marginalizálódáshoz: az utcán alvó hajléktalanok negyede-harmada állami gondozásban részesült, a felnőtt börtönökben élők legalább negyede töltött valamennyi időt állami gondozásban.

Az 1997-ben hivatalba lépő kormány, Tony Blair vezetésével a szociális kirekesztés elleni küzdelmet tűzte szociálpolitikájának zászlajára. Többek között a gyermekszegénység 2010-ig történő megszüntetését vállalta fel, adókedvezmények, családbarát intézkedések bevezetésével. Ennek jegyében nyilatkozta a miniszterelnök: *„Ha komolyan gondoljuk, hogy egy virágzó, igazságos és erős társadalmat szeretnénk építeni, akkor abban minden gyermek meg kell kapja az esélyt arra, hogy a lehetőségeiből és adottságaiból a lehető legtöbbet valósítsa meg. Családi háttérétől függetlenül. Ez a gyermekvédelemben részesülő gyermekekre ugyanannyira igaz, mint akármely másakra, aki családi környezetben nő föl.”* Amint láttuk az állami statisztikák azonban azt mutatták, hogy az állami gondoskodásban felnövő gyerekek iskolai teljesítménye – a szociális körülmények hatását figyelembe véve is – rendre alulmaradt a családban nevelkedett társaik eredményeitől. Ez a probléma kellően fontos volt az oktatás színvonalát, a tanulók iskolai teljesítményét, a tudásalapú társadalom megteremtését előtérbe helyező brit munkáspárti kormánynak ahhoz, hogy feltárásával külön program keretében foglalkozzon.

■ Kormányzati szerepvállalás

Az angol közigazgatás hazaitól leginkább elütő jellege a problémaközpontú gondolkodás. A kormányzati cselekvés a nehézségek, problémák mentén halad. A mechanizmus a következő: valamely szociális probléma prioritást kap, kommunikálják, és körülményeivel, környezetével együtt megvizsgálják, mit lehet és kell változtatni. Kidolgoznak egy cselekvési tervet változtatási javaslatot, és ennek értelmében határozzák meg az elérendő célokat. A rendszer előnye, hogy a problémák takargatása helyett, azokra érdemben lehet – sokszor nagyívű, strukturális változtatást is magában foglaló – válaszokat adni. Ez történt a gyermekvédelmi ellátásban részesülő fiatalok iskolai esélyei esetében is. Ezt a folyamatot szeretném most bemutatni.

A felmérés, kutatás, megoldáskeresés szervezetenként a *Social Exclusion Unit*⁵ keretében valósult meg. Ezt a kormányközi akciócsoportot a miniszterelnök hívta életre a szociális kirekesztés elleni küzdelem kormányzati letéteményeseként az egyes tárcák kompetenciahatárain átnyúló problémák feltárására és megoldáskeresésre, iránymutatásra. A program, ami a gyermekvédelemben felnövő fiatalok tanulási esélyeit vizsgálta, másfél évig tartott, tényfeltárással, akciótervestül, megoldási

javaslatostul. Másfél év, persze a közigazgatásban nagy idő, tervezésben, előrelátásban, mégis talán megéri ilyen nagyvonalúan bánni vele.

A kutatás első szakasza a tényfeltárás volt, sok-sok hiányosság megvilágított nyomban. Legelsősorban, hogy a fiataloktól nem állnak rendelkezésre életút adatok. Az önkormányzatok csak a saját területükre vonatkozó ki-be mozgást regisztrálják, de nem tudni, hogy ennek megfelelően egy gyermek hány-szer kényszerül lakóhelyet és persze ezzel együtt iskolát változtatni. A program keretében kérdőívet juttattak el minden gyermekvédelemben élő fiatalhoz (korosztályi megszorítás mellett 30 000 főt jelent), a köztisztviselők maguk végeztek esetfelmérést és persze a tágan vett közvéleményt is párbeszédre hívták egy felhívás keretében.

A gyerekek között végzett felmérés azt mutatta, hogy az állami védelemben élő gyerekek legnagyobb részének rossz tapasztalatai vannak az oktatásról, rossz élményeket szereztek az oktatási intézményekben. Nagyon nagy arányban közösjtik ki őket, tiltják ki, vagy egyszerűen csak hiányoznak az iskolából. (62 százaléku vallotta, hogy valamilyen formában átélte kiközösítést, a válaszadók több mint fele egy év alatt legalább kétszer váltott iskolát.) Ezzel szemben a kutatás felszínre hozta, hogy a fiatalok iskolához való hozzáállása messze áll attól a közvélemény által alkotott sztereotip képtől, hogy flegmák, viszáutasítóak, érdektelenek lennének. A fiatalok túlnyomó többsége (97%) fontosnak tartja a tanulást, és csaknem kétharmaduk (61%) a jövőbeli munkaelhelyezkedést nevezte meg meghatározó okként. Sokuknak az iskola jelenti a stabilitást, az egyetlen biztos pontot hányatott életükben. Tehát a probléma mégsem egyedül a gyerekekben keresendő, nem lehet ilyen egyszerűen túllépni rajta.

A társadalmi párbeszéd egyik fontos következménye, hogy a vélemények, személyes tapasztalatok beépültek a projekt lezárását jelentő kormányzati dokumentumba, elementáris erőt kölcsönözve annak. A gyerekek válaszaiból vett idézetek humanizálják a statisztikákat, megkerülhetetlenné teszik a helyzetértékelést. A személyes vallomások felhasználása új impulzust jelent a kormányzati kommunikációban, és ha mégoly populisztikusnak tűnik is, jelzi a személyre szóló ellátásra való törekvést.

„Az iskola segített, hogy túltegyem magam a nehézségeken. Az iskola nélkül nem hiszem, hogy megbirkóztam volna a feladatokkal.” (15 éves, gyermekvédelmi ellátórendszerben élő lány)

„Ha egy kicsit boldogabb lennék az élet más dolgaiban, akkor az iskolai feladatokat is jobban tudnám megoldani, és jobban tudnék koncentrálni a házi feladataimra.” (nevelőszülőknél élő 14 éves fiú)

„Semmit sem fogunk megtanulni, ha folyamatosan egyik helyről a másikra rakosgatnak minket. A stabilitás mindennél fontosabb.”

5) A továbbiakban Társadalmi Kirekesztés Elleni akciócsoportnak fogom nevezni. Az angol terminológia még az Európai Unióban meghonosodott szociális beilleszkedés előtt született meg, és azóta is ezt használják.

Illetve a másik oldalról: „Néhány helyi iskola egyáltalán nem hajlandó állami gondozott gyereket felvenni. Az iskolák, úgy tűnik, a téves felfogással dolgoznak, hogy minden nevelt gyerek csak problémát, felfordulást okoz. (önkormányzati szakember – válasz a közvéleménykutatásra)

■ Okok és okozatok

A kutatás személyes és strukturális, a rendszerből fakadó problémákat is felderített, amelyek a fiatalok iskolai teljesítményét befolyásolják:

Bizonytalanság: A gyerekek 14%-a több mint háromszor vált iskolai intézményt egy év alatt. Minden harmadik gyerek iskolaváltoztatása az elhelyezés változtatása miatt következett be. Az egyik iskolából a másikba „költöztetett” gyerek mindig nehezebb helyzetben van a tananyagok elsajátításában, mint helyben maradó társai, a különböző tanmenetek, tanítási stílusok közötti rossz átjárhatóság miatt. Az elhelyezéseknek kevesebb, mint a felét tervezték meg előre.

Hozzáférs: A fiatalok negyede kiegészítő iskolába jár, sokan mulasztanak órákat, mert nem találnak maguknak megfelelő iskolát – ami befogadná őket –, illetve kizárták őket, vagy egyszerűen csak „lógnak” és senki nem törődik velük. Emellett sokszor azért sem használják ki az adódó lehetőségeket, mert nem rendelkeznek alapkészségekkel, vagy mert egyszerűen nem tudnak a létező lehetőségekről.

Speciális segítségnyújtás, tanácsadás hiánya: A tanárképzés nem készíti fel a tanárokat a gyermekvédelemben élő fiatalok speciális helyzetére, igényeire, így sokszor hamisan alulértékelik a fiatalok képességeit. A fiatalok nem kapnak elegendő segítséget és biztatást tanulmányaikhoz.

Amikor a gond felmerül: A gyermekvédelemben dolgozóktól nem várják el, nincsenek felkészülve és így nem tudnak megfelelő segítséget nyújtani az iskolán kívül, az otthoni tanulásban. Az idősebbeknek azonban szükségük van továbbtanulási tanácsadásra, ami a lakhatási és ösztöndíj lehetőségekre vonatkozó tájékoztatást is magában foglalja.

Speciális érzelmi, mentális és fizikai igények fel nem ismerése: A gyermekvédelemben felnövő gyerekek viszonylag nagy részének van egészségvédelmi segítségre, mentális, lelki segítségnyújtásra, biztonságra is szüksége. Az elemzés során az is kiderült, hogy a sokszoros helyváltások eredményeképpen előfordul, hogy egészségügyi szűrővizsgálatokból is kimaradnak, tovább rontva egészségügyi „esélyeiket”.

■ Szervezet-struktúra

Ami a legmeglepőbb a kormányzati dokumentum olvasása közben, hogy számunkra is ismert, kvázi-természetes problémákat sorol fel: kapacitáshiány és az adminisztráció rossz struktúrája. Ezek lapulnak a probléma gyökerénél.

A kormányzati kutatás rámutatott arra, hogy nagyon magas a betöltetlen munkahelyek aránya: országos átlagban 11%, Londonban pedig 20%-ot tesz ki. Így az ellátásban dolgozóakra többszörös munkateher nehezedik. Emellett nagyon alacsony a szociális munkások társadalmi elismertsége. A dolgozók nagy része nem kap segítséget és vezetői iránymutatást. A helyi önkormányzatok háromnegyed része jelzett nehézséget a munkahelyek betöltésénél. Így nem csoda, hogy magas a betegállományban töltött napok és a munkahely változtatások aránya (13%), ami tovább rontja a felelősségteljes, személyre szabott ellátás esélyét. A nevelőszülők pedig sokszor nem rendelkeznek megfelelő ismeretekkel a gyermekek igényeivel, problémáival vagy akár a mai oktatási rendszer struktúrájával kapcsolatban.

Az igazgatás problémái is helyi szinten, az önkormányzatoknál sűrűsödnek. Egy-egy helyi önkormányzatra kevés gyerek jut. Ez pedig nem elegendő tömeg ahhoz, hogy az önkormányzatok prioritásai közé kerüljenek, túlságosan szétaprózódott, marginalizálódott a gyermekvédelem. A gyenge menedzsment és a felsőszintű vezetők részéről tapasztalható érdektelenség miatt a a terepen dolgozó szociális munkások és az önkormányzati dolgozók között motivációs szakadék keletkezett. A tanulmányi eredményekkel kapcsolatban pedig a tanárok és a szociális munkások között alakult ki a szerepek és felelősségek kölcsönös meg nem értése. A tanárok és a szociális munkások, nevelőszülők közötti párbeszédet munkabeosztásuk komplementer volta is nehezíti. Így mindennapi gyakorlattá vált a szociális ellátás, az iskolák és az önkormányzatok közötti kölcsönös egymásra mutogatás, a felelősségek elhárítása. Ezt az is súlyosbította, hogy a szociális és az oktatási felelősség az önkormányzaton belül is megoszlik. A két területet különböző forrásból finanszírozzák, különböző törvények vonatkoznak rájuk és különbözőek az ellenőrzés szervei, feladatai is.

■ Hogyan tovább? (Intézkedési terv)

A helyi önkormányzatok és a központi igazgatás viszonya került tehát előtérbe, ebben a speciális esetben. Mi legyen a minisztérium szerepe? A hagyományos felfogás a csendőrszerepet osztja ki rájuk: jogszabályalkotás, korlátok állítása, betartatása az ellátás minőségének a kulcsa. Másik lehetőség a központosítás, ebben az esetben egy Nemzeti Gyermekvédelmi Intézet felállítás, tehát nemcsak az irányítás, de a megvalósítás központosítása is. Adódik még egy lehetőség – nevezzük közgazdasági módszernek –, hogy egyszerű forrásbővítéssel eliminálják a fennálló visszasságokat. A tapasztalat azonban azt mutatta, hogy a forrásallokálás nem vezet szükségszerűen problémamegoldáshoz. Az állami szociális szolgáltatások ugyanis kitöltik a rendelkezésükre álló forrásokat, az általános minőségjavulás nélkül.

Ezeket a lehetőségeket elvetve, ezeken túllépve az angol kormány a korporatív módszert választotta szociálpolitikájának metodikájaként. Önképe a tanácsadó államigazgatás, a helyi önkormányzatokat közvetlenül támogató „problémamegoldó” közszolgálat. Így nem a bürokratikus, számon kérő állam, nem a jótékony osztogató, költségterítő bank, nem a statisztikák

büvöletében élő mágus, hanem a valóságos teljesítményeket figyelő, tanácsadó állam képét próbálják megvalósítani. Ennek értelmében fogalmazódott meg a gyermekvédelemben élő fiatalok oktatási esélynövelő kormányzati akcióterve is.

Az intézkedések meghatározták a kormány, az önkormányzatok szerepét és cselekvési területét, a legjobb gyakorlatok felmutatásával párbeszédre, újító, eredeti gondolkodásra serkentették az önkormányzatokat. A legfontosabb része az intézkedéscsomagnak azonban mégiscsak a számokban megragadható célok kitűzése volt.

A kormányzat szerepvállalása természetesen nem maradhat el forrásbiztosítás nélkül, de szerepel a kutatásokból származó információk jobb felhasználása, a feladatkörök és felelőségek tisztázása a nevelésügyi képzésben. Ennek a projektnek volt a hatása, hogy a szervezeti struktúrából adódó problémák megoldása érdekében a gyermekvédelem irányítása az Egészségügyi és Szociális Minisztériumtól átkerül az Oktatási Minisztérium felügyelete alá. Ezzel a helyi önkormányzatoknál tapasztalható kettős felelősségrendszer – ami meghatározza a finanszírozást, szakmai irányítást, ellenőrzést is – megszűnik.

Az önkormányzatok feladatai kicsit kánaáni hangulatot idéznek: az iskolákban kötelezően fenntartott speciális létszámhelyekről az egyéni tanulmányi tervek bevezetéséről, a fiatalok iskolán kívüli foglalkozásainak megszervezéséről és az oktatási intézményekben dolgozók képzésén keresztül a különböző statisztikák vezetéséről szól.

A legjobb gyakorlatok bemutatása is a korporatív állam mechanizmusait példázzák. Az állam nem próbálkozik a mindentudás köntösét magára venni, inkább az egyes szereplők közötti kommunikációt segíti elő, azzal, hogy felmutat a politikai és szakmai céljainak megfelelő gyakorlatokat, útmutatókat. A leírások természetesen címmel, elérhetőséggel együtt kerültek kiadásra, hiszen a cél a kölcsönös tapasztalatátadás.

A célkitűzések utolsó eleme az angol közigazgatási rendszer magvát alkotó célok kialakítására, az eredményes cselekvés mérésére szolgál. A célok meghatározzák a megfogalmazott politikai és szakmai lépések sikerkritériumait és azok mérését. Az átfogó cél, hogy „a gyermekvédelmi ellátást elhagyó 19 éves fiatalok körében emelje a tanulmányi, képzési és munkavállalási teljesítményt, úgy, hogy ezek a teljesítménymutatók 2006-ra a korosztály átlagának legalább 75%-át elérjék.”

Hogy ez pontosan hogyan valósul meg? Ezt is részletekbe menően, pontokba szedve határozták meg:

◀ „A 11 évesek körében a matematika és irodalom eredmények legalább az átlag 60%-át elérik.

◀ Csökken azok száma, akik állami bizonyítvány nélkül hagyják el a rendszert, pontosabban, az iskolaköteles kort elért fiatalok legfeljebb 10%-a nem szerez GSCE vizsgát. (alapvizsga Angliában)

◀ A legalább közepes eredménnyel zárt GSCE vizsgát letelző állami gondozottak száma 2002-től kezdődően évente 5%-kal nő, és minden helyi önkormányzatban a fiatalok legalább 15%-a eléri ezt a teljesítményt.”

Látható, hogy ha nem is minden tekintetben, de legalább a célok elérésében aprópénzre váltották a nagyvonalú terveket, ígéreteket. Általánosságban a helyi önkormányzatok diszkrecionális joga, hogy az adott problémákra milyen helyi megoldásokat választanak, csak az adott, hogy mire kell törekedni. Ahhoz, hogy pontosabb képet kapjanak a lehetőségekről, a best practice (legjobb gyakorlat), követhető példagyűjteményhez nyúlhatnak ötletért. Ezen kívül már csak az bizonyos, hogy a kormányzat milyen indikátorok alapján fogja értékelni a kötelezettségvállalásokat és törekvéseket.

A projekt 2001 tavaszán kezdődött és másfél évig tartott, míg a végső dokumentum megszületett. A bevezetett intézkedések eredményét 2006-ra várják. A probléma definiálásától öt évet hagyott a kormány a megvalósításig. A kormányzati ciklusok tükrében a magyar közigazgatáshoz szokott olvasónak persze ez megengedhetetlen hosszú időnek tűnik, de kérdés, hogy lehet-e rövidebb idő alatt kézzelfogható eredményt elérni.

■ Következtetések a magyar szociálpolitika játékterére vonatkozóan

Az angliai tapasztalat arra példa, hogy megfelelő politikai szándék, ráfordított figyelem, hosszú távú tervezés, tervezett forrásfelhasználás, a különböző szereplők álláspontjainak összevetése és megfelelően széles körű, mindenki számára nyitott társadalmi párbeszéd mellett lehetőség van valódi változások generálására. Nincs az a politikai rendszer, amelyik előre végiggondolt stratégia nélkül képes lenne a saját működését érintő problémákkal való szembenézésre. Láthattuk, hogy ha dinamikusabban kezelik a szociálpolitikát, akkor a társadalom elfogadja a kormányzat részéről, hogy hitelesen szembenéz a problémákkal, beismeri a jelenbeli hiányosságokat a jövőbeni változtatás reményében. Ha azonban folyamatosan a jelen állapot alapján ítéljük meg az ellátás minőségét, akkor az a mindenkori kormányt a problémák elkendőzésére fogja ösztökélni.

Az állami gondoskodásban részesülő fiatalok sorsa, megfelelő integrációja Angliában is problémákat okoz, ami nemcsak serdülőéveiket határozza meg, hanem sok esetben felnőtt életükre is kihat. Ez nemcsak személyes sorsuk szempontjából fontos, hanem azért is mert a többszörösen visszatérő problémák az államnak is magas szociális és gazdasági költséget jelentenek.

Sokféleképpen reagálhatunk arra a tényre, hogy az angliai gyermekvédelem hasonló problémákkal küzd, mint a magyarországi. Talán van, akinél a megoldhatatlanságba való bele-törődést eredményez, cinikusabb lelkűeknek megnyugvást okoz, de talán vannak olyanok is, akikben az angliai megoldás-keresés módjának lehetséges alkalmazhatósága merül fel. Nekik szól ez az írás.

Kravalik Zsuzsa

Szociális izoláció egy falu közepén

Ez az írás inkább a vidéki elszigeteltségről szól, mint a videotréningről: vidéken élő szülőkről, akik – mivel gyereket nevelnek –, erősen korlátozott mozgásszabadsággal rendelkeznek, így sem munkát nem tudnak találni, sem a csak városban elérhető szolgáltatásokat nem tudják igénybe venni.

Botond édesanyja, Teri egy újságcikk elolvasása után keresett meg minket levélben. Budapesttől 40 kilométerre élt akkor tízéves fiával egy községben. Fiával kapcsolatban kért segítséget, aki nem érzi jól magát az iskolában. Levélben a kérés nem volt teljesen világos, válaszlevelemben javasoltam egy személyes találkozást. A hamarosan megvalósult találkozás mély benyomásokat hagyott bennem. Az volt az érzésem, hogy ez az édesanya nagyon visszafogott,

szerény, bátortalan, de komoly segítségre van szüksége. Botond nagyon kedves fiú, aki szívesen jött édesanyjával. Nagyfokú fegyelmezettséget és egy sokkal nyitottabb létre való vágyat éreztem Botondnál.

Nem sokkal ezután meglátogattam őket. És ahogy megálltam a házuk előtt, sok mindent megértettem. A ház a falu egyik főutcáján volt, és talán éppen ezért még mellbevágóbb volt a kontraszt Botondék és a szomszéd háza között. Nem a szomszéd háza volt túl „szép”, hanem az a ház, ahova én készültem belépni, nyújtott nagyon szomorú képet. Egy szürke ház az üres telek közepén, nagy halom lim-lom a ház előtt. Bár késő őszt volt, amikor a kertekben már nem nagyon marad szín, mégis túl szürke volt ez a ház és kert a többihez képest! Arra gondoltam: milyen nehéz lehet egy tízéves

gyereknek innen indulni, és ide hazajönni az iskolából. Az édesanya örömmel fogadott és vezetett be a házba. Az ajtó nem záródott, a lakás úgy nézett ki, mintha nem lagnának benne. Alig volt bútor, a kétszobás házban az egyik szoba télire lezárva, mert nem tudták fűteni. Botond és édesanyja a kishálóban laknak ketten, de az is éppen csak be van bútorozva. Egy-két könyv a polcokon, egy-két kép a falon. De mintha nem élnének benne emberek.

Éreztem, hogy itt sok minden másról is szó van, mint az alapkommunikáció kérdése. De már elindult egy folyamat, megbeszéltük, hogy készítünk egy rövid filmfelvételt. Közben tudtam, hogy más is kell majd foglalkozni.

Teri, az édesanya, azt választotta, hogy az ebédről készüljön felvétel.

Botond nem sokkal ezelőtt érkezett haza az iskolából. Meglepődtem, amikor Teri csak egy személyre terített. Ő nem eszik, mondta, de leült az asztalhoz, míg Botond ebédelt. Ami látszott: a csend, amit időnként megszakított az anya kedves hangú, de nagyon bátortalan, halk megjegyzése Botond felé. Zavar és feszültség volt a helyzetben, úgyhogy csak pár percet vettem fel, és kikapcsoltam a kamerát. Az volt az érzésem, hogy a mama nagyon jóindulatú, de alig van közte és fia között mindennapi kommunikáció. Bátortalanok mind a ketten.

A videotrénings a gyerek kezdeményezéseire támaszkodva konstruálja újra az elakadt szülő-gyerek kapcsolatot. A gyerekek születésüktől fogva társas lények, sokat kezdeményeznek a külvilág felé azzal a szándékkal, hogy kapcsolatba kerüljenek az őket körülvevő világgal. Ha kezdeményezéseikre értő válaszokat kapnak, a világ iránti kíváncsiságuk megmarad, és bátran fedezik fel a világot. Azonban azok a gyerekek, akiknek kezdeményezéseit nem fogadják, kétféleképpen reagálhatnak: vagy egyre erősebben, agresszívan követelik a figyelmet, vagy egy idő után felhagynak a kezdeményezésekkel, pontosabban azok ritkulnak és egyre kevésbé hangsúlyosak. Botond ebbe az utóbbi csoportba tartozott. Zárkózottá, visszahúzódná vált.

A videotrénings a szülőt igyekszik a történet főszereplőjévé tenni. Fontos az is, hogy a videotrénings ne legyen „jobb szülője” a gyerekeknek. De mivel a helyes kommunikációra segítünk rátalálni, nem mindegy, hogy mi, saját kommunikációnkkal milyen modellt mutatunk. Mivel a családot az alig kommunikálás jellemezte, igyekeztem beszélgetést kezdeményezni Terivel és Botonddal. Nem is lepődtem meg azon, hogy szívesen beszélgettek. Botondtól próbáltam megtudni, mi érdekli, és hamar kiderült, hogy szép hangja van, szeret énekelni, és szeretne táncolni. Erre az utóbbira nincs lehetősége. Terivel pedig ki kellett találnunk, hol tudjuk visszanézni a felvett filmrészletet, mivel nekik csak olyan hordozható tévéjük van, amihez a videokamera nem csatlakoztatható. Ez tulajdonképpen kapóra jött, mert végiggondoltuk, kit lehetne megkérni, hogy adja kölcsön a tévét,

vagy engedje meg, hogy egy órára beüljünk lakásába beszélgetni. Ennek kapcsán sikerült feltérképezni Teri családját és ismerőseit. Igazából a faluban élő bátyja jöhetett szóba. Megígérte, vele megszervezi, hogy legyen tévé legközelebbre. Beszéltünk arról is, milyen helyzeteket szeretnének felvenni legközelebb. Mivel a kártya vagy közös játék az, ami jól filmezhető, megkérdeztem Botondot, van-e ötlete. Kiderült, hogy otthon nincs semmilyen társasjáték. Akkor azon törtük fejünket Botonddal, honnan lehetne játékot kölcsönkérni: iskolából, ismerőstől, könyvtárból.

Világos volt, hogy a videotréningsen túl, ennek a családnak sok segítségre van szüksége. Kétségbeejtőnek tűnt az az izoláció, amiben éltek. Botond szempontjából nagyon kockázatosnak éreztem a helyzetet. Érezhető volt az anya magánya. Teljesen magára maradt, munkáját néhány éve elvesztette, férje elvált tőle. Mint további beszélgetéseink során kiderült, a családjával a kapcsolata nagyon ambivalens volt. Apja erőszakos természete miatt gyermekkorában nem volt jó, valószínű, hogy érzelmileg és fizikailag is bántalmazták. Testvérei közül egy, viszonylag jó körülmények között élt a közeli városban, de vele nem volt jó a kapcsolat. A faluban élő testvére jelentett némi támaszt. A szomszéd faluban élő nővére maga is segítségre szorult. Terinek pszichológus segítségére lett volna szüksége depressziója leküzdésére, de egy munka nélküli nő, aki fiát egyedül neveli egy községben, nem engedheti meg magának. Fia is szorongásos volt, és Teri odafigyelését bizonyítja, hogy el is vitte fiát pszichológushoz. Ehhez azonban Budapestre kellett felutaznia. Ezt évente kétszer meg is tették. Többre sem a pszichológus idejéből, sem Teri pénztárcájából nem futotta.

A tízéves Botond pedig zárkózottá vált. Nem voltak az iskolában barátai. Bár jó tanuló volt, mégis kilógott az osztályközösségből. Csendes volt, így gondot a tanároknak nem okozott, de nem is hívta fel magára a figyelmet. Szépen csendben izolálódott.

A család múltjából bőven lenne mit feldolgozni, és terápiás munka segítségével oldani Botond szorongását és Teri depresszióját. Biztosan nagy szükségük

lenne erre. A videotrénings azonban nem a múlt, hanem a jelenre és a mindennapokra helyezi a hangsúlyt. Bár világos volt, hogy a család komoly sérüléseket hordoz magával és ezek a videotrénings segítségével nem lesznek feldolgozhatók, mégis értelmét láttam a videotrénings folytatásának. Abban bíztam, hogy az anya és fia mindennapi kommunikációjának felélesztésével olyan lappangó energiák kerülhetnek felszínre, amelyek erőt adnak más kérdések megoldásához is.

Mind Botond, mind az édesanyja nagyon örültek kapcsolatunknak, nyitottak voltak az együttműködésre. Élvezték a rájuk irányuló figyelmet.

A mindennapi kommunikáción kívül azonban az élet más területén is fontos feladatok rajzolódtak ki. Ezekről egy pár héttel később beszéltem Terivel.

Tervem az volt, hogy készítek néhány felvételt a családdal, azokat közösen visszanézzük. Ez körülbelül hat látogatást jelent. Úgy terveztem, hogy látogatásaim alkalmával mindig felkeresünk valakit vagy valamilyen intézményt, akik támogató kapcsolatot vagy más erőforrást jelenthetnek a család számára. Nem volt reális cél rendszeres pszichológiai segítség nyújtása sem az anya, sem a gyerek részére. Szociális helyzetük változtatásának is minimális az esélye. Nyilván az anya munkavállalása a legfontosabb, de ez egyben azt is jelenti, hogy Botond hosszabb időt tölt teljesen egyedül. Csak a helyben elérhető erőforrásokra lehetett reálisan támaszkodni. Elképzelésem szerint találkozásink során Terivel együtt mindig meglátogatunk valakit, és közösen gondolkodunk a lehetőségeken. Az első alkalommal az iskola meglátogatását terveztük.

Egy hét múlva találkoztunk, hogy visszanézzük a filmet és ellátogassunk az iskolába. Teri elintézte, hogy bátyjához felmehezzünk filmet nézni. Sógornője volt otthon gyerekeivel. Udvariasan fogadott minket, de zárkózott volt.

Ez alkalommal célom az volt, hogy a film visszanézésével és annak megbeszélésével bátorítsam Terit, és ösztönöztem arra, hogy többet beszéljen Botonddal. Ehhez a pár perces felvétel nagyon jó lehetőséget kínált: másodjára, most már filmről nézve Botondot, közösen végig-

gondoltuk, mit lehetne mondani, hogy lehetne Botondhoz közeledni, jobban észrevenni az ő kezdeményezéseit. Teri is, mint ahogy sok más szülő, az első visszanezésnél értette meg, hogy miről is szól a videotréning. Lelkesen nézte saját magukat vissza, és örült azoknak a konkrét dolgoknak, amiket a kommunikáció elemeiről mondtam neki.

Közösen mentünk utána Botond elé az iskolába. Terivel megbeszéltük, hogy megkeressük Botond osztályfőnökét, és pár szót váltunk vele. Az iskolába menet beszélgettünk Teri múltjáról, családjáról, anyagi helyzetéről. Az iskolába ebédidő körül érkeztünk, ekkor már a napközis tanító néni volt Botond osztályával. Teri állítása szerint őmiatta nem érzi magát jól Botond az osztályban, hidegen és szigorúan fegyelmez, nincs jó kapcsolata a gyerekekkel. Botond ezért nem is jár napközibe, ebéd után hazamegy. Botond osztályfőnöke már nem volt az iskolában. Felvetésemre, hogy ne látogassuk-e meg az osztályfőnököt otthonában, Botond lelkesen mondta, hogy tudja, hol lakik. A kapcsolatfelvétellel a céloom egyszerűen az volt, hogy felhívjam a tanítónő figyelmét Botondra, illetve, hogy segítsék Terinek jobb kapcsolatot kialakítani a tanárnővel. Erre azért is szükség volt, mert Botond a következő évben lesz ötödik osztályos, új tanárokat kap, és talán fontos lehet, hogy ez a tanítónő, aki már negyedik éve tanítja, segítsen az átállásban. A tanítónő otthon volt és szívesen fogadott minket. Botond és édesanyja most is csak felszólításra mondták el véleményüket, de kellemes beszélgetés alakult ki négyünk között. Tudtunk beszélgetni arról, hogyan lehetne Botondot jobban bevonni az osztályközösségbe.

Amikor egy újabb hét múlva a következő felvételre érkeztem délután 5 óra körül, már sötét volt. A házban a villanyvezetékekkel valami baj történt, egyetlen asztali lámpa volt használható. Szerencsére, a mi kis hordozható kameránk gyenge fényviszonyok mellett is tud felvételt készíteni: én pedig egyik kezemben a kamerát tartottam, másikkban a lámpát, hogy jól világítsak. De ezek csak mellékes technikai körülmények. A lényeg: a család szerzett egy „Ki nevet a végén” játékot, és lelkesen játszottak. Botond nagyon élvezte, és ettől édesany-

- 1.blokk
kommunikáció
- 2.blokk
Mindennapok, háztartás
- 3.blokk
Gyerek szükségletei
- 4.blokk
**Szülő személyisége,
Szülőpár kapcsolata**
- 5.blokk
Külső környezet

ja is jókedvű volt. Jól érezték magukat játékok közben. A film is jól sikerült. A visszanezés során Teri láthatta magát sokkal aktívabb, bátorító, vidám szülő szerepben. Felismerhette azt is, Botond milyen szívesen játszik vele. A film visszanezése során tovább lehetett tudatosítani azokat a kommunikációs elemeket, amik segítik a jobb kapcsolat alakulását. A film visszanezése során Teri meg is jegyezte: „Nem is Botondban van a hiba, én voltam túl zárt!”

A felvételekkel párhuzamosan Botond elkezdett járni egy szabadidős csoportba, egy budapesti, de vonattal megközelíthető családsegítő központba. Itt Teri a csoportfoglalkozás alatt munkahelykeresés ügyben konzultált a család-gondozókkal, átnézte a hirdetéseket. Botond pedig szívesen járt oda, és zárt sága lassan oldódott.

A segítségnyújtási terv blokkjai mentén átbeszéltük Terivel mindennapi életüket.

Teri a következő feladatokat látta fontosnak és reálisan elérhetőnek:

Otthonosabb légkör kialakítása (2. blokk). Teri azt tervezte, hogy karácsonyra igyekeznek a lakást átrendezni, feldíszíteni, Botond számára megfelelő kuckót kialakítani, és a konyhát is átalakítják.

Fontosnak tartotta elvált férjével való kapcsolata átgondolását (4.blokk). Mint kiderült, elégedetlen azzal, ahogy a látások zajlanak: Botond apja váratlanul megjelenik, és Teri nem tudja, hogyan viselkedjen: ő menjen el otthonról, vagy Botond menjen el apjával. Ezt megbeszéltük, és Teri azt tervezte, hogy beszél ezekről a kérdésekről volt férjével. Eddig ezt egyszerűen nem beszéltek meg.

A munkahely megtalálása volt a következő fontos célkitűzés Teri számára

(5.blokk). Legszívesebben Budapestre járt volna fel dolgozni, a nagyváros számára elfogadhatóbb hangulatot jelentett, mint a község és környéke, ahol ő egy izolált szerepben, beskatulyázva érezte magát. Azt hiszem, jól mérte fel Teri, hogy egy városi munkahelyen könnyebben illeszkedne be. Amíg nem talál munkát, alkalmi fodrászkodással tervezett némi plusz keresetnek jutni.

Ezek voltak Teri céljai. Ezen kívül dolgoztunk a fiával való kapcsolat erősítésén (1.blokk), Botond iskolai helyzetén és szabadidős tevékenységein (3.blokk), valamint a környezeti kapcsolatok erősítésén (5.blokk).

A pár hónapos együttműködésünk során a falu önkormányzatát látogattuk meg és azokat a személyeket, akikre Teri szerint számítani tud. Ami kiderült: a formálisan létező segítségke alig működnek. Az akkor éppen frissen alakult gyermekjóléti szolgálat egyetlen munkatársa a mindenféle segélyek kifizetésén túl semmilyen feladatot nem látott Botond körül. Hozzáállása Terit semmire nem bízta. Beszéltünk a polgármesterrel is, aki ezután időnként küldött egy szerelőt Terihez (többek között a villanyt megjavítani). A faluban munkalehetőség nincs, bár Teri érettségivel rendelkezik, és szakmája is van (fodrász). A Családsegítő Szolgálat egy nem túl könnyen megközelíthető nagyobb községben van, és amikor Teri arra járt, mindig zárva volt. Munka a környéken nincs. Eljárni munkát keresni, pénzbe kerül. Szabadidős elfoglaltság gyerekek számára sem a faluban, sem a környéken nincs. Köz-munkaként árokásást és területrendezést ajánlottak Terinek, férfiak társaságában. A környék egyetlen üzemébe mehetett volna el dolgozni, biciklivel (több mint 10 km), ami télen nehezen megtehető, és vagy kora reggel, vagy este Botond teljesen egyedül lenne otthon.

Mégis történtek jó irányú változások. Teri maga fogalmazta meg, hogy milyen területeken történtek fontos változások életében:

Valamennyire rendeződött kapcsolata férjével. Miután beszéltek egymással, a látogatások rendszeresebbé váltak és mindhárman jobban értették, mit várnak el kölcsönösen egymástól. Botond pedig élvezte ezt a megújuló kapcsolatot.

A legfontosabb változások a környezettel való kapcsolatban történtek. Teri hangja nemcsak fiával és elvált férjével való kapcsolatában erősödött fel, hanem környezete szereplőivel is. „Hangosabban”, határozottabban tudott segítséget kérni. Így jutott tüzelőhöz, új kályhához, a falubeliek segítettek a lomok elszállításában, a kerítés rendezésében és az üres szoba bebútorozásában. Így otthonuk is egyre barátságosabb lett, átrendezték a szobát, a verandán rendezték be a konyhát, a falakra képeket tettek, és egyre több személyes tárgya lett Botondnak.

Mivel formálisan elérhető segítség alig volt, és azok felélesztésére sem volt túl sok remény, az informális támogató háló erősítése látszott realisabb célnak. Közösen végiggondoltuk Terivel, kikkel volt valaha a faluban jó kapcsolata, kik azok a személyek, akik segítőkészségében bízunk. Három ilyen személyt találtunk: az idősek otthonának vezetőjét, a volt védőnőt és egy idős szomszéd nénit, aki a falu vallásos csoportjának aktív tagja volt. Ezekkel a személyekkel közös megbeszélést szerveztünk és együtt gondoltuk végig, ki miben segíthet, ill. ki mindenkit lehetne még bevonni. Ezekkel a személyekkel Terinek eddig volt kapcsolata, de talán ezen emberek számára sem volt haszontalan, hogy tudatosítsák magukban Teriék életében betöltött szerepüket. A szoba jöhető személyek így tudtak egymásról, újabb és újabb ötleteket fogalmaztak meg a helyzet javítására. Fontosnak tartottam azt is, hogy Botond izolációja csökkenjen. A közös beszélgetés után kezdett el Botond rendszeresen járni a községi könyvtárba, ahol a könyvtárossal jó viszonyt alakított ki, és ahonnan diákként anyjának is ingyen tudott könyveket kölcsönözni. A helyi plébános bevonta őt a ministránsok csoportjába, és személyesen is jobban odafigyelt Botondra.

Botond és édesanyja esetében a videotrénings egy apropó volt a kapcsolatfelvételre. Az anyának bizalma volt a módszer iránt, miközben már többször vesztette el bizalmát a helyben elérhető segítségekben. A videotrénings során felerősödött egymás iránti odafigyelésük, megtörték a köztük lévő csendet, elkezdtek beszélgetni és élvezni az együttléteket.

A videotrénings során elért változások

az anya és fia közötti kommunikációban mintegy katalizátorként hatottak a családi élet más területeire. Teri megtapasztalta a változás lehetőségét, és ez erőt adott neki ahhoz, hogy más olyan kisebb dolgokat is meglépjen, amihez ezt megelőzően már nem volt kedve, ereje. A videotrénings transzfer hatása jelentkezett. Nyilván más irányból is el lehetett volna kezdeni az együttműködést, jelen esetben a kiindulópontot a videotrénings jelentette.

Az eset tanulsága azonban nem csak a videotrénings használhatósága. Sokkal inkább az, hogy mennyire észrevétlenek maradhatnak azok a gyerekek és szülei, aki „csendben izolálódnak”. Ellentétben azokkal a családokkal, akik nehéz helyzetük miatt hangosan tiltakoznak, vagy feltűnően felhívják magukra a figyelmet, a „Teri és Botond”-féle családok magukra

maradnak, észrevétlenül. Pedig a magányuk látható, érzékelhető. Botond veszélyeztetettsége, gyerekként megtapasztalt kitisztottsága feltűnő, mégsem látja meg senki.

Égetően hiányzott a helyi formális támogató rendszerek segítő hozzáállása. Egy intenzív, a család életét rövid határidőn belül megváltoztató beavatkozás: pl. a ház fizikai rendbehozatala, jelentősen csökkentette volna azt a kockázatot, amit a család – bár csökkenő, de mégis létező – szociális elszigeteltsége Botond jövőbeni esélyei szempontjából jelent. A passzív érdektelenség, amit a formálisan elérhető segítségek – az önkormányzat, az iskola – tanúsítottak, komolyan hozzájárulnak az ilyen családok társadalmi kiilleszkedéséhez.

Szilvási Léna

Hogyan válhatunk gyermekeink és saját magunk jó szüleivé?

Ha visszagondolunk gyermekkorunkra és felnövekedésünkre, egy olyan családot látunk magunk előtt, ahol mindig odafigyeltek ránk, soha sem szóval, sem tettel nem bántottak, nem kritizáltak és nem nevettek ki, szüleink szeretetének és jókedvének nem volt feltétele, hogy így vagy úgy viselkedjünk, ugyanakkor mindig felelősségteljes, kompetens személyiségnek érezhettük magunkat, aki fontos döntéseket hozhat saját életével kapcsolatban?

Ha így van, akkor szülőként bizonyára mi is őszintén örülünk, hogy csecsemőnk sír, ezáltal ügyesen jelezve szükségleteit, büszkék vagyunk, hogy mászótotyogó kisbabánk ügyesen rátalált az előle elrejtett törekeny érték tárgyra, ünnepeljük, amikor két év körüli gyermekünk elkezd mindenre nemet mondani, minden szabályt megszegni, és megelégedéssel tölt el, mikor tizenéves gyermekünk saját vallást, étkezési és öltözködési szokásokat választ magának.

Ha pedig ezen jó érzések helyett elviselhetetlennek tűnik számunkra gyermekünk rövidebb ideig tartó bánata, nehéznek találjuk a dackorszakot és a kamaszkort, rossz érzést kelt, hogy nemet mondjunk, hajszoljuk a sikereket, bizonytalanok vagyunk, hogy megfelelünk-e, félünk új dolgokba kezdeni, úgy viselkedünk gyermekeinkkel, ahogy valójában nem szeretnénk, akkor – és egy sor más esetben – itt az idő, hogy **felneveljünk újra**.

Jean Illsey Clarke és Connie Dawson a remény könyvének nevezi munkáját, elsősorban reményt kívánván nyújtani azoknak a szülőknél, akik nem akarják továbbadni gyermekeiknek azt a nevelést, amiben nekik részük volt, illetve azoknak a felnőtteknek, akik úgy érzik, szeretnék megkapni mindazt, amit gyermekként kellett volna megkapniuk. És bármilyen nagy vállalkozásnak tűnik is ez egy könyv keretein belül, pontosan ezt is teszik, sőt, nem csak felcilllantják a reményt, de érzékeny, pontos és jól használható, szemléletes fogódzókat kínálnak erre az útra.

A könyv további, ritka erénye, hogy végtelenül konstruktív: arra koncentrál, hogyan érhetjük el, amit szeretnénk, és nem azon búsong, miért jutottunk erre a sorsa és miért nem tudunk gyerekeinknek többet nyújtani. Távolról sem arról van szó, hogy a szerzők érzéketlenek lennének a problémák kialakulási körülményei iránt, de nem állnak meg ott, ahol Susan Forward a *Mérgező szülők*ben, mondván: nem érdemelted meg, ami történt veled, mindennek nem lett volna szabad megtörténnie. Nézőpontjuk szerint azok a gyerekek, akiket szüleik és körülményeik szerencsétlen, önmagukra nézve káros döntésekre, túlélési stratégiákra, megoldásmódokra kényszerítettek **áldozatok**, azok a felnőttek viszont, akik továbbra is ezek alapján működnek, már **önkéntesek**.

Lehet, hogy méltánytalan, túl szigorú, merev és kritikus nevelés kaptunk, vagy éppen a túlzott engedékenység bizonytalanított el bennünket és nehezíti meg, hogy felelősséget vállaljunk dolgunkért. Fontos, hogy ezt felismerjük, veszteségeinket meggyászoljuk, de utána azt tudjuk mondani: már felnőtt vagyok. Megadhatom magamnak – a bennem élő belső gyereknek – azt a törődést, szeretetet és figyelmet, amit gyerekként nem kaptam meg, és meg is kell adnom, mert már csak én adhatom meg.

Biztosan az a legszerencsésebb, ha mindezt azelőtt igyekszünk megtenni, hogy saját gyermekünk fejlődésében lát-nánk viszont adott életkorának megfelelő önmagunkat, de elkezdni soha nem késő, és az újra-felnövés egyes állomásai egész életünkön végigkísérhetnek. Mindig van mit tenni, mindig van következő lépés, mindig érdemes változtatni. Nem az a cél, hogy ne hibázzunk, hanem hogy tartsuk a jó irányt. A szerzők az érzelmi gondoskodás és a szülői szabályteremtés hat-hat módját mutatják be bántalmazástól elhanyagolásig, rugalmatlan szigortól a magára hagyásig. A skálák közepén helyezik el azt a támogatást, törődést és biztontságos szabálynyújtást, melyre a gyere-

keknek szüksége van, és egy országútként ábrázolva az egész rendszert, ezeket haladósávoknak nevezik. Természetes, hogy néha hibázunk, letérünk az útpadkára, esetleg árokba is csúszunk, de igyekeznünk kell mielőbb visszatérni a haladósávokba anélkül, hogy áttérnénk a másik oldali padkára vagy árokba.

Az ilyen és ehhez hasonló szemléletes, példákkal és gyakorlatokkal illusztrált útmutatók mellett a könyv segít felismerni, hogyan akadályozzuk magunkat problémáink átlátásában és megoldásában, külön fejezetet szentel a születés előtti és alatti tapasztalatok jelentőségének, majd életkor és fejlődési stádium szerinti bontásban részletezi a tudatos újra-felnövést segítő és hátráltató tevékenységeket.

Az újbóli felnövés fontos feladat minden olyan szülőnek, aki jobba akarja tenni mindazt, amit átad gyermekeinek. Ez sokszorosan igaz azokra, akik gyermeket szeretnének örökbe fogadni. Ebből kiindulva a könyv külön fejezetet szán az örökbefogadás témájára, melyben a teljes lélektani megalapozottság természetességével hangsúlyozza az örökbefogadó családok eltérését a vér szerinti családokétól, az örökbe adandó csecsemők korai érzékenységét, sérülékenységét, a minél teljesebb körű információszerzés szükségességét. Rengeteg konkrét tanáccsal szolgál örökbefogadó szülők számára, és elemzi az adoptált gyerek nevelésének speciális kérdéseit.

Végtelenül megnyugtató, hogy végre magyar nyelven olvasható egy olyan könyv, mely konkrétan felsorolja, végigveszi, hogy örökbefogadó szülőként mi mindent kell megtennünk gyermekünk lelki egészsége érdekében, ahelyett, hogy arról gyözködjön: ezek szükséges lépések. Ott kezdődik, ahová a hazai szakmai viták gyakran a végén sem jutnak el, le sem áll olyan kérdésekkel foglalkozni, speciális segítséget igényelnek-e az örökbefogadó családok, nélkülözhetetlenül fontos-e, hogy a vér szerinti szülővel felvehető legyen a kapcsolat, feltétlenül

szükséges-e, hogy a meddő párok komoly terápiás segítséget vegyenek igénybe, mielőtt örökbe fogadnának.

Azok számára, akik megtették az újra-felnövés alapvetőbb lépéseit, ezáltal is közelebb kerülve a gyermekek szükségleteinek megértéséhez, mindez nem lehet kérdés. Egyre több szakember van mentálhigiénés területen, akik mind többet és többet tudnak arról, hogyan kell az örökbefogadottakat és az örökbe fogadó szülőket segíteni. Ám sok szakember ma

sincs tisztában az örökbe fogadó nevelés dinamikájával, vagy az örökbefogadottak tapasztalataival – írják a szerzők –, ezért fontos, hogy gondosan válasszuk meg a segítséget, amelyet igénybe veszünk. És ez ugyanúgy érvényes ránk, szakemberekre is: elsőként például olvassuk el ezt a könyvet!

Lehetünk saját gyermekeink, vagy „csak” saját belső gyermekünk szülei, lehetünk szakemberek, akik jónak vagy kevésbé jónak találjuk korábbi működésünket,

döntéseinket – mindenképp vonatkozik ránk a könyv egyik záró gondolata: „Ami a múltban történt, azt nem lehet megváltoztatni, de a múltbeli tapasztalatokkal kapcsolatos döntéseket meg lehet változtatni, és örömteli, az életet támogató meggyőződésekkel helyettesíthetjük őket”.

Neményi Eszter

Jean Illsey Clarke – Connie Dawson:
Felnővekedni újra, Z-Press Kiadó, 2004.

Tehetséggondozás hátrányos helyzetű gyerekek számára

Ez év áprilisában a Nap Klub és a Tudor Alapítvány közreműködésével egy érdekes programsorozatot rendeztek. Annak ellenére, hogy három hétvégi napról van szó, az oda látogatók nem bánták meg, hogy elfogadták a meghívást. A rendezvény elsődleges célja a két szervezet munkájának bemutatása volt, valamint továbbképzési programjuk megismertése különböző szakemberekkel.

Mindkét szerveződés a hátrányos helyzetű, de igen jó képességű gyerekek felkarolását tekinti elsődleges feladatának. A Nap Klub alsó tagozatos gyerekekkel foglalkozik, míg a Tudor Alapítvány 9-11 évesekkel. A gyerekek tehetséggondozása hasonló módon történik. A főváros kerületeit járva, iskolákat látogatva választották ki azokat a gyerekeket, akik most lelkesen járnak a foglalkozásokra. A szülők igen elégedettek, hiszen csemetéik hasznosan töltik az iskolán kívüli szabadidejüket, és nem utolsó sorban gazdag ismeretanyagra tesznek szert.

A programokra látogatók a bemutató foglalkozások utáni beszélgetések során megtudhatták, hogy a tehetséggondozó tevékenység a Magyar Tehetséggondozó Társaság támogatásával született. Polgárból indult, ahol 2. és 3. osztályos gyermekek körében végeztek toborzást. Elsősorban nagycsaládban élő, hátrányos helyzetű gyerekeket választottak ki, a szülők beleegyezésével. A válogatásnál figyelembe vették a gyermek alapképességeit, a memóriát, az intelligenciát és a logikai gondolkodást.

A foglalkozásokat követően a későbbi vizsgálatokat összevetették a kezdeti vizsgálatokkal, így megmutatkoztak azok a feladatok, amik minden gyerek számára fejlesztő jellegűek.

A programsorozat első helyszíne a Nap Klub volt. Itt két tanítónő alsó osztályos gyerekekkel bemutató órát tartott a vendégeknek. A rendkívül okos gyerekekből álló csoport minden meghívottat elkápráztatott. Nagy szerepe volt ebben a türelmes és lelkes szakembereknek. A tavasz témakörére épülő „tanórát” láthatóan rendkívül élvezték a gyerekek. Játszottak a szavakkal, szóképekkel és persze sor került tojásfestésre, valamint locsolkodásra is. Nem hagyományos tanórát láthattunk, tábla vagy padok sem voltak. A gyerekek egy nagy szőnyegen ültek a tanítókkal együtt.

A barátságos környezet és a játékos tanulás eredménye a kicsik lelkesedésén mutatkozott meg. A tanítónők a foglalkozás után elmondták, hogy szándékosan igyekeznek az iskolai környezetet kerülni és inkább az óvodai légkört kívánják továbbvinni. Abban minden szakember és szülő egyetértett, hogy a Klubban a heti egy-két foglalkozás alkalmával többet tanulnak a gyerekek, mint egy tanórán.

A tanítónők szakértelme tükröződött az óra levezetésében is. Ami leginkább szembetűnő volt a gyerekek viselkedésében, az az egymást segítő szándék. Míg az iskolában általában majd' kiesnek a padból, hogy ők mondják meg a helyes választ, addig itt – bár a lelkesedés

ugyanúgy jelen volt –, ha valamelyikük nem mert jelentkezni, a többiek inkább átadták neki a lehetőséget, hogy ő is szóhoz jusson. Ez a jelenség többször megismétlődött a vendégek legnagyobb meglepetésére. Érezhető volt, hogy a gyerekek jól ismerik egymást. Úgy vélem, ennek elérése legalább olyan nagy feladat volt a tanítónők számára, mint az ismeretek élvezetes átadása.

A foglalkozást követő beszélgetésen a szakemberek elmondták, hogy e segítő szándék fejlesztése mellett fontosnak tartják a pozitív önértékelés kialakítását a gyerekekben. Ezt a folyamatos visszajelzéssel érik el. A foglalkozásokon kívül kirándulásokat, múzeumlátogatásokat szerveznek. Ennek folyamán összeforrott csapat alakul ki. A Nap Klub célja, hogy ezeket a gyerekeket a 6. osztályig kísérelje.

Hasonló élményben volt részük a meghívottaknak, amikor a Tudor Alapítvány foglalkozására látogattak. A szervezet célja hasonló: a hetente egy-két alkalommal ide látogató gyerekek képességfejlesztése. Ide már nagyobbacska járnak, így a bemutató óra jellege is más volt. Logikai játékok, szójátékok szórakoztatták a gyerekeket a szociálpedagógus irányításával. A foglalkozást követően került sor a programsorozatot záró szakmai beszélgetésre, módszervásárra, ahol a meghívott szakemberek elmondták tapasztalataikat, ötleteket meríthettek egymástól.

Mindannyiunk számára hasznos volt ez a három nap, nem csupán szakmai szempontból, hanemközelebb hozta egymáshoz a hasonló célokért tevékenykedő szakembereket és megerősítette a hitet abban, hogy fáradozásuk nem hiábavaló.

Holló Zsuzsa

„Kadima” – Közösségi Intervenciós Program

A KÖZÖSSÉGI RÉSZVÉTEL MEGERŐSÍTÉSE ÉS A KÖZÖSSÉGI KAPCSOLATRENDSZER KIALAKÍTÁSA A VESZÉLYEZTETETT GYERMEKEK, VALAMINT CSALÁDJAIK VÉDELME ÉRDEKÉBEN

Izraelben a tradicionális társadalom gyors fordulattal szerződött olyan modern társadalommá, amelyben a kohéziós közösség átalakult a „szabad piac” állandó harcban álló társadalmává; a családok és közösségek többsége pedig elveszítette tradicionális támogatói hálózatát, kapcsolatrendszerét. Az átalakulási folyamat alatt sok gyermek nőtt fel elhanyagoló és bántalmazó környezetben, hiszen a társadalom egyre szélesebb rétegei szegényedtek el. De ez a fordulat segítette az államokat abban is, hogy - szakítva korábbi gyakorlatukkal – felismerjék: részt kell vállalniuk a családok és a közösségek életében. Yossi Korazim-Körösy, az Izraeli Szociális Minisztérium szakértőjének tanulmányát¹ Gyurkó Szilvia fordításában olvashatják.

■ Háttér

A változásokkal párhuzamosan a kormányzat képviselői felismerték hogy felelősek a veszélyeztetett gyermekek védelméért. Izraelben a jogalkotók úgy döntöttek, hogy nem elegendő az 1960-ban elfogadott, a Gondoskodásról és Felügyeletéről szóló Ifjúsági Törvény, hanem 1989-ben a Büntető Törvénykönyv 26. számú Kiegészítésével (a korlátozottan cselekvőképes személyekről) jogalapot kell teremteni a bántalmazó megbüntetéséhez és az áldozatról való gondoskodáshoz. A kilencvenes évek elején egy új törvény újra felszínre hozta az állam felelősségét a gyermekek és családjaik jólétéért – A családon belüli erőszak megelőzéséről szóló, 1991-ben elfogadott törvény -, majd a reformfolyamat zárásaként, az Ifjúsági Törvény új módosításai lehetőséget adtak a fogyatékkal élő és drogfüggő anyától született gyermek pénzügyi támogatására is.

Ezen közben civil kezdeményezésként a „gyermeket segítő ügyvédek társasága” ugyancsak azon dolgozott, hogy a veszélyeztetett gyermekek mind teljesebb körű jogi védelmet élvezzenek. Tevékenységük egyik fontos része a gyermeki jogok biztosítása a családon belül, egészen a felnőtté válásig, beleértve a jogot arra, hogy a gyerekek kifejezzék a véleményüket az őket érintő kérdésekben, és hogy szociális támogatásokban részesüljenek, rászorultságuktól függően.

A fent bemutatott törekvések azt mutatják, hogy az állam és a közsféra szervezetei növekvő mértékben ismerik fel az „elsődleges célcsoportként” kezelt gyermekek iránti felelősségüket, valamint a közösség szerepét az életminőség javításában. Ezeknek a trendeknek egyik eredményét mutatja be ez a tanulmány: egy olyan nemzeti programét, amely a veszélyeztetett gyermekekkel kapcsolatban a három résztvevő fél között:

- 1) közsféra – mind nemzeti, mind pedig helyi szinten,
- 2) közösségek – lakóközösség, szülők, a gyermekvédelmi és gyermekjóléti szolgálatok ügyfelei,
- 3) szakértők – beleértve a helyi vallási vezetőket is egy újfajta egyensúly megteremtésére törekszik.

Tudjuk, hogy a fejlett országokban hasonló trendek ismerhetők fel. Például Hillary Clinton legújabb, a „Szükségünk van a Világfalura” című könyvében a gyermekekkel foglalkozó informális kommunikációs hálózatok, hivatalos szervezetek és helyi vezetők központi szerepéről beszél. A Családi Csoportkonferencia modell egy másfajta megközelítése ugyanennek a jelenségnek: hiszen abban a kiterjedt családi hálózat, a családtagok, valamint a közösség tagjai kapnak központi szerepet a gyermekekkel kapcsolatos döntések meghozatalában.

■ A program célja

Az itt leírt program elsődleges célja a veszélyeztetett gyermekek problematikájának beemelése a helyi közéleti kérdések sorába. A projekt abban segít, hogy megerősítse a közösségi szolgálatok szerepét és maximalizálja az elérhető közösségi erőforrásokat. A program szerint a veszélyeztetett gyermekek és családjuk jólétét csak a megerősített helyi oktatási, információs, prevenciós szolgáltatási rendszer, továbbá a helyi jelzőrendszer és a közvetlen intervenciós, kezelési és utánkövetési szisztéma megerősítése biztosíthatja. Konkrétan a program az alábbiakat célozza:

1. Az együttműködés megerősítése a veszélyeztetett gyermekekért felelős közösségi szervezetek között.
2. A veszélyeztetett gyermekekkel foglalkozó helyi szolgálatok fejlesztéséért és megerősítéséért való felelősségüket felismerve, a különböző minisztériumok befolyásolása, különös tekintettel a Munkaügyi és Szociális tárcára, az Oktatási Minisztériumra és az Egészségügyi, valamint Belügyminisztériumra.
3. A helyi hatóságok meggyőzése, hogy vegyék át a programot, támogassák azt és biztosítsák az átvételhez és megvalósításhoz szükséges erőforrásokat.
4. Az állampolgárok érdekeltségének erősítése a közösségi részvétel növelésében, képzésük és támogatásuk az önszervezés területén.
5. Civil szervezetek toborzása, hogy vegyenek részt az újonnan felállított támogatói hálózatban és a veszélyeztetett gyermekekkel foglalkozó, már működő civil szervezetek megerősítése.
6. A magán és üzleti szektor aktivizálása, hogy a közösségi szolgáltatások partnereivé váljanak, és elkötelezettségük, felelősségvállalásuk fokozása a közösségben élő gyermekek életminőségéért.
7. A közösségben élők életminőségének általános javítása,

¹ A tanulmány eredeti változata az izraeli Jóléti Minisztérium Kutatási és Tervezési Osztályán készült Hana Slutski, Dafna Kleinman és Dafni Mushayov közreműködésével

támogató légkör kialakításával, megerősített szolidaritással a veszélyeztetett gyermekek és szülei felé.

8. A helyi és regionális lobby meggyőzése: dolgozzanak azért, hogy a veszélyeztetett gyermekek kérdését a politikai és közösségi témák kiemelt részeként napirenden tartsák.

■ Partnerek

Ahogy azt már fent bemutattam, a Kadima program a veszélyeztetett gyermekekre és családjaikra fókuszál. Az alábbi csoportok elsődleges partnereknek számítanak a program sikerének biztosításában:

1. A veszélyeztetett gyermekek és szülei

Veszélyeztetett gyermekeket a társadalom valamennyi rétegében találunk. Ahogy a kutatások és gyakorlati tapasztalatok mutatják, a legveszélyeztetettebbek azok a gyermekek, akik sok problémával küzdő, egyszülős családokban nőnek fel; akik bevándorlók gyermekei; akiknek a szülei szerfüggők; akik különösen nagy szegénységben élnek stb.

A program hatékonysága érdekében, rendszerszerű megközelítést dolgoztunk ki, amely növeli a társadalmi tudatosságot, mind országos, mind helyi szinten.

2. Helyi lakosok / állampolgárok és közösségi vezetők

A hatékony beavatkozás – a fent bemutatott szülő, gyermek populációban – az alábbi közösségi szolgálatok megerősítését igényli: napközi és iskola utáni programok; lakóközösségi együttműködések; iskolaszék (szülői tanácsok az iskolákban); öngyógyító csoportok; közösségi önkéntesek; nőszervezetek; nyugdíjasok szervezetei; vallási vezetők; a különböző érdeklődési körök szerint szerveződő szakkörök; non-profit és egyéb közösségi szervezetek.

3. Magán / üzleti szektor

A közösségi vezetőknek meg kellene erősíteniük kapcsolataikat a magán, üzleti szektorral. Ez az ágazat számos módon kifejezheti a veszélyeztetett gyermekek szükségleteivel kapcsolatos társadalmi tudatosságát. A helyi vezetőknek lehetőséget kellene teremteni arra, hogy bevonják és foglalkoztassák a helyi üzleti közösség tagjait.

4. Szociális szolgálatok munkatársai

Itt a következő szervezetekre gondol a program: a szociális hivatalok; egészségügyi szervezetek (Családi Egészségügyi Központok és Beteg Alapok); az oktatási rendszer intézményei (iskolák, napközök, családi foglalkoztatók, iskola utáni programok, óvodák és a pszichológus vagy oktatási szolgálatok); az nem iskolarendszerű oktatás (közösségi központok, művelődési házak); a rendőrség (körzeti megbízottak, polgárőrség és a fiatalokkal foglalkozó rendőr(ök), fiatalkorúak ügyésze) és a Mentális betegségek központja.

5. Politika

Itt a helyi politikában résztvevő és más közhivatalt ellátó személyekre számít a program: pl. az állami szervezetek vezetői-

re, az állami bizottságok és vezető testületek tagjaira, a Knesset (Parlament) tagjaira.

■ Elvek

1997-ben, a Munkaügyi és Szociális Minisztérium eldöntötte, hogy prioritásként kezeli a veszélyeztetett gyermekek ügyét, és kidolgoz egy nemzeti tervet. A helyi hatóságok maguk dönthették el, hogy mennyiben akarják és képesek kiemelt prioritásként kezelni a közösségi megelőzést és csatlakozni a „Kadima” programhoz. Ezt a programot kilenc alapvető elv köré szervezték:

A. Közösségi megközelítés

Ellentétben az általában használt, veszélyeztetett gyermekek gondozásával kapcsolatos esetfeldolgozási módszerrel, a Kadima program a közösségi megközelítést használja. Ez a program elsődleges elve a sikeres végrehajtás érdekében. Ez azt jelenti, hogy az egyéni és családi kezelést, terápiát jelentő megközelítés nem elegendő a probléma társadalmi jelenségének megértéséhez. A közösségi megközelítés – mint a projekt központja – rendszerszerű beavatkozást, valamint a veszélyeztetett gyermek és családja társadalmi környezetének megváltoztatására való képességet jelenti.

Ezt az elvet két szinten fejezi ki a program:

1. Munkaügyi és Szociális Minisztérium keretében: növekvő együttműködés a gyermekekkel és fiatalokkal foglalkozó különböző szolgálatok (pl: Gyermek és Ifjúsági Szolgálat, Családi és Egyéni Jóléti Szolgálat, Szorongó Lányokért Szolgálat, Fiatalkorúak Pártfogó Felügyelői Szolgálat) és a Közérdekű Munka Szolgálat között, amely a program egyik legrégebbi résztvevője. Közös munkájuk célja annak a közösségnek a megerősítése, amelyikben a program működik.

2. A Munkaügyi és Szociális Minisztérium és más minisztériumok, intézmények között (amelyek szintén felelősek a veszélyeztetett gyermekek jólétéért), úgymint:

↳ Oktatási Minisztérium – Gyermekbántalmazás Megelőzési Osztály; Pszichológiai Tanácsadó Szolgálat; Nevelési Tanácsadók Felügyelő Szervezete; iskolai előkészítőbe, általános iskolába, középiskolába járó gyermekekkel foglalkozó osztályok; a speciális igényű gyermekekkel foglalkozó osztály és a kiegészítő iskolába járó gyermekekkel foglalkozó osztály.

↳ Egészségügyi Minisztérium – Közegészségügyi osztály, Családi Egészségügyi osztály, kórházi szociális szolgálat osztálya stb.

↳ Belügyminisztérium (Izraeli Rendőrség) – Bűnmegelőzési osztály, Családon belüli erőszakkal foglalkozó osztály, Polgárőrséggel foglalkozó osztály.

B. A kapcsolat

A program összehozza a helyi és a regionális szociális szolgálatok képviselőit úgy, hogy biztosítja a helyi Szociális szolgálatok Osztályának a vezető szerepet. Az ilyen fajta kapcsolat a rendszerszerű megközelítést szolgálja és javítja a veszélyeztetett gyermekekkel és családjukkal foglalkozó szolgálatok munkájának minőségét.

2. Szervezet

Ebben a fázisban olyan tevékenységeket csoportosít a Kadima, amelyek a program sikeres elindítását szolgálják. (Ez olyan képességet is jelent, mint a hibákból való tanulás). A legfontosabb, egy szervezett struktúra létrehozás az alábbiak szerint:

A. A helyi irányító bizottság meghívása egy formális találkozóra. Ezen a találkozón a programot nyílt vitával kezdik, amely az irányító bizottság tagjai és helyi program vezetőinek „munkaszerződéséről” szól. Ez a szerződés magában foglal egy olyan klauzulát is, amely a partnerek elkötelezettségéről - mint etikai és bizalmi kérdésről - szól. A helyi / regionális média képviselőit is meghívják erre a találkozóra, hogy a programot - mint a közérdekű kötelezettség megerősítését és realizálását - népszerűsítsék.

B. Az irányító bizottság tagjai egymás közötti ismertségének megerősítése és kiterjesztése: a szakértők és a helyi hatóságok, valamint közösségi vezetők képviselői között. Ezen a ponton kiemelkedően fontos a város kulcsszereplői közötti kapcsolat javítása. A jelenlegi ismeretek és a különböző népességcsoportok közötti különbségek megértése és a személyes meggyőződés kialakítása fejlesztheti az együttműködést. A tanulási folyamat részei a személyes bemutatók, szakmai és munkatapasztalatok, de a nehézségek és a nézeteltérések megosztása is.

C. A közös munka fejlesztése. Ez számos találkozót jelent, amit olyan témáknak szentelnek, mint a közösségi munka és szervezetek, a szolgálatok politikája és vezérvonala, statisztikai adatok és a gyermekjóléti szolgálatok ügyfelei, általános problémák a szolgálatoknál, már létező munkaprogramok, jogi és közigazgatási szabályok, és a szervezeten belüli kommunikáció.

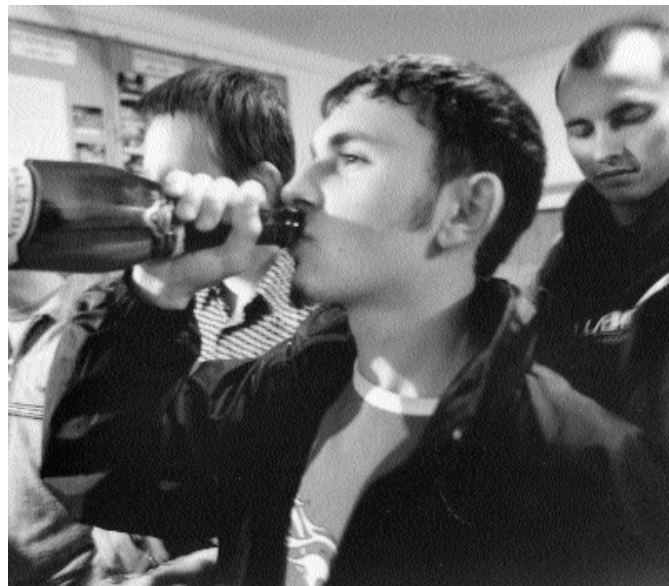
Az esettanulmány, az egyik ajánlott módszer a közös munka fejlesztésére. Ez a szolgálatoknál előfordult esetek elemzését jelenti a szervezeten belül és a közösségi kapcsolatok szintjén is. Egy másik módszer az irányító tanács ökológiai megközelítésű, közös megbeszélése egy-egy érdekes eset vagy közösségi munka kapcsán.

D. A közös misszió megszilárdítása. Egy „Missziós Megállapodást” kell írni, az irányító bizottság és a közösségi tagok megegyezésével. Ez egy listát tartalmaz a fejlesztés irányairól, és rögzíti a prioritásokat.

3. Teljes végrehajtás

Ezen a szinten – mintegy tíz hónappal a tervezési és előkészítési fázis után – az irányító bizottság elkezdheti a csoportmunkát, a gyermekjóléttel kapcsolatos problémák összegyűjtését, a program tárgyainak kifejtését, a Missziós Megállapodás megszövegezését és a társadalmi szerződés publikálását. Valamennyi munkában részt vesz az értékelő csapat. Ebben a fázisban mindvégig két összetevőt kell meghatározni: (a) az irányító bizottságnak egy helyi programmal kell megegyeznie, (b), létre kell jönniük az albizottságoknak és ad-hoc bizottságoknak, a városi Missziós Megállapodást aláíróiként.

A. A modulokból álló, a veszélyeztetett gyermekekkel és családjaikkal foglalkozó helyi program felépítése. Egy olyan albizottság felelős a program megírásáért, amelyet az irányító

bizottság jelöl ki. A bizottságnak magának kell a tervezést elkészítenie, de konzultánst is segítségül hívhat, ha a szükséges erőforrások már megvannak. A programnak modulárisnak kell lennie, ami azt jelenti, hogy az egyes részelemek a közösség jellemzőinek és képességeinek megfelelően legyenek adaptálhatók. Az alábbiakban a lehetséges tevékenységeket tekintjük át:

1) Műhelymunka szervezése és lebonyolítása a helyi szakemberek és közösségi vezetők számára.

2) Terápiás programok kifejlesztése és elindítása a gyermekek és szüleik számára, valamint közös terápiás programok valamennyi családtag számára.

3) Olyan projektek kidolgozása, amelyek megerősítik a közösség támogatói hálózatát és különböző fajta beavatkozásokra adnak lehetőséget.

4) Egy ún. Közösségi Kézikönyv elkészítése, amely feltérképezi és tartalmazza a helyileg érintett szolgálatokat, jogi és munkaszabályzatokat, a telefonszámok listáját, a helyi, megyei és országos szakemberek (gyermekvédelmi szakemberek, rendőrségi munkatársak, pszichológusok stb.) nevét és elérhetőségeit. A kézikönyvnek tartalmaznia kell továbbá valamennyi – önkéntes és állami – közösségi szolgálat és program listáját. Az irányító bizottságnak ki kell jelölnie egy személyt egy szolgálatok-közötti csapat élére, a munka koordinálásának feladatával.

B. További albizottságok és ad-hoc bizottságok létrehozása a bevándorló gyermekeket, egyes etnikai csoporthoz tartozó gyermekeket, függőségben (alkohol, drog) szenvedő szülők gyermekeit célzó programok és szolgálatok fejlesztése érdekében. A közösségnek ezen felül intervenció programokat kell kidolgoznia vészhelyzet esetére, támogatói hálózatot és önszervező csoportokat kell létrehoznia, a helyi lobbyt erősíteni, miközben keresnie kell a lehetőségét a regionális és/vagy országos lobbynak, és be kell vezetnie a helyi formáló-segítő értékelés fórumát.

4. Formáló-segítő értékelés

A formáló-segítő értékelés javaslata elérhető a Kadima program alapvető iratai között. Ezt a javaslatot 1999 márciusában dolgozta ki az egyik irányító bizottság.

2004. évi Konszenzus Konferencia állásfoglalásai

1.) A gyermekjóléti szolgálatok feladata/ kötelezettsége az átmeneti nevelésben lévő gyermekek családjának gondozásában

A Módszertani Gyermekjóléti Szolgálatok felé a szakellátás részéről érkezett kérés alapján fogalmazzuk meg az alábbiakat:

A gyermekjóléti szolgálat családkezelője a gyermek nevelésbe vételét követően, elsősorban a szülőket támogatja a nevelésbe vétel megszüntetéséhez szükséges feltételek megvalósításában és a gyermekkel való kapcsolattartásban.

A gyermekjóléti szolgálat a gyermek nevelésbe vételének felülvizsgálata során a gyámhivatalt tájékoztatja a szülő-gyermek kapcsolatának, valamint a szülő életkörülményeinek alakulásáról. (15/1998. (IV. 30.) NM rendelet 23.§)

149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet az átmeneti nevelés felülvizsgálatánál egyértelműen meghatározza, hogy a szülő lakóhelye illetve tartózkodási helye szerinti gyámhivatal illetékes az eljárás lefolytatásában (109.§).

A gyámhivatal továbbítja az iratanyagot a gyermek elhelyezése, illetve gondozási helyének megváltoztatása során a TEGYESZ számára, szükség esetén a szakértői bizottság részére (149/1997. (IX. 10.) 109.§ 3.), 15/1998. (IV. 30.) NM. rendelet 137.§ 9.).

A szülő tényleges tartózkodási helyének megállapítása a hatóság feladata. Abban az esetben, ha a gyermekjóléti szolgálat előzőleg nem állt a családdal kapcsolatban, akkor a kapcsolatfelvételre a tényleges tartózkodási hely megállapítását követően kerül sor a helyi gyermekjóléti szolgálat részéről. Mivel e törvényi feladat nem jelenthet formális illetékességet, hanem személyes segítő kapcsolatot a szülővel, így a további eljárásban – felülvizsgálat, gondozási hely változtatása, stb. – az adott gyermekjóléti szolgálat tud információval szolgálni a hatóság részére.

2.) Fogalomtár

A fogalomtárat elfogadjuk. Felhatalmazzuk a Módszertani Gyermekjóléti Szolgálatok Országos Egyesületét annak kiadására, valamint minden gyermekjóléti szolgálathoz való eljuttatására. Az egyesület a társszakmák felé a fogalomtár terjesztését felvállalja.

A fogalomtár készítése során vált világossá, hogy a jogszabályokban a veszélyeztetettség és a hátrányos helyzet meghatározása eltérő tartalmú (oktatásügy, egészségügy) – ennek rendezését szükségesnek tartjuk. Ezért kérjük az ágazati minisztériumot, hogy kezdeményezze a többi minisztériummal való egyeztetést, és erre hívja meg a Módszertani Gyermekjóléti Szolgálatokat. Javasoljuk a jogalkotás és a szakmai szabályok kidolgozása során a gyermekvédelmi ágazatban használt fogalmak együttes használatát, és ennek érdekében ágazatközi munkacsoport létrehozását. A fogalomtár évenkénti felülvizsgálata szükséges.

3.) Iskolai szociális munka

A 2003-as konszenzus konferencia előkészítésekor merült fel, hogy foglalkozunk az iskolai szociális munkával. Fontosnak tartjuk kiemelni, hogy minden iskolában legyen iskolai szociális munkás. Az eddigi tapasztalatok alapján az vált nyilvánvalóvá, hogy háromféle területről van szó:

1.) az iskolában működő gyermekvédelmi felelős és iskolai szociális munkás feladatai,

2.) az iskolával, illetve a gyermekvédelmi felelősökkel, mint észlelő- és jelzőrendszeri tagokkal való együttműködés,

3.) a gyermekjóléti szolgálat által nyújtott iskolai szociális munka (mint egyéb speciális szolgáltatási forma).

Az elkövetkező időben, a harmadik pontban megjelölt szolgáltatással fogunk foglalkozni. Mivel a települések és az iskolák sokfélék, a kidolgozandó anyag nem konkrét módszertant, hanem szempontokat kíván nyújtani az iskolai szociális munka mint egyéb speciális szolgáltatás megvalósításához. A szakmai anyag a modellértékű jó gyakorlatokat is szeretné felhasználni.

A 2005-ös konszenzus konferencián fogunk erre visszatérni.

4.) Speciális módszerek a gyermekjóléti szolgálatok munkájához kapcsolódóan

A 2003. évi konszenzus konferencia megbízott munkacsoportjának beszámolója alapján a munkát két irányban folytatjuk. Az egyik a technikák összegyűjtése (korcsoportos lebontásban, milyen szakemberek, és milyen intézményekben tudják segíteni a munkánkat), a másik a modellek (jó gyakorlatok) összegyűjtése.

A konszenzus konferencia abban állapodott meg, hogy a hatékony tovább gondolkodás érdekében a személyes találkozások a munkacsoport tagjai között gyakoribbá kell tenni (negyedévente), illetve minden módszertani szolgálat feladata, hogy 2004. augusztus 31-ig gyűjtse össze az illetékességi területén az információkat erre a két témára. Majd ezt küldjék meg a további munkát szervező soproni Módszertani Gyermekjóléti Szolgálatnak, 2004. szeptember 15-ig.

5.) OSAP kérdőív

A KSH a 2005. évre vonatkozóan bemutatta az „integrált adatgyűjtés a szociális szolgáltatásokról és gyermekellátásokról” adatgyűjtés fedlapját, valamint az OSAP „Jelentés a gyermekjóléti alapellátások működési adatairól” című kérdőív gyermekjóléti szolgáltatásokra vonatkozó szakmai tábláit. Az előkészített anyag alapján a konszenzus konferencia elkészítette a statisztikai táblákra vonatkozó módosító javaslatát, amelyet eljuttat az ESzCsM Gyermek- és Ifjúságvédelmi Főosztálynak, valamint a KSH illetékes osztálynak.

6.) Gyermekbántalmazás

Javasoljuk, hogy a családon belüli erőszak és a gyermekbántalmazás esetén a hangsúly a megelőzésen, kezelésében pedig az elterelésen és a segítségen legyen.

Mindenképpen szükségesnek tartjuk országos szintű szakmai team felállítását, amelyben minden olyan szakember képviselteti magát, aki a gyermekbántalmazással kapcsolatba kerülhet: védőnő, gyermekorvos, felnőtt háziorvos, pedagógus, óvoda pedagógus, rendőr, pszichológus, szociális munkát végző, bölcsődei gondozó, pszichiáter, gyermek-nőgyógyász, jogász.

Minden szakember feladata a saját területének megfelelő szakmai protokoll kidolgozása, úgy, hogy a közös cselekvési terv összeállítható legyen.

Megtörtént bántalmazás esetén kapna szerepet az azonnal mozgósítható területi munkacsoport, amelyik erre a célra speciálisan kiképzett szakemberekből áll. Ennek feladata a családon belüli bántalmazás felmérése, kezelése, szakemberek kijelölése, határidők megnevezése, konkrét cselekvési terv kidolgozása.

Felhívjuk az ESzCsM figyelmét arra, hogy szakmai álláspontunk szerint a mozgósítható munkacsoport nélkül a problémacsoport kezelhetetlen. Ezért mindenképpen alakítsa ki a mozgósítható munkacsoportok hálózatát, hiszen ez a kulcsa a már megtörtént bántalmazások hatékony szakmai kezelésének. Tudomásul kell venni, hogy ez komoly anyagi ráfordítást igényel. A távoltartó rendelkezésről szóló törvény hatályba lépésekor már működni kell e munkacsoportoknak.

Lélektani feldolgozás nélkül újra termelődik és visszaáll az alapkonfliktus – azonos választások alapján.

A probléma együttes megelőzése, csökkentése érdekében javasoljuk a következőket:

◀ **képzés** átalakítás: az érintett humán szakmák alap- és továbbképzésébe kerüljön be a gyermekbántalmazás megelőzéséhez, felismeréséhez és kezeléséhez tartozó ismeretanyag.

◀ **esetelemzések**, tanulságokkal a felelőségek megállapításával

◀ **közgondolkodás megváltoztatása, szemléletváltoztatás:** A bántalmazás ma még sajnos esetenként társadalmilag elfogadott jelenség, ennek megváltoztatására mindenképpen szükség van. Ebben a témakörben kizárólag olyan társadalmi célú reklámok jelenhessenek meg a médiában, melyek – a fentebb definiált – országos szakmai team támogatását élvezik.

◀ **prevenációs programok:** gyermekeknek, felnőtteknek, családoknak, szakembereknek, laikusoknak egyaránt (a teljesség igénye nélkül)

- konfliktuskezelő tréning,
- erőszakmentes kommunikáció tanítása,
- „szemtől-szembe” program,
- gyermekek felkészítése, hogy észleljék a bántalmazott társuk helyzetét, és jelezni tudjanak,
- családterápia,
- kortárssegítés,
- házasságra felkészítő tréning,
- gyermekekkel foglalkozó szakembereknek esetfeldolgozó megbeszélés,
- önszolgáltató csoportok szervezése az érintett családtagoknak stb.

Dilemmák:

◀ Ki a bántalmazó, milyen dinamika alapján jön létre a bántalmazás helyzete?

◀ Mit tegyünk gyermek-gyermek bántalmazás esetén?

◀ Ki és hogyan nyújt segítséget a bántalmazónak, hogy a jövőben más válaszai legyenek?

◀ Ki védi meg a szociális munkást – fenyegetettség?

◀ Meddig terhelhető a gyermekjóléti szolgálat?

7.) Éves gyermekvédelmi tanácskozás

A 15/1998. (IV. 30) NM rendelet 15.§ (7) alapján a gyermekjóléti szolgálat minden év március 31-ig tanácskozást szervez, amelyen a jelzőrendszer tagjainak írásos tájékoztatóit figyelembe véve, átfogóan értékeli a jelzőrendszer éves működését.

Az első év tapasztalatai alapján körvonalazódott:

◀ hogy számos település a jogszabályban előírt kötelezettségének határidőn belül, (vagy egyáltalán?) nem tett eleget,

◀ vannak olyan jelzőrendszeri tagok, akik nem vesznek részt az értékelésben.

Javasoljuk, hogy a gyermekjóléti szolgálatok hangsúlyos feladatként kezeljék egész éven át a gyermekvédelmi tanácskozásra való felkészítést.

Célszerűnek ítéljük időben felkérni a gyermekvédelem szereplőit arra, hogy az írásos beszámolóikat határidőre készítsék el.

Fontosnak tartjuk, hogy a gyermekvédelmi tanácskozáson beszámolásra nem kötelezett, az adott településen gyermekvédelmi feladatot ellátó szakemberek is véleményt nyilvánítsanak.

Az átfogó értékelés előkészítéséhez a Módszertani Gyermekjóléti Szolgálatok segédanyagot készítettek. Ez esetlegesen megkönnyíti a szakemberek véleményalkotásának egységbe szerkesztését.

Javasoljuk, hogy a gyermekvédelmi jogszabályokban – a jelzőrendszer tagjai számára – előírt kötelezettségek jelenjenek meg a saját ágazati jogszabályokban is.

Mindenképpen hangsúlyos a jogszabály azon momentuma is, amelyben a feladatok meghatározásai szerepelnek. Az írásos anyagoknál fel kell hívni a figyelmet, hogy az ne csak a tevékenységről történő beszámolás legyen, hanem nehézségek, szükségletek, igények feltárása is megjelenjen azzal együtt, hogy alternatívát állítanak ezek megoldására, kielégítésére. Az e témában közösen megalkotott cselekvési terv értékelése a szakmaközi értekezletek egyik eleme legyen.

8.) Szempontrendszer a gyermekjóléti szolgálatok szakmai ellenőrzéséhez

A 2003-as konszenzus konferencia 7. pontjában a módszertani gyermekjóléti szolgálatok feladatainak áttekintésében megfogalmazta az alábbiakat:

„Szükséges átdolgozni egy szolgáltatás teljes szakmai vizsgálatának „forgatókönyvét”, amely a módszertani gyermekjóléti szolgálatoknak nyújtana segítséget munkájukhoz.”

A konszenzus konferencia által elfogadott szempontsor egy

átfogó ellenőrzés kérdéssorát tartalmazza. Használata lehetőséget nyújt arra, hogy minden oldalról áttekintsük a vizsgált intézmény működését, és arra is, hogy ismételt utó-vagy célvizsgálatkor az alapadatok felhasználásával csak az aktuálisan vizsgált adatok kitöltésével értékeljük a szakmai munkát.

A szempontsor abban nyújt segítséget az ellenőrzést végző szakember számára, hogy az összegyűjtött adatok alapján készítse el összegző szakmai véleményét.

Az országban az ellenőrzéseknek különböző gyakorlata alakult ki.

A megyei gyámhivatalok által – a megyei módszertani gyermekjóléti szolgálatok bevonásával – végzett szakmai ellenőrzéshez javasoljuk, hogy a módszertani gyermekjóléti szolgálatok által elkészített összegző szakmai véleményt a megyei gyámhivatalok változtatás nélkül csatolják a vizsgálati jelentésük mellé.

Fontosnak tartjuk, hogy a korrekt és egyértelmű együttműködés érdekében az ellenőrzés során a feladatmegosztás szabályozása jogszabályi szinten jelenjen meg.

9.) Tájékoztatás a „Gyermekeink védelmében” című nyilvántartási rendszer módosításának folyamatáról

A nyilvántartási rendszer átdolgozásának szükségessége minden konszenzus konferencia témája volt.

A 2002 novemberében a gyermekvédelem minden területéről delegált szakemberekből álló három munkacsoport másfél éven át tartó, rendszeres, oda-visszajelzésekre épülő munkát végzett. Ennek során, anyagi ellenszolgáltatás nélkül, szabadidejüket és szakmai tudásukat, erőforrásaikat használva dolgoztak. A munkacsoportok a vállalt feladatuk végére értek.

Az elkészült és javasolt nyilvántartási adatlapokat a módszertani közösség áttekintette, az elkészült munkát elfogadja. Egyben tudomásul veszi a munkacsoportok által javasolt további lépéseket:

↳ 2004. július 31-ig még megjegyzéseket lehet tenni az adatlapok kérdéseire, az illetékes munkacsoportok felé,

↳ a három munkacsoportból közös „összefésülő” csoport alakul. Ennek feladata az összefésülésen kívül a módosított adatlapok együttes átnézése, modellezése és a kitöltési útmutató elkészítése, melynek végső határideje 2004. szeptember 30.

Tekintettel arra, hogy a nyilvántartási rendszert az elmúlt öt évben a gyermekvédelmi rendszer a gyakorlatban alkalmazta, a használat során felmerült tanulságokat építették be a munkacsoportok tagjai a módosításba. Így a bevezetésre javasolt nyilvántartási adatlapok csupán módosítottak, nem újak. A konszenzus konferencia mindezek alapján nem tartja szükségesnek a módosított adatlapok bevezetés előtti tervezett fél éves kipróbálását.

2003. ÉVI KONSZENZUS KONFERENCIA ÁLLÁSFOGLALÁSAINAK FELÜLVIZSGÁLATA

Gyermekvédelemben dolgozó családgyógyászati részvétele a bírósági és hatósági eljárásban

Változatlanul fontosnak tartjuk annak tisztázását, hogy a hatósági eljárásokban milyen kötelezettségei, illetve lehetőségei vannak a gyermekvédelemben dolgozó családgyógyászati szakembereknek. Az eljárásban milyen kompetenciával és jogi védelemmel/segítségrel rendelkeznek.

Felkérjük az ESzCsM-et, hogy nyújtson segítséget e kérdés tisztázásában. Hívjon létre szakmaközi munkacsoportot, amelyben a kérdést teljességében áttekinteni tudó - arra adekvát - szakemberek vennének részt.

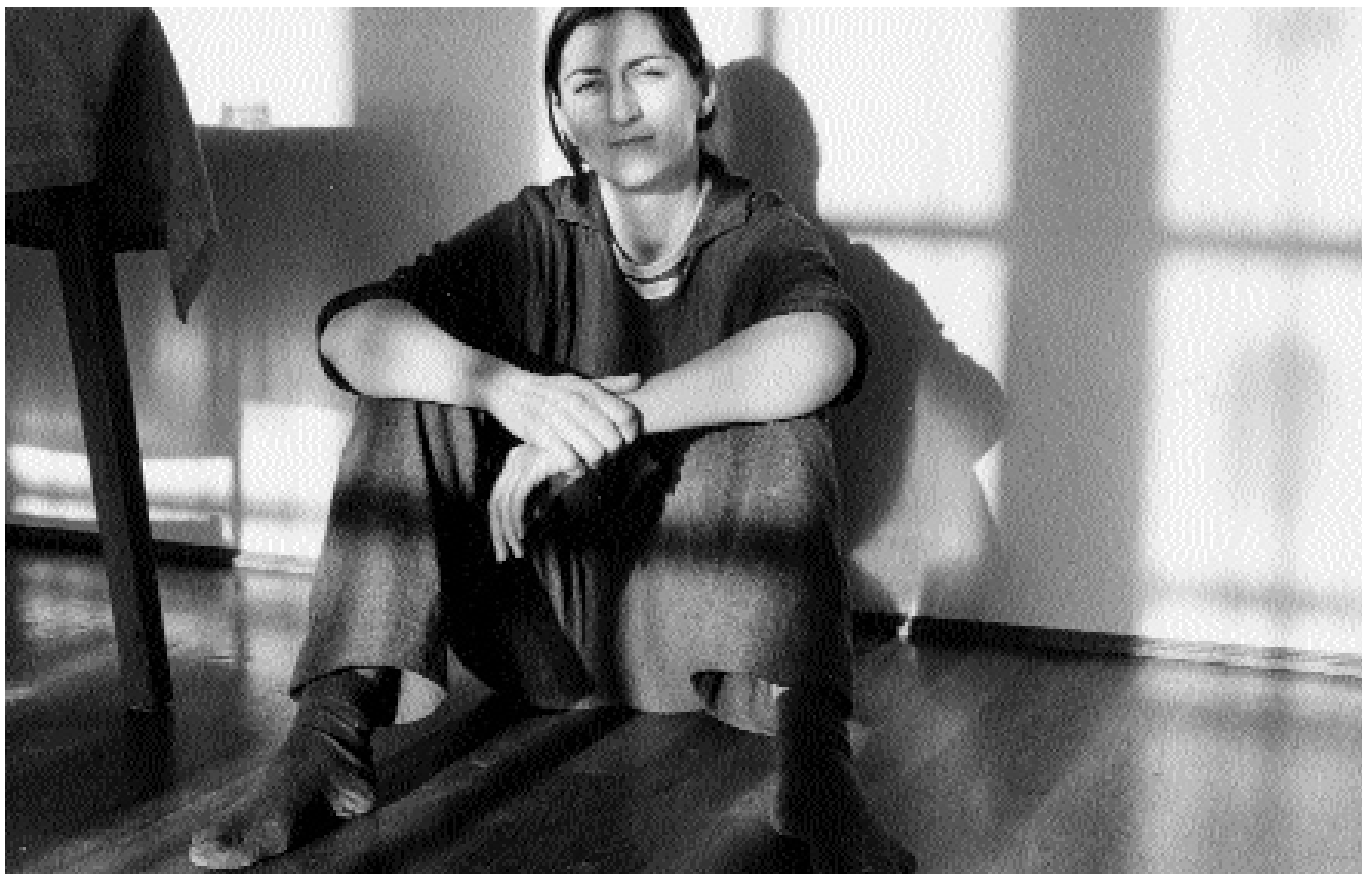
2004. május 18.

Az intézményi felhatalmazás alapján a konszenzus konferencia megállapodásait elfogadjuk, és magunkra nézve kötelezőnek tartjuk:

NCSSZI – Budapest	
Gál Antal Csongrád megye	Révész Magda Budapest, XV. ker.
Fucskó Lászlóné Komárom-Esztergom megye	Szabó Jánosné Jász-Nagykun-Szolnok megye
Patakiné Battyányi Mónika Somogy megye	Zsótér Ágnes Bács-Kiskun megye
Papp Krisztina Budapest XI. ker.	Novák Magdolna Békés megye
Vass Györgyné Heves megye	Pozsonyi Monika Veszprém megye
Lukács Balászné Budapest XIX. ker.	Kálmándy-Pap Ágnes Baranya megye
Sámson Tímea Győr-Moson-Sopron megye	Beregnyei Beáta Fejér megye
Salamon Györgyi Zala megye	Kránitzné Réthy Anna Vas megye
Lenkei Aida Borsod-Abaúj-Zemplén megye	Tolácziné Varga Zsuzsanna Tolna megye
Kovácsné Nagy Tímea Hajdú-Bihar megye	Péter Józsefné Szabolcs-Szatmár-Bereg megye

Az abortusz jogi és etikai kérdései Csáth Géza *A gyermek* című novellájában

„S ÉN MÁR LÁTTAM NEM-VÁRT GYEREKET, KINEK NEM JUTOTT MÁR SZERETET.”

„Színhely: Egyszerű vidéki orvosi rendelőszoba.

Személyek: Az orvos, negyvenéves, jó arcú ember, és egy pirosképű, kék szemű, nyúlánk, de erős munkásasszony.

Az asszony: Én kimondom, doktor úr, azért jöttem, mert nem akarom, hogy gyermekem szülessen! Még nem akarom.

Az orvos: Jaj, lelkem, azt sokan nem akarnák.

Az asszony: Ne higgye, doktor úr, hogy félek a szülés fájdalmaitól. Nem félek én, de még nem tudnák a gyereket jól fölnevelni. Az uram is mondta, hogy nem vétett semmit az a pici lélek, hogy nyomorúságban kezdje meg a földi életet. Nekem is és az uramnak is dolgozni kell, és szívesen is dolgozunk, mert pénzt akarunk gyűjteni. Ha azután csak egy kis házat tudunk majd szerezni egy ekkora kis földdel, ni, hogy éppen elférünk rajta, akkor jöhetnek a gyerekek.

Az orvos: Az ám, csak hogy a gyerekek nem akkor szoktak jönni, amikor a szülők akarják, mert akkor ugyan soká elvárakozhatnának, hanem amikor ők akarnak.

Az asszony: Tudom, doktor úr, hogy ez a törvény. De hiszen

éppen mondom magamban, hogy a szomszédunknál, a Kovács napszámoséknál mennyi gyerek van. Hat gyerek. Három közülük angolkóros, a negyediknek számárhurutja van. Egyik bajból a másikba esnek. Mondom magamban: ha az első gyerek nem jön olyan korán, a Kovács szerez egy kis pénzt, jó lakásba mehetnek, a többi gyerek is jobb kosztion élhet, és nem kap semmilyen betegséget. A törvény ilyenformán a gyerekek ellen van! Mondja, doktor úr, ha nem igaz.

Az orvos: Igaz, igaz, lelkem, és mégse igaz. Különben is én magával nem vitatkozhatom. A törvény tiltja, hogy egy ilyen egészséges, erős asszonynál, mint maga, tegyünk valamit, mert egészen valószínű, hogy a maga gyereke egy szép, erős, egészséges gyerek lesz. (...) Ha jön hozzám egy asszony, aki jó reménységben van, és emellett nagy beteg, és azt látom, hogy gyöngye ahhoz, hogy viselje a gyereket, akkor a törvény megadja nekem a jogot, hogy más doktorokkal egyetértve elvegyem tőle a gyereket, de egy ilyen egészséges asszonynál, mint maga, nem lehet, nem lehet, nem lehet. Ezt verje ki a fejből!”¹⁾

¹⁾ Csáth Géza: *A gyermek*. In.: *Mesék, amelyek rosszul végződnek. (Összegyűjtött novellák)* Bp., 1994. 338-339. o.

Csáth Géza korában – mint ahogy a novellából is kiderül – törvény tiltotta a magzatelhajtást. Az abortusz megengedhetőségének feltétele az állapotos nő egészségi állapota volt. A műben szereplő orvos csak akkor végezhetné volna el a beavatkozást, ha az asszony „nagy beteg” lett volna. Ebben az esetben is, csak „más doktorokkal egyetértve”, szakíthatta volna meg a terhességet.

Az abortusz-vita gyökerei a történelmi múltból erednek. Hamurappi törvényei tiltották a művi vetélést. Az ókori népek közül az egyiptomiak, a zsidók és az indiaiak büntették a magzatelhajtást, Kínában viszont „liberális-politika” érvényesült. Akkor engedték meg, ha a megfogant nő beteg volt, szűk volt a medencéje vagy fiatal kora miatt nem tudta volna kihordani a gyermeket. A görögöknél nem volt egységes az abortusszal kapcsolatos álláspont. A hippokratészi eskü szövegében, pl. szerepelt az abortusz tilalma, Hesiodos, Platón és Arisztotelész ugyanakkor – meghatározott esetekben – megengedhetőnek tartotta a terhesség megszakítását. Rómában, a hedonizmus korában szinte divat volt a gazdag nők körében a nem spontán vetélés. Julius Caesar és Augustus számára ez a katonai utódlás szempontjából gondot is jelentett. A Lex Julia et Papia-Poppea éppen ezért anyagilag érdekelte tette a családokat a gyermeknemzésben.

A középkorban, kezdetben a keresztény egyház – akármilyen hihetetlen – nem tiltotta az abortuszt. Tertullianus szerint a megfogant magzatnak 40 napig nincs lelke, ezért a terhesség korai szakaszában való beavatkozás még nem jelentett bűnt. Szent Ágoston ezt az időszakot még későbbre tette, és azt az álláspontot vallotta, hogy lélekről, a megtermékenyülés utáni második, harmadik hónaptól beszélhetünk. Ugyanakkor Szent Ágoston kortársa, az Aranyszájú Szent János az ún. konzervatív nézetet fogadta el, és a „ne ölj!” bibliai parancsát a művi vetélésre is kiterjesztette. Basilius is hasonlóan gondolkodott.

Ma sem egységesek a különféle egyházi álláspontok. A katolikus egyház emberi személynek tartja a megfogant magzatot. Egyértelműen tiltja az abortuszt, egyedül az anya életveszélye esetén tesz kivételt. A fogamzásgátlási módszerek közül pedig csak az önmegtartóztatást tartja elfogadhatónak. A református egyház is a „ne ölj!” tilalmára épít, de a fogamzásszabályozást nem tiltja, sőt a családtervezés egyik lehetséges eszközének tartja.

Az evangélikus egyház nem kíván beavatkozni a kérdésbe. Szerintük az abortusz megengedhetősége kérdésében Isten és az Asszony együtt dönt. E párbeszédbesenki emberfiának nincs beleszólása. A zsidó vallás szerint az élet Istené. A „ne ölj!” parancs, isteni parancs, s érvényes a magzatelhajtásra is. A Védák szerint tilos ölni. Az ebből kiinduló vallás véd mindenfajta életet, így az állatokét is.

Visszatérve az abortusztilalom történelmére, a középkorban V. Károly a szigorú szabályozás híve volt, és büntetésként a nő elevenen való elföldelését rendelte el.

Hazánkban az első – nem jogi – szabályozás az 1279-es budai zsinaton történt. A magzatúzó nőket az egyház törvényen kívül helyezte. Jogi szempontból az abortuszt 1517-től értékelték. Werbőczy hármaskönyve említi, hogy a magzat megölése ugyanúgy a főbűnök közé tartozott, mint a házastárs és a szülőgyilkosság. Mária Terézia idején is tiltották az abor-

tuszt, de ez a tilalom a bábákra vonatkozott, és nem írt elő súlyos büntetést. A Generale normativum in re Sanitatis szerint a bábák „sem hajadonnak, sem férjes nőnek semmi ürügy alatt ne adjanak szert, vagy tanácsot, mellyel akár holt, akár élő magzatot elhajtani lehet”.

Csáth korában a Csemegi-kódex szabályozta az abortusz kérdését. A törvény szerint az a nő, „aki méhmagzatát szándékosan elhajtja, megöli, vagy azt más által eszközölteti, ha házasságon kívül esett teherbe: két évig terjedhető, ellenkező esetben három évig terjedhető börtönnel büntetendő.” A beavatkozást végző személyt is büntetni rendelte a jogszabály. Ha nyereségvágyból követte el a bűncselekményt, akkor fegyházban letöltendő, öt évig terjedő szabadságvesztéssel volt büntetendő. Súlyosabban minősült a cselekmény, ha a nő meghalt. Ebben az esetben 10 és 15 év közötti, fegyházban letöltendő szabadságvesztés volt kiszabható.

A Csemegi-kódex szabályai után még szigorúbb korszak következett. Az ötvenes évek eleji Ratkó-féle rendelet bejelentési és nyilvántartási kötelezettséget is tartalmazott.

1956-ban – a forradalmat követően – az addigi szigorú abortusz-politikát megváltoztatták, és az ún. liberális elvet követték. Az abortuszok száma máig tartóan rendkívül magasra nőtt. Ez elsősorban nem az Európában szinte egyedülállóan liberális szabályozás miatt következett be, hanem sokkal inkább a modern fogamzásgátlás jóval későbbi elterjedésének és a szexuális felvilágosítás hiányának, valamint az iskolai programok elmaradásának volt köszönhető.

1973-ban, bár látszólag szigorúbb feltételeket vezettek be, ennek ellenére a nem kívánt terhesség megszakítása előtt továbbra sem volt akadály. Ugyanakkor megalázó volt a nőnek az ún. abortusz-bizottság előtt megjelennie, mert ez sokszor nem a megelőzést szolgálta, és a jövőre nézve, segítséget sem jelentett.

Az 1988-ban meghozott újabb rendelet következtében tovább emelkedett az abortuszok száma. Ez társadalmi szinten (is), jogi és etikai vitához vezetett. Nagyjából három álláspont alakult ki:

A konzervatívok szerint az egyedi élet a fogamzással kezdődik, és a megtermékenyített petesejt már éppen olyan ember, mint bármelyikünk, ezért elpusztítása a megszületett ember megölésével egyenértékű. Az e nézetet vallók a szigorúan korlátozó abortuszpolitikában hisznek, és a terhesség megszakítását elítélik. Ezt a nézőpontot – elsősorban a nemzetfogyás miatti aggodalmukban – sokan osztják.

A liberálisok szerint a magzat emberi jogokra csak életképesé válásakor, vagy élve születésekor tesz szert. Ez előtt jogilag és erkölcsileg még nem tekinthető embernek, noha biológiai értelemben már az. E nézet hívei a megengedő abortuszpolitika mellett törnek lándzsát, és hangoztatják, hogy minden esetben az anya kívánságát kell előnyben részesíteni.

A mérsékelt álláspont a kettő között helyezkedik el, úgy gondolva, hogy a méhen belüli fejlődés során van egy szakasz, amelyen túljutva, a magzat erkölcsi személy lesz.

Abban sincs sajnós egyetértés, hogy milyen módon lehetne a leghatékonyabban megelőzni a nem kívánt terhességet. Kinek, mikor és hogyan kellene a gyerekek és a fiatalok számára megtanítania mindazon ismereteket, amelyek a tudatos, felelős

szexuális életet és a tervezett gyermekvárást, nevelést segítik elő.

A különböző álláspontok hívei, nap mint nap megmérkőztek és megmérkőznek a média különböző csatornáin. Pl. 1991. augusztus 1-jén, az Egészséget mindenkinek? című közkezdvelt műsor is az abortusz kérdéseivel foglalkozott. A vitapartnerek között egy liberálisszociológus és egy konzervatív gyermekorvos volt, ők válaszoltak a feltett kérdésekre. Talán nem érdektelen ezt a 13 évvel ezelőtti vitát felelevenítenünk, hiszen az akkor elhangzott kérdések és válaszok még ma is ugyanúgy időszerűek, mint akkor, és összhangban vannak a Csáth- novellában írtakkal.

Az első kérdés az abortusz anyai indokairól szólt. A szociológus hangsúlyozta, hogy a választás a szülőkön múlik, és ez nemcsak az anyát jelenti, hanem lehetőséget kell adni az apának is. A gyermekorvos ezzel a válasszal nem értett egyet. Elmondta, hogy az ember élete a fogamzással kezdődik, és minden élet egyenlő értékű. A terhesség megszakításával akkor sem ért egyet, ha a megfogant élet bűncselekmény következménye.

A második kérdés a magzati indokokra vonatkozott. A társadalomkutató a megszült csecsemők védelmében elmondta, hogy az utóbbi időben elszaporodott csecsemőgyilkosságok miatt a bűnmegelőzésre kellene a hangsúlyt helyezni. Az a nő, aki a megszült gyereket megöli, nagy bajban lehet. A bűncselekmény elkövetésének nemcsak büntetőjogi következményei vannak. Ez olyan szörnyű teher, ami egész életére kihat. Talán megoldás lehetne, ha a nem kívánt gyermeket névtelenül bevihetné a csecsemőotthonba, és – a külföldi országok tapasztalatai alapján – esetleg 15-20 év múlva, ha a körülményei rendeződtek, akár meg is kereshetné a gyermekét. A másik fél szerint az emberi élet értéke a lét maga. Ennek alapján minden életnek joga van megszületni, még ha fejlődési rendellenességgel, betegséggel terhelt is, hiszen egy betegséggel terhelt lét is értékesebb, mint a „nemlét”.

A következő kérdés az abortusz társadalmi indokaira vonatkozott. A liberális álláspontot kifejtő szociológus a társadalmi indok helyett inkább a társadalmi háttért tartotta fontos és hangsúlyozandó kérdésnek. Amennyiben a társadalom elvárja az anyáktól, és sajnos csak az anyáktól, hogy megszüljék és fölneveljék a gyerekeiket, akkor a felelősséget is meg kell osztani olyan arányban, amilyen arányban elvárhatja tőlük azt, hogy világra hozzák a magzatot. Tehát, ha olyan a társadalmi környezet, olyan a támogatás – és nem csak az anyagi juttatás –, olyan a társadalmi közhangulat, olyan a gyerekek, az anyák és az apák élete, akkor nagyon fontos, hogy a gyerekek megszülessenek és valóban jó körülmények között éljenek. A bennünket körülvevő világ, társadalmi környezet gyerek- és családellenes, annak ellenére, hogy szavakban gyerek- és családpárti. Talán ezen kellene előbb változtatnunk. A gyermekorvos erre a kérdésre ugyanazokat a gondolatokat ismételte, amiket a korábbi válaszkoránál is elmondott.

A televízióban elhangzott vita és az abortusz problémájának addigi, rendeleti úton történő szabályozása után, 1992-ben megszületett a magzati élet védelméről szóló LXXIX. számú törvény. Mindez annak tudatában történt, hogy a fogantatással induló magzati élet tiszteletet és védelmet érdemel. A magzati

élet védelme a gyermeket váró nőkről történő fokozott gondoskodással valósítható meg. Ugyanakkor a magzat egészséges fejlődését biztosító feltételek megteremtése elsődlegesen a szülők felelőssége, a terhesség megszakítása nem a családtervezés és a születésszabályozás eszköze. A családtervezés a szülők joga és felelőssége. A terhesség megszakítását az alábbi feltételek megvalósulása esetén engedélyezi:

A terhesség csak veszélyeztetettség, illetőleg az állapotos nő súlyos válsághelyzete esetén, a törvényben meghatározott feltételekkel szakítható meg.

Súlyos válsághelyzet az, amely testi vagy lelki megrendülést, illetve társadalmi ellehetetlenülést okoz.

A terhesség a 12. hetéig szakítható meg, ha a) azt az állapotos nő egészségét súlyosan veszélyeztető ok indokolja; b) a magzat orvosiilag valószínűsíthetően súlyos fogyatékoságban vagy egyéb károsodásban szenved; c) a terhesség bűncselekmény következménye, valamint d) az állapotos nő súlyos válsághelyzete esetén.

A terhesség a fenti feltételek esetén a 18. hetéig szakítható meg, ha az állapotos nő a) korlátozottan cselekvőképes vagy cselekvőképtelen; b) terhességét neki fel nem róható egészségi ok, illetve orvosi tévedés miatt nem ismeri fel korábban, vagy az egészségügyi intézmény, illetve valamely hatóság mulasztása miatt haladta meg a terhessége a 12. hetet.

A terhesség a 20. hetéig – a diagnosztikus eljárás elhúzódnása esetén 24. hetéig – szakítható meg, ha a magzat genetikai, teratológiai ártalmának valószínűsége az 50%-ot eléri.

A terhesség az időtartamától függetlenül szakítható meg a) az állapotos nő életét veszélyeztető egészségi ok miatt, illetve b) a magzathoz a szülés utáni étellel összeegyeztethetetlen rendellenesség fennállása esetén.

Az abortusz megengedhetőségének feltételei között szereplő „súlyos válsághelyzet” kifejezést többen vitatták. Voltak, akik alkotmányellenességre is hivatkoztak. Ilyen körülmények között született meg az Alkotmánybíróság 48/1998. (XI. 23.) számú AB határozata. Az Alkotmánybíróság a határozatában megállapította, hogy nem alkotmányellenes, ha törvény az állapotos nő súlyos válsághelyzete esetén lehetővé teszi a terhesség megszakítását. A súlyos válsághelyzet fennállásának vizsgálatáról a törvényhozó azonban alkotmányosan kizárólag akkor mondhat le, ha egyszersmind a magzati élet védelmére irányuló, megfelelő ellensúlyt képező rendelkezéseket is megállapít. Megállapította továbbá, hogy a súlyos válsághelyzet fogalmának és alkalmazása feltételeinek meghatározása kizárólag törvényben történhet; a törvényi meghatározás hiánya alkotmányosan nem pótolható sem alacsonyabb szintű jogforrással, sem jogalkalmazói jogértelmezéssel.

A „súlyos válsághelyzet”-re való hivatkozás tehát az Alkotmánybíróság szerint nem alkotmányellenes. Mészáros Emese szerint Csáth orvosa „az elsők között lett volna azon emberek közül, akik indítványukban azzal érveltek, hogy ez a rendelkezés gyakorlatilag korlátlanul lehetővé teszi a terhesség megszakítását”². A szerző az AB Határozat elemzésekor kifejti

2) Mészáros Emese: Csáth Géza: A gyermek (Az abortuszkérdés büntetőjogi és alkotmányossági kérdései a novellán keresztül) Vizsgadolgozat.

dolgozatában, hogy „a nyilatkozat tartalmával kapcsolatban a Családvédelmi Szolgálat munkatársának nincs mérlegelési joga. Más indítványozók hiányolták a magzati élet védelmére vonatkozó megfelelő garanciarendszer kiépítését és annak megállapítását, hogy az ember magzat-e. Az Alkotmánybíróság a legtöbb alapjoggal összeegyeztetve (élethez és emberi méltósághoz való jog, az állam alapjogvédelmi kötelessége, testi és lelki egészséghez való jog, szociális biztonsághoz való jog) ítélte meg az indítványok, illetve a jogszabályok alkotmányosságát. Az Alkotmánybíróság viszont elzárkózott attól, hogy állást foglaljon abban a kérdésben, hogy a magzat jogalany-e. Az európai bírósági gyakorlat szerint 'törvény védi mindenkinek az élethez való jogát'. De a 'mindenki' értelmezési tartományába nem tartozik bele a meg nem született gyermek.”³

A magzat a magyar jog szerint nem jogalany. A büntetőjog védi a magzat érdekét azzal, hogy a terhesség mesterséges megszakításának két fajtáját különbözteti meg, a jogszerűt és a jogszerűtlent. Ez utóbbit magzatelhajtásként definiálva, bűncselekménnyé nyilvánítja. A Btk. 169. §-a szerint: (1) Aki más magzatát elhajtja, büntetést követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (2) A büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a magzatelhajtást a) üzletszerűen, b) a nő beleegyezése nélkül, c) súlyos testi sértést vagy életveszélyt okozva követik el. (3) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a magzatelhajtás halált okoz. (4) Az a nő, aki magzatát elhajtja vagy elhajtja, vétséget követ el, és egy évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

A magzatelhajtás büntettének tárgya kettős. Egyrészt a terhes nő egészsége, másrészt a méhmagzat élete. A magzatelhajtás közvetlen tárgya a terhes nő méhmagzata. Csak élő méhmagzat ellen követhető el a bűncselekmény, Ezért a holt magzat elhajtása nem tartozik a Btk.-ban megfogalmazott magzatelhajtás körébe. (Mária Terézia idejében tiltott volt a holt magzat elhajtása is.)

A bűncselekmény megállapíthatósága szempontjából közömbös a méhmagzat fejlettsége. A bűncselekmény a fogantatástól a szülés bekövetkeztéig, pontosabban a toló fájások megjelenéséig követhető el. Nincs jelentősége a cselekmény megvalósulása szempontjából annak sem, hogy az élő magzat a méhen kívül életképes lenne-e vagy sem, ugyanígy nem bír jelentőséggel, hogy házastársi, élettársi kapcsolat, vagy alkalmoszerű nemi kapcsolat, esetleg bűncselekmény során fogant-e. Ezek a körülmények a büntetés kiszabása keretében kerülhetnek értékelésre.

A magzatelhajtás elkövetése kétféleképpen történhet: egyrészt a bűncselekményt az követi el, aki más magzatát hajtja el, másrészt az is elkövető, aki a saját magzatát hajtja el, vagy hajtja el. A törvény a magzatelhajtás fogalmát nem definiálja. Az elhajtás fogalmán lényegileg a méhmagzat elpusztítása, megölése értendő. Orvosi szempontból a magzatelhajtás történhet elvetelés (abortusz) előidézése útján. A magzatnak az anyaméhben történő elpusztításával (caedes in utero), valamint koraszülés előidézésével, feltéve, hogy a magzat elpusztulása

3) uott

kizárólag ennek a következménye. Ennek kiemelése azért szükséges, mert amennyiben a méhmagzat a szándékosan előidézett koraszülés ellenére élve születik és halálát az elkövetőnek a szülést követő magatartása okozza, úgy a szándéktól függően cselekménye az emberölés, illetve a halált okozó testi sértés körében értékelendő.

A magzatelhajtás mind tevőleges magatartással, mind mulasztással elkövethető. Ez utóbbi elkövetési forma az ítélkezési gyakorlatban nem ismert. A törvény nem határozza meg az elkövetési módokat és eszközöket, ebből következően a magzatelhajtás bármely eszközzel elkövethető.

A magzatelhajtás materiális bűncselekmény, akkor válik befejezetté, ha a méhmagzat elpusztul, és az elkövetői magatartás, valamint az eredmény között fennáll az okozati kapcsolat. A magzatelhajtás kísérletét kell megállapítani akkor, ha az elkövető a művi beavatkozást megkezdi, vagy akár be is fejezi, de az eredmény nem jön létre, a magzat nem hal meg. Ugyancsak kísérlet megállapításának van helye, ha az elkövető megvalósítja cselekményét, de a magzat élete nem e magatartás következtében szakad meg, hanem más okból meg vagy, ha a magzat elhajtását célzó beavatkozás következtében a terhesség

ténylegesen megszakad, de az élve született magzat életben marad. Ezzel szemben befejezett bűncselekmény megállapításának van helye, ha mesterségesen előidézett koraszülés következtében élve születik a gyermek, de a koraszülés miatt életképtelensége folytán meghal.

A Btk. 169. §-ban meghatározott bűncselekmény megállapítására csupán jogellenesen végrehajtott magzatelhajtás esetén van lehetőség. A terhesség művi megszakításával kapcsolatban a magzat életvédelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény, a végrehajtására kiadott 32/1992. (XII. 23.) NM rendelet, valamint az 1972. évi II. törvény (illetve 1997. évi CLIV. törvény) tartalmaz rendelkezéseket. A hatósági engedély kizárja a cselekmény jogellenességét. Erre figyelemmel akkor sem valósul meg a magzatelhajtás, ha ezen engedély birtokában hajtják végre a művi beavatkozást, de arra nem orvosi gyógyintézetben, hanem azon kívül, pl. orvosi magánrendelőben kerül sor. Ugyancsak nem valósul meg a bűncselekmény jogellenesség hiányában, amennyiben a magzat elpusztítása az anya életének a megmentését célozza. E tekintetben az anya élete és egészsége magasabb rendű érdekként veendő figyelembe, mint a magzat léte.⁴

A büntetőjogon kívül a Ptk. is gondoskodik a megszületendő gyermek érdekeiről. Ezt technikailag a magzat jogképességének az élveszületés feltételéhez kötött elismerésével oldja meg. Ez a módszer alkalmas arra, hogy a gyermek vagyoni érdekeit a megszületéséig fennálló függő jogi helyzettel biztosítsák [64/1991. (XII. 17.) AB határozat]. A hatályos jogi szabályozás szerint a méhmagzat jogképessége általános, egyenlő, de élveszületésétől függően feltételes. A jogképesség az olyan jogok vonatkozásában is az embert (és nem a méhmagzatot) illeti meg, amelyek még megszületése előtt keletkeztek. Ilyen esetben függő jogi helyzet áll elő, amely véglegessé azáltal válik, hogy létrejön a jogalany, vagy létrejötté meghiúsul. Ha létrejött, a jogok keletkezésük időpontjában illetik meg őt. A méhmagzat jogképessége tehát élveszületésével válik feltétlenné. A gyakorlatban a méhmagzat feltételes jogképessége az öröklési jog területén merül fel. Az örökhagyó gyermekének törvényes öröklése nemcsak akkor nyílik meg, ha az örökhagyó halálakor életben van, hanem örököl akkor is, ha az örökhagyó halálakor már – mint méhmagzat – megfogant. Az élveszületésig fennálló függő jogi helyzetre figyelemmel a méhmagzat a hagyaték dologi várományosa, azaz ha élve születik - mint törvényes örökös – a hagyatékot megszerzi. Ellenkező esetben azonban nincs öröklési joga. Miután a méhmagzat jogszerzése – feltéve, hogy élve születik – a fogamzás idejére visszahat, a méhmagzatot ettől az időponttól kezdődően örökössé lehet nevezni. Az élveszületés esetére szóló feltételes jogképesség miatt a méhmagzat után értelemszerűen örökölni nem lehet, mert a méhmagzat nem szerezhette olyan vagyont (hagyatékot), amely róla átszállhatna.

Az utóbbi években előtérbe került a méhmagzati jogalanyiség elismerésének kérdése, vagyis, hogy a jogi szabályozás kerüljön-e összhangba azokkal a biológiai és erkölcsi tényezőkkel, amelyek az embert fogantatásától kezdve embernek ismerik el.

4) Lásd! A Btk. Indokolását

5) Lásd a Ptk. 9. §-át és a hozzá fűzött Indokolást!

Az Alkotmánybíróság a 64/1991. (XII. 17.) AB határozatában kifejtette, hogy a magzati jogalanyiség kérdése az Alkotmány értelmezésével nem dönthető el. Rámutatott azonban arra, hogy a természettudományok fejlődése következtében a megszületés többé nem magától értetődő természetes és minőségi választóvonal a magzati és „emberi” lét között. Biológiai (főleg genetikai) szempontból az egyedi emberi élet nem a születés és halál, hanem a fogantatás és halál közötti egységes folyamat. Ezen belül sokfajta minőségi szakasz különböztethető meg, amelyek között az emberi élet elején sem szükségképpen a születés a legfontosabb választóvonal. A magzat társadalmi helyzete is megváltozott. Már nemcsak jövődő társadalmi (vagyoni) pozíciója révén, hanem a maga önálló fizikai valóságában, s egyre inkább egyéni tulajdonságai alapján részt kap a társadalomban. A méhen belüli magzatról az orvosi technika fejlődése és más technikai eszközök alkalmazása révén sokat lehet tudni, például nemét, fizikai tulajdonságait; gyógyítható, manipulálható; a magzat az anya és családja részére is láthatóvá válik, fejlődését nyomon kísérhetik. A magzat individualitása felerősödik. A természet- és szellemtudományok, valamint a közvélemény ember-fogalmainak változása, a magzathoz való viszonyoknak ez az átalakulása abba az irányba hat, hogy a mindennapi „természetes” ember-fogalom a magzattal kapcsolatos természettudományos és etikai álláspontokat, továbbá mérlegelnie a magzatról való gondoskodás megváltozásának ellentétes társadalmi irányzatait, s eldöntenie, hogy ezek változását indokolt-e jogilag is követni. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint az Alkotmány 54. § (1) bekezdése nem zárja ki, hogy a törvényalkotó a magzattal is emberi jogokkal ruházza fel.⁵

Csáth Géza orvosa mindent elmond a magzati élet védelme érdekében, az asszony pedig a nő rendelkezési jogát emeli ki. A novella megírása óta eltelt hosszú évek folyamán a vitatkozó felek érvei mit sem változtak. Mindenki a maga álláspontjának megfelelő érveket hangsúlyozza:

„Az asszony: Még tanácsot se adhat, doktor úr, hogy mit csináljak?

Az orvos: Még tanácsot se adhatok

Szünet.

Az asszony: Hát akkor én nem is tudom...

Az orvos: Mit nem tud?

Az asszony: Hogy mi lesz velünk.

Az orvos: Nézze, kedves asszonyom, szedjék össze magukat, és nyugodjanak bele. Gondolja csak el, hogy a gyerek valami kiváló ember lesz, aki szorgalommal és kitartással magas állásba fog jutni, és magukat öreg napjaikra segíteni fogja. Hátha éppen ez a gyerek a legszebb, a legnemesebb gyümölcs, amely férjével való házasságából valaha terem. És éppen ezt a legdrágább gyümölcsöt dobnák el?

Az asszony: Miért lenne éppen ez a legjobb?

Az orvos: És miért ne lenne a legjobb? Én se tudom, maga se tudja. Senki se tudja.

Az asszony: Megbocsásson, doktor úr, de én azt mondom, ha mi az urammal ennek az egynek a kedvéért lemondunk a vagyonszerzésről, azzal megrövidítjük a többi kettőt, a többi

hármát. Ez se igazság! Pedig akkor le kell mondani: megcsináltuk a számadást az urammal: ha most gyerek lesz, sose fogunk házat szerezni. (...)

Az orvos: Nem tudom megérteni, miért ragaszkodnak annyira a vagyonszerzéshez, a házvásárláshoz. Lássa, én orvos vagyok. (...) Félre nem tettem semmit. (...) Az orvosnak nincs nyugdíja. Mégse öltem meg a feleségem magzatait (...), mert nem is gondoltam rá, hogy a gyerek meg fog akadályozni a vagyonszerzésben.

Az asszony: Higgye el pedig, doktor úr, hogy a gyerek akadályozta meg. (...)

Az orvos: Maga nagyon okos asszony, de hiába az okossága, mert az anyának első kötelessége, hogy hordozza a magzatát, és vele törődjön. Ennél nagyobb kötelessége nincs.

Az asszony: Kötelességem, hogy a nyomoromat a gyermekemnek adjam át?

Az orvos: Nem a nyomorúságot, hanem az életet.

Az asszony: Élet az: betegnek lenni, hideg szobában lakni, hajába krumplit vacsorázni?

(...)

Az orvos: Szépen menjen haza, kedvesem, és kezdje készíteni az új jövevénynek a ruhácskákat, a dunnákat. Ha egészség van, akkor minden jól van. Maga egészséges asszony, és nem szabad kétségbeesni.

Szünet.

Az asszony: Köszönöm a fáradságát, doktor úr, isten megáldja.

Az orvos: Isten vele, nem segíthetek. Az a magzat már él, és megölni nem szabad. De ha megszületett, akkor tanácsot fogok adni, hogy új élet keletkezését hogyan akadályozza meg. Ha az élet megvan, akkor nem szabad többet hozzányúltni. Nem szabad. Gondolja meg, hogy ezt egy szegény ember mondja. Hát majd aztán jöjjön el. És mutassa meg a kicsit. Isten vele.

Az asszony: Már nem tudom, hogy eljövök-e.⁶

S végül, egy utolsó mondat az asszony szájából, a novella közepéből. Félő, hogy az életben a hasonló helyzetben lévő nők, majd ezt a „jogon kívüli”, következményeit tekintve viszont a büntetőjog területére tartozó megoldást választják:

„*Az asszony:* (...) én tudom, hogy vannak asszonyok, akik értenek az ilyesmihez, és elvégzik a dolgot.”⁷

Kiss Anna

„A helyreállító igazságszolgáltatás helyzete Európában. Merre tartunk?”

KONFERENCIA AZ „EURÓPAI FÓRUM AZ ÁLDOZAT-ELKÖVETŐ MEDIÁCIÓÉRT ÉS RESZTORATÍV IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSÉRT” RENDEZÉSÉBEN, A CSALÁD, GYERMEK, IFJÚSÁG KIEMELTEN KÖZHASZNÚ EGYESÜLET TÁRSSZERVEZÉSÉBEN, A MAGYARORSZÁGI KÖZÖSSÉGI SZOLGÁLTATOK ALAPÍTVÁNY, ÉS AZ ORSZÁGOS KRIMINOLÓGIAI INTÉZET TÁMOGATÁSÁVAL

Budapest, 2004. október 14-16.

■ Mi a helyreállító igazságszolgáltatás?

A helyreállító igazságszolgáltatás szerint a bűncselekmény olyan interperszonális konfliktus, amely zavart, károkat és sérelmeket okoz az emberi kapcsolatokban, és ez a konfliktus a bevont érintettek „tulajdona”. A bűncselekmény így tehát nem más, mint az emberek és emberi kapcsolatok megsértése.

■ A konferencia témájáról

A helyreállító igazságszolgáltatás számos európai országban a politika és büntető igazságszolgáltatás divatos kérdésévé vált. Vajon miért kap most ilyen nagy figyelmet ez a téma? Örülünk neki, vagy fenntartással kell kezelnünk? Vannak

6) Csáth: i.m.: 339-341. o.

7) uo: 339. o.

olyan speciális társadalmi tényezők, amelyek most kedveznek a helyreállító igazságszolgáltatásnak? A konferencia ezekre a kérdésekre keresi a választ bemutatva az európai helyzetet – különös figyelmet fordítva azokra a pozitív és negatív hatásokra, tényezőkre, amelyek befolyásolják a helyreállító igazságszolgáltatási módszerek elterjedését.

Több országban, főleg Kelet-Európában, még mindig kemény harc folyik a helyreállító igazságszolgáltatás megfelelő jogrendszerbeli, jogalkalmazási helyének megtalálására, a közvélemény és a szakemberek tájékoztatására és a büntető igazságszolgáltatási rendszer befolyásolására.

Annak érdekében, hogy mind több szakemberhez, az igazságszolgáltatási rendszerben dolgozó gyakorlati és elméleti szakértőhöz jusson el a helyreállító igazságszolgáltatás eszméje, az Európai Fórum az Áldozat-Elkövető Mediációért és Resztoratív Igazságszolgáltatásért konferenciát szervez Budapesten a Család Gyermek Ifjúság Egyesület, az Országos Kriminológia Inté-

zet és a Magyarországi Közösségi Szolgálatok Alapítvány támogatásával. A konferencián plenáris üléseken, workshopokban és a szabad véleménycserére lehetőséget nyújtó ún. kávé konferenciákon kaphatnak a résztvevők teljes képet a helyreállító igazságszolgáltatás európai helyzetéről, a kelet-európai helyreállító módszerek sikereiről és nehézségeiről, a legújabb kutatási eredményekről és jogalkotási reformokról.

A WORKSHOPOK TERVEZETT PROGRAMJA

A. Az Európai Unió helyreállító igazságszolgáltatással foglalkozó projektjei

1) AGIS projekt: Mediátorok, facilitátorok és gyakorló jogászok képzése

2) AGIS projekt: Az Áldozat-Elkövető Mediáció kelet-közép európai bevezetésének nehézségei

3) COST Akcióterv a helyreállító igazságszolgáltatás fejlesztéséért Európában

– az állam, a közösségek és a társadalom szerepe a helyreállító igazságszolgáltatás jövőjében

– konferencia modellek

4) Grotius program: a helyreállító igazságszolgáltatás gyakorlata, fejlődése

B. Egyes elvi megfontolások

– az önkéntes munka, mint a közösségi részvétel egyik formája

– helyreállító igazságszolgáltatás és a nemzeti kisebbségek

– helyreállító igazságszolgáltatás és a közvélemény, média szerepe

– helyreállító igazságszolgáltatás gyermek és fiatalkorú elkövetők, áldozatok

– az áldozatok helyzete a helyreállító igazságszolgáltatásban

C. Helyreállító igazságszolgáltatás: a büntetőjogi prioritások érvényesülése

– emberi jogok és jogvédelem

– nemzetközi jogi tendenciák és elvárások

– a politikai, gazdasági rendszer változása utáni átmeneti időszak, a tömeges áldozattá válás és a helyreállító igazságszolgáltatás viszonya

– egyes nemzeti jogalkotási programok, pénzügyi megoldások, együttműködési formák

– a helyreállító igazságszolgáltatás hétköznapi gyakorlata

– helyreállító igazságszolgáltatás helyi szinten – az együttműködés létrehozása a programok kezdetén

D. A helyreállító igazságszolgáltatás gyakorlata

– nyitott beszélgetés az előadókkal

– esetmegbeszélés

– módszerek és technikák megismertetése

– videó vetítés

A konferencia helye: CEU Konferencia Központ, Budapest-1106, Kerepesi út 87.

A konferencia nyelve: angol, angol-magyar tolmácsolási lehetőséggel

A jelentkezés határideje: 2004. szeptember 30. (a jelentkezést a részvételi díj befizetése után regisztrálják); a jelentkezés törlésére és a befizetett részvételi díj 75 százalékának visszafizetésére 2004. szeptember 30-ig van mód

Részvételi díj: az Európa Fórum tagjainak – 140 euró 2004. augusztus 15-ig / 160 euró 2004. augusztus 15. után

Nem tagoknak – 180 euró 2004. augusztus 15-ig / 200 euró 2004. augusztus 15. után (a részvételi díj tartalmazza a csütörtöki és pénteki ebéd költségét is)

Szállás: A résztvevők kedvezményesen foglalhatnak szobát a CEU Konferencia Központban a konferencia ideje alatt: egyágyas szoba 40 euró/éjszaka, kétágyas szoba 66 euró/éjszaka (valamennyi szoba légkondicionált, fürdőszobás; az árak tartalmazza a reggelit, az uszoda, valamint a szauna és a fentesz terem használatát)

Bővebb információ és jelentkezés: www.euforumrj.org, info@euforumrj.org, valamint Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület (06-1-225-35-25, Budapest Varsányi I. u.)

Európai Fórum az Áldozat-Elkövető Mediációért és a Resztoratív Igazságszolgáltatásért

Az Európai Fórum az Áldozat-Elkövető Mediációért és a Resztoratív Igazságszolgáltatásért egy civil szervezet, amelyet a helyreállító igazságszolgáltatási gyakorlatok támogatásáért és hatékonyságának fejlesztéséért hívtak életre 2000-ben olyan elméleti és gyakorlatban dolgozó szakemberek, és politikusok, akik az áldozat-elkövető mediáció és más helyreállító technikák közös támogatási lehetőségét keresték. Ennek érdekében a Fórum:

– segít a helyreállító igazságszolgáltatási elvek, etikai megfontolások, tréningek és a „jó gyakorlat” kidolgozásában,

– kutatásokat szervez, támogat és végez,

– hozzájárul a nemzetközi tapasztalatcseréhez, információ-áramláshoz,

– a hatékony helyreállító igazságszolgáltatási gyakorlat, szolgáltatások, jogalkotás és politikák támogatója,

– a helyreállító igazságszolgáltatás elméleti bázisának és a büntető igazságszolgáltatási rendszerrel való kapcsolatának kidolgozására, fejlesztésére törekszik.

A fórum gyűjti és széles körben hozzáférhetővé teszi a helyreállító igazságszolgáltatással releváns adatokat, konferenciákat szervez gyakorlati szakembereknek, kutatóknak és politikusoknak, rendszeres kiadványokban teszi közzé az elért legújabb eredményeket. A publikációk, konferencia anyagok és egyéb kiadványok hozzájárulnak a helyreállító igazságszolgáltatás európai elterjesztéséhez, valamint a nemzetközi szervezetek közötti párbeszéd javításához (ideértve az Európai Uniót, és az Európa Tanácsot is).

Hogyan válhat az Európa Fórum tagjává? Látogasson el a www.euforumrj.org honlapra, ahol megtalálja a „Membership” című formanyomtatványt, és abban valamennyi információt a tagságra, a tagdíjra, és a tagok jogaira vonatkozóan.